

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

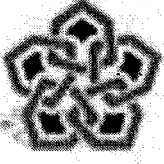
**İSLAM AİLE HUKUKUNDA
YEMİNLEŞME VE LANETLEŞME SURETİYLE
EVLİLİĞİN SONA ERMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

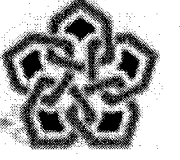
DANIŞMAN
Prof. Dr. Halit ÇALIŞ

HAZIRLAYAN
Mediha SARI

KONYA 2013



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin

Adı Soyadı

Mediha SARI

Numarası

108106041018

Ana Bilim / Bilim Dalı

Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku

Programı

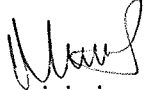
Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tezin Adı

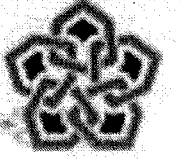
İslam Aile Hukukunda Yeminleşme ve Lanetleşme
Suretiyle Evliliğin Sona Ermesi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.


Öğrencinin imzası
(İmza)



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mediha SARİ
	Numarası	108106041018
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku
	Programı	Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/>
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Halit ÇALIŞ
Tezin Adı	İslam Aile Hukukunda Yeminleşme ve Lanetleşme Suretiyle Evliliğin Sonu Ermesi	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan
başlıklı bu çalışma ..15../..05../2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda
oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul
edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Halit ÇALIŞ	Danışman	
Prof. Dr. Orhan ÇEKİR	Üye	
Prof. Dr. Muhittin UYSAL	Üye	



ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mediha SARI		
	Numarası	108106041018		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Halit ÇALIŞ		
Tezin Adı	İslam Aile Hukukunda Yeminleşme ve Lanetleşme Suretiyle Evliliğin Sona Ermesi			

Toplumun en küçük birimi ailedir. Evliliğin amacı, aile bireylerinin ömür boyu mutluluk ve huzur içerisinde yaşaması ve neslin devamıdır. Fakat çeşitli sebeplerle evlilikler sona erer. İşte ailelerin dağılmasına yol açan bu sebeplerden biri de zinadır. Eşinin zina ettiğini iddia eden ancak dört şahidi olmayan koca için İslam liân hükümlerini getirmiştir.

“İslam Aile Hukukunda Yeminleşme ve Lanetleşme Suretiyle Evliliğin Sona Ermesi” adlı tezimiz; giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte, İslam hukukunda evliliğin sona ermesi ve şekilleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde liânın tanımı ve mahiyeti, hukukî dayanakları, sebebi, rüknü, şartları, hükmü ve şekli incelenmiştir. İkinci bölümde, liânın hukukî sonuçları; eşlerden had cezasının düşmesi, aralarındaki evlilik bağının sona ermesi ve nesebe dair sonuçlar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise eşlerden birinin liândan çekinmesi halinde ne yapılacağı ve liânı düşürüp hükmünü iptal eden durumlar açıklanmış ve nihayet bu çalışmanın ortaya koyduğu neticeler sonuç kısmında ifade edilmiştir.



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



SUMMARY

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mediha SARI		
	Numarası	108106041018		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Halit ÇALIŞ		
Tezin Adı	Breaking Up The Marriage With Mutual Oaths And Curse In Islamic Family Law			

Family is the smallest unity of a community. The aim of marriage is to make the family live in peace during whole life time period and to ensure the continuance of generation. However; marriages break up because of different reasons. Here, one of the reasons that cause families to fall apart is fornication. Islam brings the regulation of lian for the husband who claims that his wife fornicated but who hasn't got four witnesses.

Our thesis, “Breaking Up The Marriage With Mutual Oaths And Curse In Islamic Family Law”, consists of an introduction, three chapters and a conclusion. In the introduction, information about divorce and its types in Islamic Family Law is given. In the first chapter, definition and quality of lian, its legal grounds, reason, element, conditions, sentence and form are studied. In the second chapter, the legal results of lian, abolishing the penalty from couples, breaking up the marriage and the results related to generation are covered. And in the third part, what happens if one of the couples hesitates and the situations that abolish lian and cancel the sentences of lian are explained. Finally, the conclusions that are asserted in this study are expressed in the result part.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	3
ÖNSÖZ	7
KISALTMALAR.....	9
GİRİŞ	10

BİRİNCİ BÖLÜM

LİÂNIN MAHİYETİ VE ŞARTLARI

I. TANIMI VE MAHİYETİ.....	14
A. Tanım	14
B. Liânın Yemin Ya da Şahitlik Oluşu.....	15
II. HUKUKÎ DAYANAKLARI.....	18
A. Kitap.....	19
B. Sünnet.....	21
C. İcma.....	26
III. SEBEBİ.....	26
A. Kazfın Tespiti, Kullanılan Lafızlar	27
1. Kazfın Tespiti	27
2. Kazifte Kullanılan Lafızlar.....	31
B. Kazfın Şarta Taliki, Sayısı ve Zamanı	36
1. Kazfın Şarta Taliki.....	36
2. Kazfın Sayısı.....	36
3. Kazfın Zamanı	37
IV. RÜKNÜ.....	39
V. ŞARTLARI	39
A. Kâzifte Aranan Şartlar.....	40
1. Kocanın Zina İsnadı Konusunda Şahidinin Olmaması ve Kendisinin Şahitliği.....	40
a. Kocanın Şahidinin Olmaması	40
b. Kocanın Şahit Olması.....	41
2. Kocanın Fiziki Durumu.....	42

B. Makzufta Aranan Şartlar	44
C. Tarafların Her İkisine Yönelik Şartlar.....	46
1. Liân Talebinde Bulunulması	46
2. Tarafların Nikâhlı Olması	49
3. Karı- Kocanın Şahitlik Ehliyetine Sahip Olması.....	51
a. Yaş Küçüklüğü.....	53
b. Dilsiz ve Kôr Oluş.....	54
c. Fısk	57
d. Müslüman Olmamak	57
e. Kazif Haddi Uygulanmış Olması	58
f. Kölelik.....	59
g. Akıl Hastalığı.....	60
VI. HÜKMÜ	62
A. Liânın Vacip Olması	63
B. Liânın Caiz Olması	64
C. Liânın Haram Olması.....	65
VII. ŞEKLİ	69
VIII. İCRASININ SIHHAT ŞARTLARI VE HÂKİMİN ROLÜ.....	71
A. Liânın İcrasının Sihhat Şartları.....	71
B. Liânda Hâkimin Rolü.....	75

İKİNCİ BÖLÜM

LİÂNIN HUKUKİ SONUÇLARI

I. KOCADAN KAZİF, KADINDAN ZİNA CEZASININ DÜŞMESİ.....	80
II. EVLİLİĞİN SONLANMASI.....	80
A. Ayrılığın Niteliği.....	83
1. Talak Görüşü	83
2. Fesih Görüşü.....	85
B. Ayrılık Sonrası Kadının Hak ve Sorumlulukları	86

1. Nafaka	86
2. Mehir	87
3. İddet.....	88
III. NESEBE DAİR SONUÇLAR.....	88
A. Nesebin Reddiyle İlgili Şartlar	89
1. Karı Kocanın Çocuğun Nesebinin Nisbet Edilmesi Mümkün Olan Süre İçinde Birlikte Olmaması.....	89
2. Hamilelik Süresi.....	90
3. Çocuğu Reddetmenin Zamanı	93
a. Çocuğun Reddi Konusunda Fevrîlik	93
b. Çocuğun Dünyaya Gelmeden Önce Reddedilmesi	97
4. Eşlerin Hâkim Tarafından Ayrılması	101
5. Reddetmeden Önce Bir Şekilde İkrar Olmaması.....	101
6. Mahkemenin Ayrılık Kararı Verdiği Sırada Çocuğun Hayatta Olması.....	103
7. Liândan Önce Ya da Sonra İkiz Çocukların Durumu	104
8. Kanunen Çocuğun Nesebinin Sabit Olmaması.....	107
9. Liân Sırasında Çocuğun Reddinin Dile Getirilmesi	108
10. Karı Koca Her İkisinin de Liânda Bulunması ve Liân Sözlerini Tamamlaması..	109
11. Liâna Önce Erkeğin Başlaması.....	110
12. Kocanın Eda Ehliyetinin Tam Olması (Küçük Olmaması).....	110
B. Liândan Sonra Çocuğun Nesebi.....	111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİÂNLA İLGİLİ DİĞER KONULAR

I. LİÂNDAN ÇEKİNME.....	114
II. LİÂNI DÜŞÜREN VE HÜKMÜNÜ İPTAL EDEN ŞEYLER.....	119
A. Ehliyetin Ortadan Kalkması	120
B. Talak, Fesih Veya Ölümle Kesin Ayrılma	122
C. Kocanın Kendini Yalanlaması Veya Karının Bu İddiayı Tasdik Etmesi	124
D. Kazif ve Liânın Bir Araya Gelmesi	127

SONUÇ	131
BİBLİYOGRAFYA	133

ÖNSÖZ

Her şeyi yoktan var eden, insanı ve huzur bulması için eşini yaratan Allah'a (c.c.) hamd olsun. Tüm hayatıyla bize örnek teşkil ettiği gibi ideal bir aile hayatını da kendisinden öğrendiğimiz âlemlere rahmet olarak gönderilmiş Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (s.a.), onun aile fertlerine ve ashabına salât ve selam olsun.

Evlilik, aile bireylerinin bir ömür boyu huzur ve mutluluk içerisinde yaşaması ve neslin devamının amaçlandığı sosyal bir olgudur. Fakat çeşitli sebeplerle eşler arasındaki bu güzel bağ bozularak aileler dağılır. Sebepsiz ayrılıkların hoş karşılanmamasıyla birlikte, bir takım ilkeler ışığında ayrılığın meşru görülmesi, Allah'ın (c.c.) kullarına sunduğu çıkış yollarından biridir. Zira evliliğin sona ermesiyle ortaya çıkabilecek birtakım problemlere karşılık, ayrılığa mani olmanın da aynı şekilde fert ve toplum için telafisi mümkün olmayan mahzurlar doğurması muhtemeldir.

İslam, evliliğin sevgi temelinde ve süreklilik ilkesi üzerine kurulmasını istemiştir. Ancak evliliğin fiilen devamı için yalnızca nikâh akdi yeterli değildir. Eşler arasında saygı, sevgi, güven ve karşılıklı anlaşmaya dayalı bir beraberliğin olması gerekir. Buna engel olan durumlar ailenin dağılma sebebi haline gelecektir. İşte karşılıklı güveni ve aile saadetini sarsarak ayrılma sebebi haline gelen hadiselerin en önemlilerinden biri zina ve zina isnadıdır.

Eşinin zina ettiğini iddia eden ancak dört şahidi olmayan koca ve bu ithamı kabul etmeyen kadın için İslam liân hükümlerini getirmiştir. Liân, İslam hukukunda neslin muhafazası ve toplumu ahlakî dejenerasyondan koruma anlamında oldukça önemli bir rol oynar. Öte yandan zinanın ortaya çıkardığı sonuçlardan bize çok da yabancı olmayan namus cinayetlerinin de alternatifi olma durumundadır.

“İslam Aile Hukukunda Yeminleşme ve Lanetleşme Suretiyle Evliliğin Sona Ermesi” adlı tezimiz; giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte, İslam hukukunda evliliğin sona ermesi ve şekilleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde liânın tanımı ve mahiyeti, hukukî dayanakları, sebebi, rüknü, şartları, hükmü ve şekli incelenmiştir. İkinci bölümde, liânın hukukî sonuçları; eşlerden had cezasının düşmesi, aralarındaki evlilik bağının sona ermesi ve nesebe dair sonuçlar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise eşlerden birinin liândan çekinmesi halinde ne yapılacağı ve liânı düşürüp hükmünü iptal eden durumlar açıklanmış ve nihayet bu çalışmanın ortaya koyduğu neticeler sonuç kısmında ifade edilmiştir.

“Hatasız kul olmaz” sözü gereğince bu çalışmada bir takım hatalar, gözden kaçan eksiklikler olabilir. Bunların iyi niyetle karşılanacağını ve daha geniş kapsamlı araştırmalara yol açacağını ümit ediyorum.

Bu çalışmanın vücut bulmasında maddi anlamda bana destek veren Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu’na (TÜBİTAK) ve yetkililerine, çalışmanın en başından beri kıymetli fikirlerinden istifade ettiğim, gerek kaynaklar, gerekse muhteva açısından desteğini hiç esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Halit ÇALIŞ’a gönülden teşekkürlerimi arz ederim.

Muvaffakiyet ancak Allah’tandır.

Mediha SARI

Konya 2013

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
c.c.	: Celle Celaluhu
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
H.z.	: Hazreti
md.	: Madde
Mv. F.	: (el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyye), Kuveyt
neşr.	: Neşreden.
r.a.	: Radiyallahu Anhu
s.	: Sayfa
s.a.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
thk.	: Tahkik eden
tsz.	: Tarihsiz

GİRİŞ

Toplumun temel yapıtaşı olan aile kurumu, onun varlığı ve selameti açısından hayatî bir öneme sahiptir. Ömür boyu birliktelik, huzur ve mutluluk amacıyla kurulan ailelerin, muhabbet ve merhametten beslenen sağlam temeller üzerinde yükselmesi, sağlıklı toplumların oluşmasının da ilk şartıdır.

Ancak evlilik, mutluluk ve kalıcılık üzerine kurulmuş olsa da insanların tabiatlarının, anlayış ve zevklerinin farklı farklı oluşu veya bir takım hadiselerin meydana gelmesi gibi sebeplerle eşler arasındaki bağlar yıpranır, hatta kopar hale gelir, sıcak aile ortamları kaybolur, beraberlikler bir ızdırap ve çileye dönüşebilir. Bütün gayret ve iyi niyetlere rağmen evlilik hayatının devamına imkân kalmadığı böyle durumlarda evliliğin sona ermesi her iki taraf için de daha iyi olacaktır.

Öte yandan eşlerin ayrılmasını yasaklamak, evliliklerin azalmasına sebep teşkil eder. Boşanmanın mümkün olmadığını bilen insanlar evlenmekten ürker. Gireceği kapının ömür boyu bir daha hiç açılmayacağını düşünen kişi, o kapıdan girmek konusunda çokça düşünür ve tereddüt eder. Evliliklerin azalması ise toplum için hiç iyi olmayan hadiseler ortaya çıkaracaktır.¹

Nitekim İslam hukuku eşler arasındaki evlilik bağı hususunda iki temel yaklaşım sergilemektedir. İlk olarak evlenme akdinin kalıcı olmasını arzu edip, sebepsizce bozulmasına bazı ağır manevî yaptırımlar getirmekle bu beraberliğin devamını sağlamakta; öte yandan da karşılıklı rızaya ve bazı sebeplere bağlı olarak ya da gerekirse mahkeme kanalıyla sona erebileceğini kabul etmektedir.²

Mutsuz evliliklerde son çare olarak meşru görülen ayrılığın en yaygın şekli kocanın boşaması demek olan talaktır. Talak, dönüşün olup olmamasına göre ric'î ve bâin, sünnete uygun şekilde gerçekleşip gerçekleşmemesine göre sünnî ve bid'î kısımlarına ayrılır. Temelde kocada olan boşama hakkı, kadının girişimiyle de gerçekleşebilir ki, muhâla'a denilen ayrılma şeklinde, kadının vereceği bir bedel mukabilinde, karşılıklı rıza ile boşanmak mümkündür. Bundan başka; hastalık ve beden kusuru, kötü davranış ve şiddetli geçimsizlik, kocanın nafakayı temin edemeyişi veya tamamen kesmesi, kaybolması ya da evi terk etmesi, eşine yaklaşmama yemini (îlâ) ve hanımına zina ithamında bulunup bunu ispatlayamaması durumunda yeminleşme ve lanetleşme (liân) suretiyle mahkeme aracılığıyla gerçekleşen

¹ Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, s. 144.

² Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 69-70.

boşanma söz konusudur. Eşlerden birinin irtidat etmesi ise mahkeme kararına gerek kalmadan aralarındaki nikâhı sona erdirir.³

Tez konusu olarak seçtiğimiz liân, eşler arasındaki karşılıklı güveni yok ettiği için aile bağlarını sarsarak ayrılığa sebep olur. Zira huzurlu ve mutlu ailelerin varlık ve devamını sağlayan temel hususlardan birisi eşlerin birbirlerine karşı olan sadakat ve bağlılıklarıdır. Nitekim bir kadının zina etmesi ve gayri meşrû bir çocuk dünyaya getirmesi kocasına karşı büyük bir sadakatsizlik, Allah'a karşı da çok büyük bir günahdır. Bu, koca için kabul edilemez bir durumdur, nesebini korumak için liâna başvurur. Liân uygulanması, kadın hakkında bir cezadır, kadın bu yolla nikâh nimetinden mahrum kalır, işlemiş olduğu suçun bir anlamda dünyevî azabını çeker. Bu durum, başkaları için de etkileyici bir ibret olur. Ancak bu kazif doğru değilse liân yapılması koca için manevî bir yükümlülük oluşturacağı gibi onun hakkında dünyevî bir ceza da olur. Çünkü bu sebeple kendisini teşhir etmiş, evlilik nimetinden mahrum kalmış olacaktır. Koca açısından iyi olmayan bu akıbet aile hukukuna aykırı hareketlerde bulunacak diğer kimseler için de ders verici bir ibret teşkil etmiş olur.

Öte yandan ahlakî değerlerimizi yozlaştıran zina fiili günümüzde bile aileleri namus cinayetleriyle karşı karşıya bırakmaktadır. İşte kullarını hiç kendi başlarına bırakmayan Allah (c.c.) yine bir çıkış yolu göstermiş ve eşlerin liân yaparak ayrılması hükmünü getirmiştir. Bugün bir kişinin gayri meşru bir ilişkiye girip girmediği ya da eşinden başka birinden çocuk sahibi olup olmadığının öğrenilmesi, her geçen gün gelişen tıbbın imkân verdiği çeşitli testler yardımıyla mümkündür. Ancak evlilik içinde dünyaya gelen çocuğun kocanın nesebinden oluşu ilkesi gereği, doğacak çocuğun kendisinden olmadığını bilen kocanın bu durumu bertaraf etmek için liândan başka şansı yoktur. Bu sebeple liân Hz. Peygamber (s.a.) dönemi ile sınırlandırma şeklinde bazı görüşler bulunmakla birlikte, bir çocuğun nesebini kabul etmemek için İslam'ın sunduğu başka bir çözüm olmadığından, liân her çağda işlevselliğini koruyan bir yapıya sahiptir. Nitekim hicretin dördüncü asrında Kurtubalı bir âlim Hz. Peygamber'in unutulmuş olan bu sünnetini canlandırmak niyeti ile karısı aleyhine liân yapmıştır.⁴

Araştırmanın kapsam ve boyutu, diğer boşanma şekilleri başka çalışmalar gerektireceğinden, yeminleşme ve lanetleşme yoluyla evliliğin sona ermesi şeklinde sınırlandırılmıştır. Üç bölüme ayrılan çalışma içerisinde her bir başlık altında mevcut görüşler ve bunları dile getiren mezheplere yer verilmiştir. Görüşlerini verdiğimiz mezhepler

³ Geniş bilgi için bkz. Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, s. 336-346; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 80-92.

⁴ L. Goldziher, *Muhammedanische Studien*, II, 21'ten aktaran Schacht, "Liân", *İslam Ansiklopedisi*, VII, 58.

dört sünne fıkıh mezhebi (Hanefi, Hanbeli, Şafi ve Malikî mezhepleri) ile kısmen Caferî ve Zahirî mezhepleridir.

Klasik fıkıh kitaplarının muhtasar olsun ya da olmasın tamamında talak bölümleri içerisinde bu mesele ele alınmıştır. Ancak konuya dair aynı isimde müstakil bir esere rastlanmamıştır. Çağdaş dönemde de evliliğin sona erişini konu edinen kitaplarda yüzeysel bir şekilde konuya atıf olsa da tüm görüşler ele alınarak tafsilî bir değerlendirme söz konusu olmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

LİÂNIN MAHİYETİ VE ŞARTLARI

I. TANIMI VE MAHİYETİ

A. Tanım

“Kovmak, her türlü iyilikten ve Allah’ın rahmetinden uzaklaştırmak” gibi anlamlar taşıyan “la’n” kökünden gelen liân/mulâane, müfâale babında “lâane”nin masdarı olarak “iki veya daha fazla kişi arasında lanetleşme” demektir.⁵

Mezhepler temelde bir ayrım olmamakla birlikte aralarındaki bazı nüanslar sebebiyle liân için farklı tanımlar ortaya koymuşlardır:

Hanefiler ve Hanbelîlere göre, liân koca hakkında kazif haddi, hanım hakkında zina haddi yerine geçmek üzere, kocanın “lanet”le, hanımın ise “gazap”la beraber söylediği yeminlerle desteklenmiş şahitliklerdir.⁶

Liân için zinayı görmüş olmayı ön plana çıkaran Malikîler, onu Müslüman mükellef bir kocanın karısının zina ettiğini gördüğüne veya hamileliğin ondan olmadığına ve hanımının da onun yalan söylediğine dair dörder kez hâkimin huzurunda yeminleşmeleridir,⁷ şeklinde tanımlamışlardır.

Liânı koca açısından vurgulayan Şafîiler ise onu, karısının zina yaptığını veya çocuğunun kendisinden olmadığını söyleyerek kazfe mecbur kalan koca için delil kabul edilen malum kelimelerdir, diye tarif etmişlerdir.⁸

Caferîlere göre ise haddi düşürmek veya çocuğun nesebini reddetmek için eşlerin hâkim huzurunda özel kelimelerle lanetleşmesidir.⁹

Ortak vurguya sahip bu tanımlardan hareketle bir fıkıh terimi olarak liân, dört şahit ile ispat edememesine rağmen karısının zina ettiğini veya doğan/doğacak olan çocuğun zinadan olduğunu iddia eden koca ve hanımının hâkim huzurunda özel bir şekilde ve karşılıklı olarak yeminleşmeleridir¹⁰ şeklinde ifade edilebilir.

⁵ Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredat*, “l-a-n” md., s. 680-681; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “l-a-n” md., XIII, 387-388.

⁶ Kudûri, *et-Tecrid*, X, 5155; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 42; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 241-242; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 313; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, IV, 188-189; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehâ*, III, 199; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 585; Meydânî, *el-Lübab*, I, 74; Behûtfî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 341.

⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 352; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 972.

⁸ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 367.

⁹ Şehid-i Sani, *er-Ravzatü'l-Behiyye*, IV, 135.

¹⁰ Yaman ve Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, s. 311; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 327; Aydın, “Liân”, *DİA*, XXVII, 172.

Karı-koca arasında geçen bu olaya liân denilmesinin sebebi eşlerden her birinin hâkim huzurunda dört defa şهادette bulunduktan sonra eğer yalancı ise beşincisinde kendisini lanetlemesidir. Veya kendisini lanetleyen erkek olmasına rağmen, bu kelime kadın için de tağlib yolu ile kullanılarak bu olaya isim olmuştur.¹¹ Mezhepler karı kocadan biri yalancı olduğu halde bunun açığa çıkmaması ve lanetin koca üzerine olması, liâna önce başlayan erkek olduğu için lanetin gazaptan önce geçmesi, lanetin uzaklaşma anlamına gelmesi sebebiyle karı kocanın rahmetten ve birbirlerinden uzaklaşarak ebedî olarak bir araya gelmemesini de sebep olarak göstermişlerdir.¹²

B. Liânın Yemin Ya da Şahitlik Oluşu

Fıkıh bilginleri liânın bir yemin mi yoksa bir şahitlik mi olduğu hususunda farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Hanefîlere ve Ahmed b. Hanbel'den (ö. 241/855) nakledilen bir görüşe göre şahitliği muteber kabul edilen kişiler arasında liân söz konusu olabilir. Bu demektir ki liândan söz edebilmek için tarafların Müslüman, hür, âdalet vasfını haiz, âkil, bâliğ, konuşabilen ve kazif haddi uygulanmamış kimselerden olmaları gerekir.¹³

Cumhur ise Müslüman ya da kâfir, âdil ya da fasık, her ikisine de veya ikisinden birine kazif haddi uygulanmış olsun veya olmasın her mükellef karı-koca arasında liân sahih olacağı kanaatindedir.¹⁴

Hanefîler ve cumhur arasındaki bu ihtilafın sebebi liânın “şahitlik mi yoksa yemin mi” olduğu hususundaki görüş farklılığıdır.

Cumhura ve Hanefîlerden İmam Muhammed'e (ö.189/804) göre liân lafızlarına şahitlikler denilmesine rağmen onlar gerçekte ceza anlamı bulunan ve diğer yeminlerin gerektirdiği şartlara ihtiyaç duymayan yeminlerdir ve bu sebeple liâna şahitlik denilse bile o

¹¹ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5155; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 39; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 386; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 367; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 556; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 322; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 972.

¹² Zeydan, *a.g.e.*, s. 321-322.

¹³ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 242-243; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 40; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 277; Zühaylî, *a.g.e.*, VII, 578; Zeydan, *a.g.e.*, s. 338; Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, s. 116.

¹⁴ Zühaylî, *a.g.e.*, VII, 578.

ancak bir yemindir.¹⁵ Cumhuriyet bu husustaki ilk delili Hilal b. Ümeyye'nin olayındaki Rasulullah'ın (s.a.) sözüdür:

"لولا كان الأيمان التي سبقت لكان لي و لها شأن"

“Geçen yeminler olmasaydı benim onunla hesabım vardı.”¹⁶

Liânın bir şahitlik değil de yemin olduğunu savunanlar, bu hadisten başka şu delilleri de sıralamışlardır:

- Liânda mutlaka Allah'ın (c.c.) ismi ve yeminin cevabı söylenmesi gerekir, oysa liân şahitlik olsaydı buna gerek kalmazdı.¹⁷
- Liânda kadın ve erkek eşittir, eğer liân bir şahitlik olsaydı kadın erkeğin yarısı sayılırdı.¹⁸
- Liân lanet ve gazap ifadeleri içerir ki, şahitlikte bunlar olmaz.¹⁹
- Liân sırasında karı- koca yeminlerini dörder kez tekrar ederler ki bu vaciptir, ancak şahitlikte tekrar yoktur. Nitekim yemin “kasâme yeminleri”²⁰nde görüldüğü gibi tekrarlanır.²¹
- Her iki tarafın da liânda bulunması onun yemin olduğuna delildir. Oysa şahitlik yalnızca tek taraftan yani davacı tarafından olur.²²
- Gözleri görmeyen bir kimsenin liânının caiz olduğu üzerinde fakihler icma etmiştir. Eğer liân şahitlik olsaydı onun liânı caiz olmazdı.²³
- Kişinin kendisi adına yaptığı şahitlik kabul edilmez, insanın kendisiyle ilgili olarak ancak yemini vardır.²⁴

Liânın yemin olduğuna işaret eden bütün bu durumlara rağmen ona şahitlik denilmesinin sebebi yemin sırasında liân yapan karı- kocanın “Allah şahidim olsun”

¹⁵ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 12; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 242; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 41; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 579; Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, s. 116.

¹⁶ Ebu Davud, “Talâk”, 27; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 648.

¹⁷ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5179-5181; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 60; Mâverdî, *a.g.e.*, XI, 13; Kâsânî, *a.g.e.*, III, 242; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 41; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 579; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 345.

¹⁸ Kuduri, *a.g.e.*, X, 5179-5181; Serahsî, *a.g.e.*, VII, 60; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 13; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 242; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 41; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 579; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 345.

¹⁹ Mâverdî, *a.g.e.*, XI, 13-14.

²⁰ Kasame yeminleri: Katili meçhul olan ve üzerinde katil eseri bulunan bir maktulun bulunduğu bölgeden seçilen elli kimsenin, onu öldürmediklerine, öldüreni bilmediklerine dair yemin etmeleridir.

²¹ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5179-5181; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 60; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 579.

²² Kuduri, *a.g.e.*, X, 5179-5181; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 60; Zühaylî, *a.g.e.*, VII, 579.

²³ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 13; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 579; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 982.

²⁴ Mâverdî, *a.g.e.*, XI, 4, 13.

demesidir. Liân sözleri yemin de olsa “şahitlik” denilmiştir, zira “*Münafıklar sana geldiklerinde ‘Şahitlik ederiz ki, hiç kuşkusuz sen Allah’ın Peygamberisin!’ dediler. Allah da biliyor ki sen O’nun Peygamberisin, fakat Allah şahitlik eder ki, münafıklar yalan söylüyorlar! Onlar (Müslümanlara karşı kendilerini korumak üzere) yeminlerini kalkan edindiler...*”²⁵ ayetlerinde olduğu gibi şahitlik “yemin” olarak da ifade edilebilir.²⁶

Bu konuda cumhurdan farklı bir görüş benimseyen Hanefilere ve Ahmed b. Hanbel’den bir görüşe göre liân, erkek için lânet ve kadın için gazap sözleriyle birlikte söylenen yeminlerle güçlendirilmiş şahitliklerdir. Liân koca yönünden kazif haddinin, karısı açısından ise zina haddinin yerini tutar. Onların bu husustaki delili liân ayetidir: “*Kendi hanımlarına zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlar, (kazif cezasından kurtulmak ve de hanımlarından ayrılmak için) doğru söylediklerine dair dört kez Allah adına yemin ederek ifade verir, şahitlik ederler...*”²⁷ Bu ayette Allah kocaları “şahitler” diye, liânı da kendilerinden başka şahitleri olmayan kocalar için “şahitlik” diye isimlendirmiş ve bunların sayısını da zina şahitlerinin sayısı kadar yapmıştır. Liân şahitlik olarak kabul edildiğine göre şahitlikte aranan şartlar liânda da aranır.²⁸

Liânın şahitlik olduğunu benimseyenler onun sadece mahkemede ve şahitlik sözcükleri ile yapıldığını da delil gösterirler. Karı koca liân sırasında “billahi” dediği için, liân yemin anlamı da bulunan bir şahitlik olur. Bu yüzden Rasulullah “*Geçen yeminler olmasaydı benim onunla hesabım vardı*” demiştir.²⁹

Liânda diğer şahitliklerden farklı olarak kadın ve erkeğin eşit olmasını onun bir yemin olduğuna delil gösterenlere karşı Hanefiler şöyle cevap vermişlerdir: Doğum konusundaki şahitlikte de erkeklerle kadınlar eşittir. Öyle ki ihtiyaç sebebiyle doğum konusunda tek bir kadının şahitliği bile kabul edilir. Liân konusu da böyledir, kadınlarla erkekler eşittir.³⁰ Öte yandan kadınların şahitliği hadlerin ispatında kabul edilmez, ancak hadlerin düşürülmesinde kabul edilir. Nitekim dört erkek şahit bir kadının zina yaptığına şahitlik ederler, eğer kadınlar o kadının bekâr olduğuna şahitlik ederlerse ondan had düşer.³¹

²⁵ Münafikûn 63/1-2.

²⁶ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 14; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 41; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 579; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 982.

²⁷ Nur 24/6.

²⁸ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5177; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 12-13; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 242; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 313; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 40; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, IV, 278; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 578-579; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 981.

²⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 60; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 242.

³⁰ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5180; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 60.

³¹ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5180.

Şahitlikte, doğumda ve hilalin görülmesinde olduğu gibi şehadetin tekrarlanmaması doğrudur. Liânda şehadetin tekrarlanması ise her bir şehadetin şahitlerin sayısını ifade etmesindedir.³²

Bu görüş farklılığının sonucu, hâkim liânın ardından karı kocayı ayırmadan önce azledildiğinde veya öldüğünde görülür. Hanefilere göre sonraki hâkim liânı yeniden yaptırır. Zira önce yapılmış olan liân, hükmü verilmemiş bir şahitliktir. Cumhura ve Hanefilerden İmam Muhammed'e göre ise ikinci hâkim liânı yeniden yaptırmaz. Zira liân ceza anlamı da taşıyan bir yemindir. Yemin ve cezayı ise bir hâkim uyguladığında başka bir hâkim onları yenilemez.³³

Liânın yemin olduğuna hükmedersek, şahitlikte şart koşulan şeylerin liânda şart koşulmayacağını ifade etmiş oluruz. Naklî ve aklî delilleri güçlü olduğu için cumhurun görüşünü tercih edilebiliriz. Zira liân bir ihtiyacı ortadan kaldırmak için meşru kılınmıştır. Nitekim karısı şahitliğe ehil olmasa bile kocanın, kendisinden olmadığını bildiği bir çocuğun nesebini reddetmeye ihtiyacı vardır. Bu sebeple şahitliğe ehil olmasalar bile insanların ihtiyaçları gereği liânın caiz olması gerekir.³⁴

II. HUKUKÎ DAYANAKLARI

İslam'dan önce cahiliye döneminde, karısını boşayarak başka bir kadınla evlenmek isteyenlerden bazıları, verdikleri mehirleri de geri alabilmek için kendi eşlerine zina isnadında bulunurlardı. Çünkü o dönemin adetlerinde suçsuz bir kadından mehir almak uygun karşılanmazdı.³⁵ Bu duruma Kur'an-ı Kerim'de şöyle işaret edilmektedir:

“Eğer eşiniz olan bir kadından ayrılıp yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine mehir olarak yığınla (altın veya mal) vermiş olsanız da ondan en küçük bir şey dahi almayın! Bir iftira ve apaçık bir günah ile o vermiş olduğunuzu geri mi alacaksınız?”³⁶

Cahiliye döneminde, verdikleri mehri geri alabilmek için eşlerine zina isnadında bulunan kocaların liânda bulunduğu dair bir kayıtla karşılaşılmamıştır. Ancak Yahudilerde bir kişi karısına zina isnadında bulunur ve bu konuda aralarında tartışma çıkarsa çözüm için kâhinlere başvurulur ve bunun için bir yığın tören yapılırdı. Bu, liânın orjinelliğini yitirerek

³² Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5180-5181.

³³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 60; Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-sanâi'*, III, 243.

³⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 41; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 579; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 342; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 982.

³⁵ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, X, 13.

³⁶ Nisa 4/20.

bir takım hurafelerle karıştığını göstermektedir. İslam Yahudilerde bu şekilde var olan liâni asılsız inançlardan temizlemiş, böyle bir konuda kâhinlere başvurmanın asla caiz olmayacağını beyan etmiştir.³⁷

Zina yapmak, ne kadar büyük bir günah ise iffetli bir şahsa zina isnadı da o kadar ağır bir günahdır. Böyle bir isnada haksız yere maruz kalan bir şahıs, mahcup olur, toplum içerisinde durumu zorlaşır. Bu durum aynı şekilde nesebini korumak maksadıyla karısına ithamda bulunan koca için de ağır sonuçlar doğuran oldukça zor bir haldir. İşte bu her iki taraf için de ortaya çıkan sıkıntıya şer'î bir çare gerekir ki o da İslam'ın getirdiği bir çözüm olan liândır.

Aile kurumunun kalıcılığı ve toplum huzuru açısından büyük önem taşıyan bu konuda Kur'an-ı Kerim ve hadisler yol göstermiş, icma ile de liânın meşruiyeti sabit kılınmıştır. Sırasıyla liâna hukukî dayanak teşkil eden delilleri inceleyelim.

A. Kitap

Neslin muhafazası, ailenin mutluluğu ve kalıcılığı, dinin korumayı hedeflediği vazgeçilmez değerler arasındadır. Bu sebeple İslam zinayı kesin olarak yasaklamış ve bu yüz kızartıcı suçu işleyenlere yönelik had cezası koymak suretiyle maddi ve manevi yaptırımlar düzenlemiştir. Bu büyük suçun tespit edilmesi, ya bizzat kişilerin ikrarıyla, ya da dört kişinin şahitliğiyledir. Aksi halde dört şahit olmaksızın bir şahsa yapılan iffetsizlik ithamı, itham edilen kişinin masumiyetini ortadan kaldırmaz ve isnatta bulunan kişiye zina iftirası (kazif) haddini gerekli kılar. Kur'an-ı Kerim kazif cezasını şöyle açıklamıştır:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ *

*“Namuslu kadınlara zina suçlamasında bulunup dört şahit getirmeyen kimselere seksen değnek vurun ve böylelerinin şahitliklerini ebediyen kabul etmeyin! Çünkü onlar buyruktan çıkmış (fâsık) kimselerdir.”*³⁸

³⁷ Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, s. 352-354.

³⁸ Nur 24/4.

Bir adam namuslu hür bir hanıma zina isnadında bulunup, bunu dört şahitle ispat edemediğinde onu ve ona benzer kişileri bu iftira günahını işlemekten men etmek ve iftiraya uğrayan kişiden de bu lekeyi kaldırmak için kazif haddi olarak kendisine seksen sopa vurulur ve psikolojik bir ceza olarak da şahitliği hayat boyu kabul edilmez.

Öte yandan zina suçunun sübutu için iki şahidin değil de dört şahidin şart koşularak, bu şekilde ağır bir delil talebinde bulunulması, fiilen zina hadisesi gerçekleşmedikçe hiç kimsenin zina ithamına gitmemesi içindir. Ancak zinaya tanıklık eden dört şahit getirmek neredeyse imkânsızdır. Bu sebeple İslam, koca için dört şahit yerine liânı getirmiştir.

Bir insanın karısına zina isnadında bulunması, liân ayetleri gelmeden önce, yabancı bir kadına zina isnadında bulunma durumunda olduğu gibi kazif haddini gerektirmiştir. Zira kazif haddini açıklayan ayette insanın kendi karısı veya yabancı bir kadın şeklinde bir ayırım söz konusu değildir.

Liân ayetiyle birlikte zina isnadı halinde karı-kocanın hükmü açıklığa kavuşmuştur. Ancak liân ayeti ile daha önce gelmiş olan kazif ayetinin ilişkisi mezhepler arasında görüş ayrılığı oluşturmuştur. Fıkıh müctehidlerinin bir kısmı liân ayetiyle birlikte, zina isnadı halinde karı-kocanın hükmünün, birbirine yabancı olanların hükmünden ayrıldığını savunurken, diğer kısmı kazif ayetinin hem yabancıları hem de karı kocayı kapsamaya devam ettiği görüşünü savunur. Birinci görüşü Hanefîler³⁹ ikinci görüşü ise cumhur⁴⁰ benimsemiştir.

Liânın hem delilini teşkil eden, hem de nasıl olduğunu gösteren söz konusu ayetler şu şekildedir:

الَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ
بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ * وَالْخَامِسَةَ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ * وَيَدْرَأُ عَنْهَا
الْعَذَابَ إِنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ * وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ
كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ * وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ *

“Kendi hanımlarına zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlar, (kazif cezasından kurtulmak ve de hanımlarından ayrılmak için) doğru

³⁹ Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-sanâi*, III, 238; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 576; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 600; Mv. F., “Liân”, XXXV, 256.

⁴⁰ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 7-9; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 48; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 388-391; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 600.

söylediklerine dair dört kez Allah adına yemin ederek ifade verir, şahitlik ederler. Beşincisinde 'Eğer yalan söylüyorsam, Allah'ın laneti üzerime olsun!' derler. (Hakkında suçlamada bulunulan) Kadına gelince, Allah'a yemin ederek, kocasının kesinlikle yalan söylediğine dört kez şahitlikte bulunması kendisini cezadan kurtarır. Beşincisinde: 'Eğer kocam doğru söylüyorsa Allah'ın gazabı benim üzerime olsun' der. Allah'ın size lütuf ve merhameti, tevbeleri çokça kabul etmesi ve O'nun her şeyi en uygun şekilde yapması olmasaydı, hâliniz nice olurdu?"⁴¹

B. Sünnet

Liânın İslam hukukunun ikinci dayanağı olan sünnetten delili olarak şu rivayetler dikkat çeker:

عن ابن عباس: أن هلال بن أمية قذف امرأته عند النبي صلى الله عليه وسلم بشريك بن سحماء فقال النبي صلى الله عليه وسلم " البينة أو حد في ظهرك " فقال يارسول الله إذا رأى أحدنا رجلا على امرأته يلتمس البينة ؟ فجعل النبي صلى الله عليه وسلم يقول " البينة وإلا فحد في ظهرك " فقال هلال والذي بعثك بالحق [نبيا] إني لصادق ولينزلن الله في أمري ما يبئىء به ظهري من الحد فنزلت { والذين يرمون أزواجهم ولم يكن لهم شهداء إلا أنفسهم } فقرأ حتى بلغ { من الصادقين } فانصرف النبي صلى الله عليه وسلم فأرسل إليهما فجاءا فقام هلال بن أمية فشهد والنبي صلى الله عليه وسلم يقول " [إن] الله يعلم أن أحدكما كاذب فهل منكما من تائب ؟ " ثم قامت فشهدت فلما كان عند الخامسة { أن غضب الله عليها إن كان من الصادقين } وقالوا لها إنها موجبة قال ابن عباس فتلكأت ونكصت حتى ظننا أنها سترجع فقالت لا أفصح قومي سائر اليوم فمضت فقال النبي صلى الله عليه وسلم " أبصروها فإن جاءت به أكحل العينين سابغ الأليتين (أي تامها وعظيمها) خدلج الساقين (الخدلج عظيم الساقين) فهو لشريك بن

⁴¹ Nur 24/6-10.

سحماء " فجاءت به كذلك فقال النبي صلى الله عليه وسلم " لولا ما مضى من كتاب الله لكان لي ولها شأن "

İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre, Hilâl b. Ümeyye Rasulullah'ın (s.a.) yanında hanımının Şerik b. Sehma ile zina ettiğini söyledi. Hz. Peygamber (s.a.) ona "Şahit getir yoksa sırtına had (vurulacak)" buyurdu. Hilâl "Ya Rasulallah! Birimiz karısının üzerinde bir adam gördüğünde gidip şahit mi arayacak?" diye itiraz etti. Hz. Peygamber ise "Şahit getir yoksa sırtına had (vurulacak)" demeye devam etti. Hilâl b. Ümeyye bunun üzerine "Seni hakikat ile gönderene yemin olsun ki ben doğruyu söylüyorum. Allah Teâlâ benim sırtımı hadden kurtaracak bir ayet mutlaka indirecektir" dedi. Bunun ardından şu ayet indi: "Kendi hanımlarına zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlar, (kazif cezasından kurtulmak ve hanımlarından ayrılmak için) doğru söylediklerine dair dört kez Allah adına yemin ederek ifade verir, şahitlik ederler..."⁴² Hz. Peygamber ayeti bu kısma kadar okudu. Ardından Hz. Peygamber o ikisine (haber) gönderdi. Hilâl kalktı ve (önceki gibi karısının zina etiğine dair) şahitlik etti. Rasulullah (s.a.) "Allah ikinizden birisinin yalancı olduğunu bilmektedir. Tevbekâr olanınız var mı?" diye sordu. Ardından kadın ayağa kalkarak (zina yapmadığına dair) yemin etti. Beşinci şehadete (yemine) gelince, orada bulunanlar onu durdurdular ve "Bu (son yemin azabı) gerektirir" diyerek kadını ikaz ettiler. İbn Abbas diyor ki: "Bu ikaz üzerine kadın biraz duraksadı. Yemin etmekten vazgeçeceğini sandık. Ancak 'Şimdiye kadar şerefle yaşamış olan kavmimi ben bundan sonraki günlerde rezil rüsvay etmem' diyerek yemini yaptı. Hz. Peygamber (s.a.) de şöyle buyurdu: "Bir bakın. Kadın, gözleri sürmeli, kalçaları büyük, baldırları geniş bir çocuk doğurursa bu, Şerik b. Sehmâ'dandır." Kadın hakikaten böyle bir çocuk doğurdu. Hz. Peygamber (s.a.) de şöyle buyurdu: "Allah'ın kitabının hükmü yerine getirilmiş olmasaydı benim bu kadınla işim vardı."⁴³

Buna benzer bir diğer rivayet ise şöyledir:

⁴² Nur 24/6-10.

⁴³ Buhârî, "Tefsîru Sûre (24)", 3; Ebû Dâvûd, "Talâk", 27; Tirmizî, "Tefsîr", 25; İbn Mâce, "Talâk", 27. Rivayetin bir başka şeklinde şöyledir:

"جاء هلال بن أمية وهو أحد الثلاثة الذين تاب الله عليهم فجاء من أرضه عشيا فوجد عند أهله رجلا فرأى بعينه وسمع بأذنه فلم يهجه حتى أصبح ثم غدا على رسول الله صلى الله عليه وسلم"

عن ابن شهاب أن سهل بن سعد الساعدي أخبره : أن عويمر بن أشقر العجلاني جاء إلى عاصم بن عدي فقال له يا عاصم أرايت رجلا وجد مع امرأته رجلا أيقنته فقتلونه أم كيف يفعل ؟ سل لي يا عاصم رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ذلك فسأل عاصم رسول الله صلى الله عليه وسلم فكره رسول الله صلى الله عليه وسلم المسائل وعابها حتى كبر على عاصم ما سمع من رسول الله صلى الله عليه وسلم فلما رجع عاصم إلى أهله جاءه عويمر فقال له يا عاصم ماذا قال لك رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقال عاصم لم تأتني بخير قد كره رسول الله صلى الله عليه وسلم المسألة التي سألتها عنها فقال عويمر والله لا أنتهي حتى أسأله عنها فأقبل عويمر حتى أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو وسط الناس فقال يا رسول الله أرايت رجلا وجد مع امرأته رجلا أيقنته فقتلونه أم كيف يفعل ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم " قد أنزل [الله] فيك وفي صاحبك قرآنا فاذهب فأت بها " قال سهل فتلاعنا وأنا مع الناس عند رسول الله صلى الله عليه وسلم فلما فرغا قال عويمر كذبت عليها يا رسول الله إن أمسكتها فطلقها عويمر ثلاثا قبل أن يأمره النبي صلى الله عليه وسلم قال ابن شهاب فكانت تلك سنة المتلاعنين .

İbn Şihab, Sehl b. S'ad es-Saîdî'den şöyle rivayet etmiştir: Uveymir b. Eskar el-Aclânî, Asım b. Adıyy'e gelerek, "Ey Asım, karısını yabancı bir erkekle yakalayan adam hakkında görüsün nedir? Yakalayan adam o zâniyi öldürecek, siz de onu mu öldüreceksiniz? Yoksa nasıl hareket edecek? Ey Asım, bunu benim için Rasulullah'a soruver" dedi. Asım da bunu Rasûlullah'a sorunca, Rasulullah bu suallerden hoşlanmadı ve (bu şekilde sorular sormayı) ayıpladı. Asım evine dönünce Uveymir onun yanına gelip, "Ey Asım, Rasûlullah sana ne cevap verdi?" dedi. Asım da "Sen bana hayır getirmedin. Rasulullah sorduğum meseleden hoşlanmadı" deyince "Allah'a yemin olsun ki, bunu ona sormaktan vazgeçmeyeceğim" karşılığını verdi. Derken Uveymir kalkıp halk arasında bulunan Rasûlullah'ın yanına geldi ve "Ey Allah'ın Rasulü, ne buyurursun, bir adam karısının yanında birini bulursa, onu öldürür, siz de kocayı mı öldürürsünüz, yoksa ne yapar? Bunun üzerine Rasulullah "Senin ve hanımın hakkında Kur'ân âyeti indirildi, git onu getir" buyurdu. Sehl dedi ki: "Ben halk ile birlikte Rasulullah'ın (s.a.) yanında iken onlar da lanetleştiler." (Lanetleşmeyi) bitirdikleri

zaman Uveymir “Ey Allah’ın Rasulü, eğer ben onu nikâhım altında tutacak olursam, onun hakkında yalan söylemiş duruma düşerim dedi ve Rasûlullah ona hanımını boşaması için emir vermeden önce onu üç talakla boşadı.” İbn Şihâb, “Artık bu, liân yapanların âdeti olmuştur” dedi.⁴⁴

Liân konusunda delil sayılabilecek diğer rivayetler ise şöyledir:

عن ابن عباس: قال تزوج رجل من الأنصار امرأة من بلعجان . فدخل بها . فبات عندها . فلما أصبح قال ما وجدتها عذراء . فرفع شأنها إلى النبي صلى الله عليه وسلم . فدعا الجارية فسألها . فقالت بلى . قد كنت عذراء . فأمر بهما فتلاعنا . وأعطاهما المهر .

İbn Abbas (r.a.) şöyle rivayet eder: “Ensardan bir erkek, Aclanoğulları’ndan bir kadınla evlendi ve zıfâf yapıp, kadının yanında geceyi geçirdi. Sabah olunca “Ben bu kadını bakire bulmadım” dedi. Durum Rasulullah’a (s.a.) intikal ettirildi. Rasulullah kadını çağırıp meseleyi sordu. Kadın “Hayır, ben bakire idim!” dedi. Rasulullah’ın (s.a.) emri üzerine liân yaptılar. (Koca) kadına mehrini verdi.⁴⁵

عن نافع عن ابن عمر: أن رجلا لاعن امرأته وانتقى من ولدها . ففرق رسول الله صلى الله عليه وسلم بينهما . وألحق الولد بالمرأة .

Nâfi’nin İbn Ömer’den (r.a.) rivayet ettiğine göre adamın biri karısının çocuğunun kendi nesebinden olmadığını iddia ederek onunla liân yaptı. Bunun ardından Hz. Peygamber onları ayırdı ve çocuğun nesebini de kadına verdi.⁴⁶

Ayetin ilk uygulamasının "قد أنزل الله فيك و في صاحبتك" *Allah hükmü eşin ve senin hakkında indirdi*⁴⁷ hadisi sebebiyle Uveymir el-Aclânî ve zina isnadında bulunduğu karısı arasında gerçekleştiği görüşünde olanlar varsa da âlimlerin çoğunluğu ayetin sebebi nüzulünün Hilal b. Ümeyye ve eşi arasında geçen zina isnadı olduğunu ifade etmişlerdir.

⁴⁴ Buhârî, “Talâk”, 29; Müslim, “Liân”, 1, 3; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 27; Nesâî, “Talâk”, 7; İbn Mâce, “Talâk”, 27; Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, VII, 61.

⁴⁵ İbn Mâce, “Talâk”, 27.

⁴⁶ Buhârî, “Talâk”, 35; Müslim, “Liân”, 8; Ebu Dâvûd, “Talâk”, 27; Tirmizî, “Talâk”, 22; İbn Mâce, “Talâk”, 27; Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, VII, 61.

⁴⁷ Müslim, “Liân”, 1; Nesâî, “Talâk”, 35; Ebu Dâvûd, “Talâk 27; Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, VII, 61.

Onlar da Hilal b. Ümeyye konusunda geçen "و كان أول رجل لاعن في الإسلام" "O, İslam'da liân yapan ilk kişidir"⁴⁸ hadisini delil gösterirler. Cumhur ulema ayetin hükmünün, önce Hilâl ailesine ikinci olarak da Uveymir ailesine uygulandığı görüşü benimsemiştir.⁴⁹ Ancak Uveymir el-Aclânî hadisesinde de Hz. Peygamber'in "Allah hükmü eşin ve senin hakkında indirdi" demesinin sebebi, bu ayetin âm bir hüküm olması ve bütün eşleri kapsamasıdır.⁵⁰ Öte yandan İbn Hacer (ö.1449) gibi bazı âlimler her iki rivayetin sahih olduğunu ve ayetlerin birbirine yakın zamanda gerçekleşen iki olay üzerine nazil olduğunu söylemişlerdir. Nitekim farklı nüzul sebepleri üzerine bir ayetin inmesinde de bir sakınca yoktur.⁵¹

Bu hususta gelen iki rivayette aynı şeyin anlatıldığını düşündüren benzerlikler ve her iki olayda da diğerinden bahsedilmeden, anlatılanın nüzûl sebebi olarak gösterilmesi, ayetlerin yalnızca bir olay akabinde nazil olduğu fikrini de akla getirmiştir. Zira liân hadisesi toplum açısından oldukça önemli bir olaydır; aynı zaman zarfında olmuş olsalardı iki rivayette de bundan haber verilmiş olması gerekirdi.⁵²

Bu konuda şu ihtimaller de söz konusudur: Anlatılan iki rivayet aslında tek bir olaydır ya da biri diğerinden önce vuku bulmuş ve nüzul sebebi olmuş olmasına rağmen diğer rivayet de raviler tarafından ayetlerin nazil olduğu vakte taşınmıştır.⁵³

Liân ayetlerinin nüzul sebepleri hakkında gelen rivayetler şu üç noktada ittifak etmişlerdir:

- Liân ayetleri namuslu kadınlara zina isnadının hükmünü açıklayan kazif ayetlerinden sonra indirilmiştir ve onlardan ayrılmıştır.
- Müslümanlar liân ayetleri gelmeden önce kazif ayeti olan "Namuslu hür bir kadına zina suçlamasında bulunup dört şahit getiremeyen kimseye seksen değnek vurun ve böylelerinin şahitliklerini/ sözlerini ebediyen kabul etmeyin! Çünkü onlar buyruktan çıkmış (fâsık) kimselerdir..."⁵⁴ ayetini, yabancı bir kadına zina isnat eden bir kişinin hükmü ile kendi karısına zina isnat eden kişinin hükmü aynıdır, diye anlıyorlardı.

⁴⁸ Müslim, "Liân", 11; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 64.

⁴⁹ Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 391; el-Aynî, *Umdetü'l-Kâri*, XVIV, 75; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 64, 69; Adevî, Mustafa, *Câmiu Ahkâmi'n-Nisa*, s. 218

⁵⁰ el-Aynî, *Umdetü'l-Kâri*, XVIV, 75.

⁵¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, IX, 341; Yıldırım, "Mülâane Ayetlerinin Nüzûl Sebebi", *CÜİFD*, s. 195.

⁵² Yıldırım, "Mülâane Ayetlerinin Nüzûl Sebebi", *CÜİFD*, s. 200.

⁵³ Yıldırım, "Mülâane Ayetlerinin Nüzûl Sebebi", *CÜİFD*, s. 200.

⁵⁴ Nur 24/4.

- Liân ayetleri kocayı hafifletmek ve istemeyerek içine düştüğü bu durumdan nasıl çıkacağını açıklamak için indirilmiştir.⁵⁵

C. İcma

Kendisinden başka şahidi olmayan kocanın, karısına zina isnadında bulunduğu, karısının onu doğrulamaması halinde liân yapmaları Kur'an ve sünnetle sabit kılınmış, icma ile de korunmuştur.⁵⁶ Liân, vahyin ilk geldiği gün nasıl anlaşılmışsa bugün de aynı şekilde anlaşılmalıya devam etmektedir. Mezhepler arasında ayrıntılarda oluşan görüş farklılıklarının hiç biri liânın varlığı ve nasla sabit şekli üzerine değildir. Zira ayet ve hadislerde ortaya konulmuş olan hükümde anlatılmak istenenin lânetleşmek suretiyle evliliğin nihayete ermesi olduğu hususunda bir ittifak söz konusudur. Sahabe ve tâbiûn başta olmak üzere ilk nesillerden itibaren bu ayet ve hadislerle farklı bir anlam yüklemesinde bulunanın hiç olmaması, 'liânın bu şekilde anlaşıldığı üzerinde icma oluşmuştur ve başka şekilde anlamaya imkân yoktur ve olmayacaktır' demeyi mümkün kılmaktadır.

III. SEBEBİ

İslam hukukunda hükümler sebeplere bağlı olduğu ve sebep olmadan hükümden söz edilemeyeceği için liânı doğuran bir sebebin oluşması gerekir. Karı-koca arasında gerçekleşen liânın iki sebebi vardır. Birincisi kocanın yabancı bir kadına söylediğinde, ispatı halinde kadın için zina haddi, kendisinden başka şahidi yoksa kendisine de kazif haddi gerektirecek bir şeyi karısı için söylemesidir.⁵⁷ Liânın sebebi olan zina isnadı, kocanın karısına yapmış olduğu ithamdır. Kadının kocasını zinayla suçlaması halinde liâna başvurulmaz, kadın bunu dört şahitle ispat edebilirse kazif haddinden kurtulabilir.⁵⁸

⁵⁵ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 561.

⁵⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, IX, 387.

⁵⁷ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 239; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 96; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 41; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 389; Hillî, *Muhtelefuş-Şia*, VII, 453; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 557; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s.346; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 972.

⁵⁸ Aydın, "Liân", *DİA*, XXVII, 172

Liân için ikinci sebep ise şüpheli bir cinsel birleşmeden veya fasit bir nikâhtan kaynaklansa bile kocanın, hamileliği veya çocuğu reddetmesidir.⁵⁹

A. Kazfin Tespiti, Kullanılan Lafızlar

Liân yapılabilmesi için, ona sebep teşkil eden zina isnadının varlığı şarttır. Zina isnadında kullanılan lafızlar sarih olup olmaması yönüyle kazif sayılıp sayılmama açısından önem teşkil eder.

1. Kazfin Tespiti

Liânın gerçekleştirilmesine hâkim tarafından karar verilebilmesi için kazfin sabit olması gerekir. Kazfin sabit oluşu ise delil veya ikrarla olur.⁶⁰ Karısının kazif iddiasını koca ikrar ve itiraf eder, böylece kazif sabit olur. Eğer koca bunu inkâr ederse delille ispat etme yoluna gidilir.

Hanefiler kocasının yaptığı zina isnadını ispat etmede kadının başka birisini vekil tayin etmesini kabul ederler. Zira yabancı bir kişiye zina isnadında bulunulduğunda bu kişinin, kazfi ispat etmede vekil tayin etmesi de kabul edilmektedir. Bu, Hanefilerden Ebu Hanife (ö.150/ 767) ve İmam Muhammed'e (ö.189/804) göredir. Ebu Yusuf'a (ö.182/798) göre bu vekâlet geçerli değildir.⁶¹

Kazfi ispat etmek için kadının bir delile sahip olmaması halinde kocaya yemin gerekip gerekmeyeceği noktasında fıkıh bilgileri farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Hanefiler, bu durumda kocanın yemin etmesine gerek olmadığı kanaatindedirler. Zira liân bir cezadır ve cezalarda yemin yoktur. Bunun gibi koca, karısının kendisini doğruladığını iddia etse ve onun yemin etmesini istese, karısının yemin etmesi gerekmez. Çünkü kadının kocasını doğrulaması, onun kendisine isnat ettiği zinayı ikrar etmesi anlamına gelir ki zinayı ikrar etme halinde yemine gerek yoktur.⁶² Şafîlilere göre ise kadın kocasının kendisine zina isnadında

⁵⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 239 İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 96; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 389; Hillî, *Muhtelef'uş-Şia*, VII, 453; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 557; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü 'ş-Şahsiyye*, s.346; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 972.

⁶⁰ Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 558; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 334.

⁶¹ Serahsî, *el-Mebûs*, VII, 61; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 239.

⁶² Serahsî, *el-Mebûs*, VII, 63; *el-Fetâvâ'l Hindiyeh*, I, 521; Mv. F., "Liân", XXXV, 251.

bulduğunu iddia etse, ancak bu konuda bir delili olmasa kocası yemin eder.⁶³ Kadın kocasının kendisine zina isnadında bulunmadığına dair yemin etmesini istese, o da bu konuda yemin ederse suçsuzdur. Şayet yeminden kaçınırsa ve kadın da onun kendisine zina isnadında bulunduğuna dair yemin ederse, kocaya liân teklif edilir, bundan kaçınırsa had tatbik edilir.⁶⁴

Kadın eşinin kendisine zina isnadında bulunduğunu delille ispat edince, daha önce kazfi reddetmiş olan kocanın, karısını zina ederken gördüğünü iddia etmesi halinde bazı Malikî bilginlere göre karı koca liân yaparlar. Kazfi reddetmesinden sonra gördüğünü iddia edince onun sözü kabul edilir. Çünkü koca bunu gizlemek istediği halde karısı gündeme getirince söylemek zorunda kalmış olabilir. Malikî mezhebindeki bazı âlimlere göre ise koca kendisini yalanladığı için had uygulanır, liân yapılmaz. Sonra, ben doğru söyledim, dese de kabul edilmez.⁶⁵

Koca, karısına zina isnadında bulunduğunu ikrar etmediğinde, kadın bunu şahitlerle ispat etme yoluna gider. Kadının, kendisine yapılan zina isnadını ispat etmesi iki şahitle olur. İşte kocanın karısına zina ithamında bulunduğuna tanıklık yapan kimseler konusunda bazı önemli hususlar vardır:

- Kişinin düşmanının aleyhine yaptığı şahitlik kabul edilmez. Yani kocanın karısına zina isnadında bulunduğuna şahitlik eden iki kişi, kocaya olan düşmanlıklarını itiraf ettiklerinde tanıklıkları kabul edilmez. Aralarındaki düşmanlık gider de şahitlik yaparlarsa töhmet sebebiyle onların tanıklıkları daha sonra da kabul edilmez. Aynı şekilde fasık bir kimse bu konuda şahitlik yapsa fiskı sebebiyle onun tanıklığı kabul edilmez. Tevbe ettikten sonra şahitliğini tekrarlar.⁶⁶ Hâkim şahitleri araştırıncaya kadar kocayı hapseder.⁶⁷ Onu kefaletle serbest bırakmaz. Zira cezalarda kefalet yoktur ve liân da ceza gibidir.⁶⁸
- Şahitlerle ilgili bir başka durum onların aileden olmasıdır. Bu durumda tarafsız bir şahitlik gerçekleşmeyeceğinden, tanıklıkları kabul edilmez. Kadının iki oğlu, üvey babalarının annelerine zina isnadında bulunduğuna şahitlik edemezler. Zira onlar annelerinin lehine şahitlik edeceklerdir. Bunun gibi kadının babası ve oğlu aynı konuda şahitlik etseler onların şahitlikleri de geçerli değildir.⁶⁹

⁶³ Şafî, *el-Üm*, V, 297.

⁶⁴ Şafî, *el-Üm*, V, 297.

⁶⁵ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 359.

⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 51.

⁶⁷ Şafî, *el-Üm*, V, 297; Hillî, *Muhtelefuş-Şia*, VII, 461.

⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 61.

⁶⁹ Şafî, *el-Üm*, V, 297; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 59-60.

Ancak kadının iki oğlu ayrı ayrı cümlelerle üvey babalarının, annelerine ve anneleri olmayan diğer karısına zina isnadında bulunduğuna şahitlik etseler, onların anneleri hakkındaki şahitlikleri geçerli olmazken diğer karısıyla ilgili şahitlikleri geçerlidir.⁷⁰ Şahitlerin ifadeleri tek bir cümle olursa onların şahitlikleri geçerli olmaz. Zira tek bir ifadede yer alan şahitliğin bir kısmı geçersiz olduğunda tamamı geçersiz olur.⁷¹

Öte yandan kocanın başka bir karısından olan iki oğlunun, koca, onların anneleri ile de evli iken babalarının, diğer karısına yani onların üvey annelerine zina isnadında bulunduğuna dair yaptıkları bu şahitlik Hanbelîlere, yeni görüşlerinde Şafîilere ve Malikîlere göre kabul edilir. Hanefîlerde ve Şafîilerin eski görüşlerinde ise geçerli değildir. Zira bu şahitlik onların kendi annelerinin lehine olacaktır. Şahitlikleri kabul edildiğinde koca, diğer karısından liân yolu ile ayrılacak ve yalnızca onların anneleri ile evli olacaktır. Bu, kocanın başka bir kadından olan iki oğlunun babalarının üvey annelerini boşadığına şahitlik etmelerinin geçerli olmaması gibidir.⁷² Muhammed eş-Şeybanî (189/ 804) şöyle demiştir: Fakat koca kazif cezası almışsa ya da bir köle ise iki oğlunun kendisi aleyhine yaptıkları şahitlik geçerli olur. Zira kocanın kendi durumu sebebiyle eşler arasında liân gerçekleşmeyecek ve onlar babalarına ceza uygulanması konusunda şahitlik etmiş olacaklardır ki bunda annelerinin bir menfaati yoktur.⁷³

- Adalet sahibi iki şahit kocanın karısına zina isnadında bulunduğuna şahitlik etseler, ardından hâkimin onların şahitliğiyle hüküm vermesinden önce bunlar kaybolsa ya da ölseler hâkim liân hükmü verir. Zira şahitlerin ölmesi ya da kaybolmaları onların adaletini zedelemesiz. Fakat şahitler daha sonradan kör, mürted ya da fasık hale gelirlerse böyle olmaz. Bu Hanefî âlimlerin kanaatidir.⁷⁴ Şafîilere göre iki şahit kocanın karısına veya başka bir kadına zina isnadında bulunduğuna şahitlik etseler, ardından ölseler, kocaya had de liân da yoktur. Şahitlerin fasık olmaları ya da şahitliklerinin geçersiz hale gelmesi durumlarında da Hanefîlerde olduğu gibi had de liân da yoktur.⁷⁵

⁷⁰ Şafîî, *el-Üm*, V, 297.

⁷¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 61.

⁷² Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 61; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 51

⁷³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 61.

⁷⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 61; fetava 522

⁷⁵ Şafîî, *el-Üm*, V, 297.

- Bu konuda şahitlik üzerine şahitlik,⁷⁶ kadınların şahitliği ve kadının hâkime mektubu geçerli değildir.⁷⁷ Çünkü cezalarda kadınların şahitlikleri geçerli değildir ve bu konuda bir ceza konusudur.⁷⁸
- Kadın kocasının kendisine kazifte bulunduğu dair şahit getirdikten sonra koca, karısının zinayı ikrar etmiş olduğunu iki erkek ya da bir erkek iki kadının şahitlikleriyle isbat etse had de liân da düşer.⁷⁹

Kocanın karısına zina isnadında bulunduğu şahitlik eden kimselerin şahitliklerinin muhtevası da önemlidir. Şahitlerin ifadeleri ve anlam bakımından tanıklık ettikleri hususlar aynı olmalı, sözlerinde birlik etmiş olmalıdırlar. Şahitlerin farklı ifadelerle tanıklık yapması durumuna şu gibi örnekler verilebilir:

- İki şahitten biri kocanın karısına zina isnadında bulunduğu, diğeri ise kocanın, kadının çocuğu için bu zinadan olmuştur, dediğine şahitlik etse onların şahitlikleri kabul edilmez. Zira burada şahitler, hem ifadeleri hem de anlam bakımından şahitlik ettikleri konuda ihtilaf etmişlerdir. Çünkü çocuğun zina yoluyla dünyaya gelmiş olduğunu söylemek ile kadına zina isnadında bulunmak farklıdır.
- Şahitlerden biri kocanın, karısına Arapça olarak zina isnadında bulunduğu, diğeri şahit ise Farsça zina isnadında bulunduğu şahitlik etseler bu kabul edilmez.⁸⁰ Benzer şekilde şahitlerden biri kocanın karısına Perşembe günü zina isnadında bulunduğu şahitlik ederken, diğeri şahit onun Cuma günü karısına kazifte bulunduğu şahitlik ediyorsa sözleri bir olmadığı için onların şahitlikleri geçerli değildir.⁸¹ Hanbelîlerin bir kısmına göre şahitlerin kazfin farklı günlerde veya farklı dillerde olduğuna dair ifadeleri, onların tanıklığına zarar vermez. Çünkü şahitlikte vakti dile getirmek şart değildir ve dil konusunun ihtilafı olması da etkili değildir.⁸² Ancak bu konuda ilk ifade edilen görüş daha isabetlidir ve çoğunluğun görüşüdür.
- Şahitlerden biri kocanın karısına “Falan kimse seninle zina etti” dediğine, diğeri şahit ise başka bir adamı kastederek “Falan kimse seninle zina etti” dediğine şahitlik etseler bir kısım fakihe göre kocanın karısıyla liân yapması gerekir. Burada şahitler kocanın

⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 60; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 243; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, IV, 189; *el-Fetâvâ'l Hindîye*, I, 521; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 334.

⁷⁷ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 243; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, IV, 189; *el-Fetâvâ'l Hindîye*, I, 521; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 334.

⁷⁸ Şafîî, *el-Ûm*, V, 297; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 59-60.

⁷⁹ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 334.

⁸⁰ Şafîî, *el-Ûm*, V, 297; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 60; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 52.

⁸¹ Şafîî, *el-Ûm*, V, 297; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 52. *el-Fetâvâ'l Hindîye*, I, 522.

⁸² İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 52.

karısına zina isnadında bulunduğuna söz ve anlam olarak ittifak etmişlerdir. Sözlerinde zinayı yapan erkeğin farklı olması önemli değildir. Diğer kısma göre ise bu konuda şahitlerin ifadeleri farklı olduğu için şahitlikleri geçerli olmaz. Birinci görüşü Hanefîler⁸³ ikinci görüşü Şafîiler⁸⁴ dile getirmiştir.

- Şahitliklerin içeriklerinin farklı olmasının bir başka örneği şahitlerden birinin kocanın karısına kazifte bulunduğuna, diğerinin ise kocanın bu kazfi ikrar ettiğine şahitlik etmeleridir. Koca bunu reddetse liân da had de yoktur. Çünkü kazfi ikrar kazif sözü değildir.⁸⁵
- Şahitlerin farklı ifade verdiği bir diğer durum şöyledir: Bir şahit kocanın karısına zina isnadında bulunduğunu Arapça olarak ikrar ettiğine şahitlik yapsa, başka bir şahit de kocanın ikrarının Arapça dışında bir dille olduğuna şahitlik etse şahitlikleri kabul edilir. Yine aynı şekilde şahitlerden biri kocanın perşembe günü kazfi ikrar ettiğine, diğeri ise cuma günü ikrar ettiğine şahitlik etseler şahitlikleri kabul edilir. Çünkü şahitlerin dil veya gün ihtilafı zina isnadına değil ikrara yöneliktir. Üstelik kazif bir defa, onu ikrar iki defa olmuş olabilir.⁸⁶

2. Kazifte Kullanılan Lafızlar

Liânın sebebi olan zina isnadı yapılırken kullanılan kelimeler önemlidir. Bazı fıkıh bilginleri kazfin ancak sarıh lafızla olacağı kanaatini taşırken, bazıları ise kinaye ve tarizle de kazfin gerçekleşeceği görüşündedirler.

Hanefî müctehidlere göre kazif ya sarıh zina lafızıyla olur; örneğin “ey zinakâr adam, ey zinakâr kadın” ya da sarıh lafız yerine geçecek kelimelerle olur. Mesela babası belli olan birinin nesebini “sen filan kişinin oğlu değilsin” diyerek reddetmesiyle olur.⁸⁷

Şafîiler ise kazif anlamı taşıyan bütün kinayeli lafızlarla da zina isnadının mümkün olduğunu söylemişlerdir.⁸⁸

Kazfin sarıh ve kinayeli lafızlardan başka bir yolu tarizli ifadelerdir. Örneğin, Şafîilere göre “ey helal oğlu helal, bana gelince ben zina etmem” ifadesi ile zina isnat etmeyi niyet

⁸³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 60.

⁸⁴ Şafî, *el-Üm*, V, 297.

⁸⁵ Şafî, *el-Üm*, V, 297; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 52.

⁸⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 51-52.

⁸⁷ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 557.

⁸⁸ Şafî, *el-Üm*, V, 295; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 368; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 557-558; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 973.

etmişse kazif olur.⁸⁹ Malikîlere göre bu tariz ancak zina isnadını anlatırsa kazif olur. Hanefîlere ve Hanbelîlerde tercih edilen görüşe göre bu ifade kazif değildir.⁹⁰

Fıkıh bilginleri, kocanın kazifte bizzat kendisinin zinaya şahit olduğunu ifade etmesinin gerekliliği noktasında farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Şafîilere, Hanbelîlere ve Hanefîlere göre kocanın karısı için “Onu zina ederken gördüm” demesi ile “Zina etti” demesi ya da “ey zinakâr” demesi arasında fark yoktur.⁹¹ Malikîler ise kocanın bizzat şahit olduğunu belirten bir şekilde kazifte bulunması gerektiğini söylerler.⁹² Nitekim Hilal b. Ümeyye " رأيت عيني و سمعت أذني " “Gözlerimle gördüm ve kulaklarımla işittim” diyerek şahitlik lafızlarıyla karısına zina isnadında bulunmuştur.⁹³ Bu hususta çoğunluğun görüşü daha makul olduğu için isabetlidir.

Kazif sırasında karşıdaki kişinin cinsiyetine uygun olan bir ifadeyle seslenmek önemlidir. Ancak kısaltma yaparak kelimelerin bazı harflerini düşürmek Araplarda görülen bir şeydir. Arapçada bir bayana hitap ederken kullanılması gereken dişilik takısını koca söylememiş olsa da kadına zina isnadında bulunmuştur. Muhammed, (r.a.) koca, karısına يا زاني / “ey zinakâr” derse kocaya liânın gerekli olacağını ifade eder. Fakat kişi, bir adama يا زانية / “ey zinakâr (kadın)” derse Ebu Hanife’ye göre bu kişiye bir ceza yoktur. İmam Şafî’ye göre ise kazifte bulunmuş olur had gerekir.⁹⁴ Caferîler Ebu Hanifeyle aynı kanaattedirler ancak ikinci durumda adama zina isnadında bulunulurken tekid kastedilmişse bunda da kazif haddi gerekir.⁹⁵

İfade edildiği maksatlar açısından bazı ifadeler liân gerektiren bir kazif sayılırken, bazıları zina isnadı kastı içermediğinden kazif sayılmaz. Koca, karısına doğrudan zinakâr demediği halde şu gibi bazı durumlarda ona zina isnadında bulunmuş sayılır:

- Kişi başka birinin karısına zina isnadında bulursa, bunun üzerine kadının kocası “Söylediğin doğrudur, karım dediğin gibidir” dese, bu adam karısına zina isnadında bulunmuş olur, kendisine liân gerekir. Zira koca, söyledikleriyle karısına zina

⁸⁹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 369.

⁹⁰ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 558.

⁹¹ Şafîî, *el-Üm*, V, 286; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 16; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 239; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 47; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 346; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 398.

⁹² Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 360; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 96; Mv. F., “Liân”, XXXV, 250; Ak, Halid Abdurrahman, *Mevsuatü'l-Fıkhî'l-Malikî*, s. 75.

⁹³ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 16.

⁹⁴ Şafîî, *el-Üm*, V, 295; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5245; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 54; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 367.

⁹⁵ Hillî, *Muhtelefuş-Şia*, VII, 461.

suçlamasında bulunan kişiyi doğrulamıştır. Bu yalnızca “doğru söyledin” diyen kişinin durumundan farklıdır.⁹⁶

- Koca “Senin cinsel organın zinakârdır”, “Senin vücudun zinakârdır”, “Senin bedeninin zinakârdır” derse bu sözlerde karısına zina isnadında bulunmuş olur. Çünkü bu sözlerle ifade edilen şeyler bedeninin tamamı yerine geçer. Ayak ve el ise bunlar gibi değildir.⁹⁷

Kocanın karısına zina isnadında bulunmasının ardından kadının bu isnadı kabul etmesi veya verdiği cevabın yoruma açık olması kazfın liânı gerektirip gerektirmemesi yönüyle farklı sonuçlar doğurur. Bu noktada bazı örnekler şöyledir:

- İmam Malik’ten gelen bir rivayete göre koca karısına “Dünyaya getirdiğin bu çocuk benden değil” derse, kadın da “Doğru söyledin o senden değil” diye cevap verirse liân olmaksızın çocuğun nesebi kocadan kesilir ve kocasını doğruladığı için kadına zina haddi gerekir. Diğer rivayete göre ise koca liân yapmaksızın çocuğun nesebini reddedemez ve o ikisi liân yaparlar.⁹⁸
- Koca hanımına “Ey zinakâr kadın” der, o da “Ben seninle zina ettim” derse kıyasa göre koca eşi ile liânlaşır. Çünkü kadının söylediği ifade zinayı kabul etmesi demek değildir. Kadının kocası ile olan aile hayatı zina olmaz. İstihsana göre ise aralarında ceza da liân da olmaz. Çünkü kadının ifadesi farklı anlaşılmaya müsaittir. Kadın evlilikten önce kocasıyla zina ettiğini söylemiş olabileceği gibi evlilikten sonrayı kastetmiş olabilir.⁹⁹ Hanbelîlere göre bu durumda kadın kocasını doğrulamış sayılır, adama kazif haddi yoktur, ancak dört kez ikrar söz konusu olmadığı için kadın da had cezası almaz.¹⁰⁰ Şafîîlere göre de bu durumda kadına ne demek istediği sorulur; eğer evlilikten sonrayı kastediyorsa yemin eder ve ona bir şey gerekmez. Koca ise ya liân yapar ya da ona had cezası uygulanır. Şayet kadın evlilikten önce bir zamanı kastetmişse ona zina haddi uygulanır, kocaya ise kadın zinayı ikrar ettiği için ceza da liân da yoktur.¹⁰¹
- Kişi, karısına “zinakâr” dese, kadın da “Sen benden daha zinakârsın” dese zina isnadı sebebiyle kocaya liân gerekir. Zira kadının söylediği söz zina isnadı sayılmaz. O “Sen

⁹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 55; *el-Fetâvâ'l Hindiye*, I, 517.

⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 54; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, III, 370.

⁹⁸ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 359.

⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 54; Hillî, *Muhtelefuş-Şia*, VII, 458-459.

¹⁰⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 76.

¹⁰¹ Şafîî, *el-Üm*, V, 294.

zina etmeye benden daha çok güç yetirirsin” demektedir.¹⁰² Hanbelîlere göre kadın burada kocasının isnadını doğrulamış ve ona kazifte bulunmuş sayılır. Bu sebeple kadına kazif haddi gerekirken, kadın kendisini doğruladığı için adama adama had yoktur.¹⁰³ Yine benzer şekilde koca, karısına “Sen falan kadından daha zinakârsın” ya da “Sen insanların en zinakârsın” dese ceza da liân da gerekmez. Zira bu ifadelerle koca, karısının zinaya daha çok güç yetirmesini kastetmiştir. Bu sözlerle karısını doğrudan zinaya ilişkilendirmiş olmaz.¹⁰⁴

Zina isnadı kastı taşımadığı veya açıkça zina kelimesi kullanılmadığı için şu gibi bazı lafızlar kazif sayılmaz:

- Koca “Eşimle birlikte onunla ilişki kuran bir adam gördüm” dese zina isnadında bulunmuş olmaz. Zira zina kelimesi açık olarak söylenmedikçe kazif sayılmaz. Kişi yabancılar hakkında da açık olarak zina kelimesiyle suçlamada bulunmadıkça kazif haddi gerekmez.¹⁰⁵ Benzer şekilde koca karısına “Seni bir adam alıkoydu” ya da “Sana yöneldi” gibi bir şekilde zinayı kastetmeyen şeyler söylese bunlar kazif sayılmadığı için liân olmaz.¹⁰⁶
- Kişi başkasının karısına zina isnadında bulursa ve o kadının kocası “Doğru söyledin” dese, bu kocaya liân da ceza da yoktur. Zira bu durumda koca karısına açık bir şekilde zina isnadında bulunmamıştır. Koca burada karısının doğru söylediğini ifade etmiş de olabilir.¹⁰⁷
- Eğer erkek, eşinin hamileliğini reddediyor ancak zina isnadında bulunmuyorsa liân olmaz. Koca, karısı doğum yaptığında ona çocuk için “Bu çocuğu sen doğurmadın” derse ona liân da ceza da gerekmez. Zira bu durumda koca, karısının doğum yaptığını reddetmektedir. Ona zina isnadı yapmış sayılmaz. Aralarındaki evlilik bağı sebebiyle doğan çocuğun nesebi kocaya aittir. Şayet bundan sonra koca çocuğu reddederse karısı ile liân yapar. Yine buna benzer şekilde koca karısına “Bu çocuk benden de değil senden de değil” ya da “Bu çocuk gerçek değil” derse kazifte bulunmuş sayılmaz. Çünkü koca burada karısının o çocuğu dünyaya getirdiğini reddetmektedir.¹⁰⁸ Ancak

¹⁰² Şafîî, *el-Üm*, V, 294; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 54; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 370.

¹⁰³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 77.

¹⁰⁴ Şafîî, *el-Üm*, V, 294; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 54; Hillî, *Muhtelef'uş-Şia*, VII, 459-460; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 370.

¹⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 54.

¹⁰⁶ Şafîî, *el-Üm*, V, 288.

¹⁰⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 54. *el-Fetâvâ'l Hindîye*, I, 517.

¹⁰⁸ Şafîî, *el-Üm*, V, 293-294; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 57; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 239; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 63; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 350.

koca, karısına “Sen zina ettin ve bu hamilelik zinadan” derse açık bir şekilde zinadan bahsettiği için liân yaparlar.¹⁰⁹

Koca eşine, senin hamileliğin benden değil, derse, Ebu Hanife ve Züfer’e göre liân olmaz. Çünkü koca hamileliğin olduğuna kesin bir şekilde inanmamaktadır, karısına kazifte bulunmuş sayılmaz. Ebu Yusuf ve Muhammed’e göre ise eğer kadın bu kaziften sonra altı aydan daha az bir süre içinde bir çocuk dünyaya getirirse hamileliğin reddedilmesi sebebiyle liân gerekir.¹¹⁰

Şafîlilere ve Hanbelîlere ise erkeğin eşine “Dünyaya getirdiğin bu çocuk benim değil” demesi haline, ona ne kastettiğinin sorulmasını benimsemişlerdir. Eğer karısının zina ettiğini dile getirirse kadının talebi doğrultusunda liân yapar veya had uygulanır. Eğer kazfî kastetmemişse bunlar olmaz.¹¹¹

Koca karısına, “Bu çocuğu sen doğurmadın, o terk edilmiş bir çocuk veya onu ödünç aldın” derse kadın da “Aksine, o benim senden çocuğum” derse kadının sözü delilsiz kabul edilmez. Çünkü kadının doğum yaptığına delil getirmesi mümkündür. Aslolan onun doğum yapmamış olmasıdır. Kadının davası da delilsiz kabul edilmez.¹¹²

- Koca eşine “Sen başkasının zorlamasıyla zina ettin” ya da “Bir çocuk seninle zina etti” ya da “Sen uyurken bir adam seninle oldu” derse zina isnadında bulunmuş olmaz. Zira zorlanan kadın dinî açıdan zinakâr olmaz. Zorlama (ikrah) halinde kendiliğinden teslim olma yoktur. Bu sebeple ceza da olmaz. Aynı şekilde çocuğun yaptığı şey de zina olmaz. Bu yüzden koca da karısına zina suçlamasında bulunmuş olmaz.¹¹³ Ancak kadın zinaya zorlanır ve daha sonra bir çocuk dünyaya getirirse koca bu sebeple nesebi reddedemez. Çünkü nesebin reddi ancak liânla olur. Kadın zinaya zorlandığını belirttiği için onun liânı olmaz. Her ikisinin de yapılmasıyla tamamlanacağından liân yapılamaz. Bu Hanefîlerin ve bazı Hanbelîlerin görüşüdür. Hanbelîlerin bazılarına ve Şafîlilere göre ise kocanın bu nesebi reddetmesi gerekir bu sebeple liân yapar.¹¹⁴

¹⁰⁹ İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, IV, 293

¹¹⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 239-240; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 321; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, IV, 293; Meydânî, *el-Lübab*, I, 78; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 350; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 328.

¹¹¹ Şafîi, *el-Üm*, V, 288; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 63; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 370.

¹¹² İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 63-64; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 121.

¹¹³ Şafîi, *el-Üm*, V, 294; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 55.

¹¹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 60, 63.

B. Kazfın Şarta Taliki, Sayısı ve Zamanı

Kazfın bir şarta bağlanmasının imkânı, sayısı ve ne zaman yapıldığı liânı gerektirip gerektirmemesi yönüyle önemlidir.

1. Kazfın Şarta Taliki

Kişi zina isnadını bir şarta bağlarsa kendisine ceza da liân da gerekmez. Zira kazif kendisi ile yemin edilmeyen şeylerdendir. Bu sebeple bir şarta bağlanmaz. Öte yandan kazfi bir şarta bağlamak kadının zina ile ilişkilendirilmesine engel olur. Nitekim “sen eve girdiğinde zinakârsın” denilen bir kadın eve girmeden önce zinakâr olmuyorsa eve girdiğinde de zinakâr olmayacaktır. Bu sebeple “seninle evlendiğim takdirde sen zinakârsın” ya da “falan kimse isterse sen zinakârsın” ya da “falan kimse gelirse zinakârsın” gibi koşula bağlanmış bütün zina isnatları geçersiz olacaktır.¹¹⁵

2. Kazfın Sayısı

Koca, karısına birden fazla zina isnadında bulunursa bir kere liân yapması yeterlidir. Zira liân, kişinin karısına zina isnadında bulunmasının sonucu olması yönüyle yabancı kadınlara zina isnadında bulunmanın sonucu olan ceza gibidir. Kişi bir kadına birden fazla zina isnadında bulunduğu da ceza tekrar etmez.¹¹⁶

Şafîilere göre koca karısına ve yabancı bir kadına tek bir ifadeyle zina isnadında bulursa, ona yabancı kadına yaptığı kazif sebebiyle had uygulanır, karısına yaptığı kazif sebebiyle liân yapar ya da had uygulanır.¹¹⁷ Yine Şafîiler kocanın karısına zina isnadında bulunması sebebiyle eşlerin liân yapmalarından sonra erkek, kendisiyle liân yaptığı kadına tekrar zina isnadında bulursa ona had gerekmez, kadına eziyet verdiği için tazir gerekir, derler. Bu taziri liân düşürmez, çünkü liân karı koca arasında olur ki bunlar artık iki yabancı olmuştur.¹¹⁸ Hanbelîlere göre kocanın kazfi sebebiyle karı kocanın liân yapmasının ardından

¹¹⁵ Şafîî, *el-Üm*, V, 294; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 53; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 322; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, IV, 293 Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 363.

¹¹⁶ Şafîî, *el-Üm*, V, 295; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 124; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 52; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik*, IV, 189; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 72-73; Hillî, *Muhtelefuş-Şia*, VII, 456.

¹¹⁷ Şafîî, *el-Üm*, V, 295.

¹¹⁸ Şafîî, *el-Üm*, V, 287.

koca başka bir zina isnadında bulunursa ona had gerekir, çünkü o, artık kadın için bir yabancı hükmündedir.¹¹⁹

Koca dört karısına bir tek söz ile ya da farklı ifadelerle zina isnadında bulunursa eşlerinden her biri ile ayrı ayrı liân yapar.¹²⁰ Fakat yabancı kadınlara tek bir lafızla zina isnadında bulunursa kendisine bir kere kazif cezası uygulanması yeterlidir. Zira zina isnadına uğrayan kadınlardan bu utancı uzaklaştırmak bir kazif haddinin uygulanmasıyla mümkündür.¹²¹

Kişinin kendi karılarına zina isnadında bulunması halinde tek bir liân yeterli olmaz. Zira liân ifadelerinde kadınları bir araya getirmek mümkün değildir. Koca bu zina isnatlarından bazılarında haklı bazılarında haksız olabilir. Liânda amaç koca ile eşlerini ayırmaktır. Bu yüzden her karısıyla ayrı ayrı liânlaşır. Ancak kocaya daha önce kazif haddi uygulanmış ise karılarına zina isnadında bulunduğu anda kendisine ceza uygulanması gerekir. Yabancı bir kadına zina isnadında bulunması halinde olduğu gibi burada da tek bir ceza yeterli olur. Koca liâna ehil olduğu halde eşlerinden biri liân yapmaya ehil değilse, bu eşyle liân yapmaz.¹²²

Koca, dört karısından hangisi ile liân yaparsa onun sebebiyle gereken had düşer, hangisiyle liân yapmaktan kaçınırsa had gerekir. Karılarının hepsi aynı anda liân talep ederse, hangisi ile başlayacağı noktasında aralarında kura çekilir.¹²³

3. Kazfin Zamanı

Kocanın eşine kazifte bulunduğu zaman, liânı gerektirip gerektirmemesi yönüyle önemlidir.

Koca, karısına o küçükken zina isnadında bulunduğunu söyler, karısı ise buluşa erdikten sonra kendisine zina isnadında bulunduğunu iddia ederse kocanın sözü kabul edilir. Eğer ikisi de delil getirirse kadının delili kabul edilir. Zira iddia sahibi kadındır. Nitekim iki delil arasında bir tezat olmadığı için koca iki defa zina suçlamasında bulunmuş sayılır.¹²⁴

¹¹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 74.

¹²⁰ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 124; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 52; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 72; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik*, IV, 189.

¹²¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 52; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 72.

¹²² Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 52; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 239.

¹²³ Şafîî, *el-Üm*, V, 295; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 72; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 200; Behûfî, *Keşşâfü'l-kanâ'*, IV, 344.

¹²⁴ Şafîî, *el-Üm*, V, 298; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 63; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 51.

Kadın, kocasının kendisine geçmişte zina isnadında bulunduğunu iddia edip, kendisini destekleyen şahitler getirirse bu geçerli olur. Zira kocanın zina isnadının gereği olan liân, yabancı birine yapılan kazfın cezasında olduğu gibi zaman geçmesiyle geçersiz hale gelmez. Koca bu zina isnadının ardından karısını ric'î talakla boşadığına dair bir delil getirirse o ikisi arasında liân olmaz. Bu sebeple kocaya bir ceza da gerekmez. Zira kocanın delille ispat ettiği şey, bizzat görmek suretiyle sabit olan şey gibidir. Kocanın zina isnadından sonra gerçekleşen ayrılık liânı ortadan kaldırır. Bu kocanın, kaziften sonra kadının dinden çıkması ya da başka bir sebeple ayrılığın olduğuna dair delil getirmesiyle kazif cezasının da liânın da düşmesi gibidir.¹²⁵

Hanefîlerin kanaati kocanın, karısına zina isnadında bulunurken kazif sebebinin evlilikten sonra bir zamanla ilgili göstermesinin şart olmadığı yönündedir.. Nitekim karısına “Ben seninle evlenmeden önce seni zina ederken gördüm” ya da “Ben seninle evlenmeden önce sen zina ettin” derse bu ifadeleri söylediği anda karısını zina ile ilişkilendirmiş olması sebebiyle kendisine liân gerekir.¹²⁶

Cumhur ise koca, kazif sebebinin zamanını evlilikten önceye izafe ederse ona kazif haddi gerektiğini savunur.¹²⁷ Şafîî âlimlerden bir kısmı kocanın, karısının nikâhtan önce zina ettiğini iddia etmesinin sebebi onunla evlendikten sonra kadının dünyaya getirdiği çocuğun nesebini reddetmektir, bu yüzden liân gerekir derler.¹²⁸

Hanefîler kocanın nikâhtan önceki bir zamanı kastederek karısına zina isnadında bulunmasının gereği olarak liânı gösterirken “*Kendi hanımlarına zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlar...*”¹²⁹ ayetine işaret ederler. Nitekim ayette, kazfın zamanının nikâhtan sonra olursa liânı gerektireceği belirtilmesine rağmen, kazif sebebinin zamanıyla ilgili bir ayırım yapılmamıştır. Bundan başka, Uveymir el-Aclânî karısına zina isnadında bulunduğu Hz. Peygamber (s.a.) onlara liân yaptırmış ve kazif sebebinin zamanını sormamıştır.¹³⁰

Koca, karısına “Seninle evlenmeden önce sana zina isnadında buldum” derse durum farklıdır. Burada Hanefîler de kocaya liân değil, kazif haddinin gerektiğini söylerler. Çünkü

¹²⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 63.

¹²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 53; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 241; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 337; Şelebî, *Ahkâmu'l-Ûsra fi'l-İslam*, s. 601.

¹²⁷ Şafîî, *el-Ûm*, V, 288, 295; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, II, 123; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 241; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 47; Hillî, *Muhtelefuş-Şia*, VII, 456-457; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 201; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 337; Şelebî, *Ahkâmu'l-Ûsra fi'l-İslam*, s. 601; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 345.

¹²⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, II, 123; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5197; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 383.

¹²⁹ Nur 24/6.

¹³⁰ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5197.

bizzat kendisinin ikrarıyla evlilikten önce yaptığı bir zina isnadı açığa çıkmış olur. Bu, kazfin delil ile sabit olması gibidir.¹³¹

Hanbelîlere göre kadın “Benimle evlenmeden önce bana zina isnadında bulundu” veya “Bâin talaktan sonra bana zina isnadında bulundu” der, kocası ise evlilikten sonra veya bain talaktan önce zina isnadında bulunduğunu söylerse kocanın sözü kabul edilir. Yine eğer kadın, “Evlilik öncesi bir dönemde bana zina isnadında bulundun” der, adam ise “Sen benim karımdın o zaman” derse kadının sözü kabul edilir, çünkü aslolan evlilik değil, bekarlıktır.¹³²

Koca, karısına “Sen küçükken zina ettin” derse kazif cezası da liân da yoktur. Çünkü küçük için dini açıdan günah söz konusu olmadığından koca onu gerçekleşmesi mümkün olmayan bir şeyle ilişkilendirmiş olur.¹³³

IV. RÜKNÜ

Hanefîlere göre liânın rüknü yeminle desteklenmiş şahitlik lafızları ve karı- kocanın her ikisinin de lanetidir. Yani **أشهد بالله** ile başlayan dört şahitlik ile kocanın **اللعة**, karısının ise **الغضب** ifadelerini söylemeleridir.¹³⁴

Cumhur ise liânın rükünlerini dört olarak sayar: Lanet edecek koca, karısı, liân sebebi ve lafiz.¹³⁵

Bu noktada Hanefîlerle cumhur arasında özde bir ayırım yoktur. Zira Hanefîlerin tek rüknüne bakıldığında, şahitlik lafızlarını ve lanet ve gazap ifadelerini dile getirecek koca ve karısının zorunlu olarak var olacağı açıktır.

V. ŞARTLARI

Liânın şartları, temelde zina isnadında bulunan kâzifi, kendisine zina isnadında bulunulan makzufu ve eşlerin her ikisini de ilgilendiren şartlar olmak üzere üç kısımdır:

¹³¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 53; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 336-337.

¹³² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 47; Behûtî, *Keşşâfü'l-kunâ*, IV, 346.

¹³³ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5198-5199; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 53-54.

¹³⁴ İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, IV, 279; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 561; Mv. F., “Liân”, XXXV, 248.

¹³⁵ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 562; Mv. F., “Liân”, XXXV, 248, Ak, Halid Abdurrahman, *Mevsuatü'l-Fıkhî'l-Malîkî*, V, 75.

A. Kâzifte Aranan Şartlar

Kocanın karısına kazifte bulunarak liân yapabilmesi için zinaya dair delilinin olmaması ve bazı fizikî şartları haiz olması gerekir.

1. Kocanın Zina İsnadı Konusunda Şahidi Olmaması ve Kendisinin Şahitliği

Koca karısına zina ithamında bulunduğu zaman bu konuda şahitlerinin olması liâna engel olur. Bizzat kendisinin şahitlik yapması ise tartışılmıştır.

a. Kocanın Şahidinin Olmaması

Koca karısının zinakâr olduğunu ya da onun haram bir yolla cinsel ilişkide bulunduğunu iddia etse liân yapması gerekir. Zira kocasının dile getirdiği bu iddia, kadının muhsan olma özelliğini yaralayıcı bir iddiadır. Delili olmadığı sürece kocanın sözü kabul edilmez. Delil getirmesi için kocaya mahkeme bitinceye kadar bir süre verilir. Bundan daha fazla bir süre kadın için zararlı olacağından verilmez. Şayet koca iddiasına dair bir delil getiremezse karısı ile liân yapar.¹³⁶

Kişinin eşinin zina yaptığına dair dört şahit getirebilme imkânı varsa iki görüş söz konusudur. İlk görüşe göre liâna gerek kalmaz ve kadına zina haddinin uygulanması gerekir. Bu husustaki diğer yaklaşım ise kocanın liân yapmak ve delili ortaya koymak arasında serbest oluşudur ki, birini yapması diğerine engel de olmaz. Delille birlikte liânın düşeceğini Hanefîler¹³⁷ savunurken, kocanın delil ve liân arasında serbest oluşunu cumhur savunur.

Cumhur, karısına zina isnadında bulunan ve bu konuda delili olan kocanın liân yapmak ve delilini sunmak arasında muhayyer olduğunu dile getirmiştir. Çünkü bu ikisinden her biri diğerinin yapamadığını yapar. Koca, liânla batıl bir nesebi reddeder ki bu delil sunmakla gerçekleşmez.¹³⁸ Delili ortaya koymakla ise kadının zina yaptığını tespit eder ve ona zina haddi uygulanmasına sebep olur. Bunlar da liânla gerçekleşmez. Koca karısıyla liân

¹³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 62.

¹³⁷ Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâi'*, III, 240; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, IV, 190; Meydânî, *el-Lübab*, I, 75; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 330-331; Mv. F., "Liân", XXXV, 248; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 603; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 980.

¹³⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 119; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 98; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 50-51; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 381; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 331; Behûtî, *Keşşâfü'l-kunâ'*, IV, 349.

yapıp, çocuğu reddettikten sonra onun zina yaptığına dair delil göstermek istese buna hakkı vardır.¹³⁹ Caferîler de karısının zina yaptığına dair delili olan kocanın liân yapabileceği görüşündedirler. Onların bir kısmı buna ayete ters olduğu gerekçesiyle karşı çıkar. Nitekim ayette kocaya şahidi yoksa liân yolu gösterilmektedir.¹⁴⁰

b. Kocanın Şahit Olması

Hanefîlere göre kocayla birlikte üç erkek, kadının zina yaptığına şahit olsalar, şahitlikleri geçerli olur ve kadına zina cezası uygulanır. Şafîilere ve Malikîlere göre ise kocanın karısının zina ettiğine dair şahitliği kabul edilmez. Çünkü koca bu konuda taraf (hasım) sayılır. Karısı hakkında bu yönde bir şahitlik yaptığına liânı gerektiren bir kazifte bulunmuş olur. Hasımın şahitliği ise kabul edilmez. Zira koca karısının zina yaptığına şahitlikte bulunduğu kendi emanetine karşı bir suç işlendiğini iddia etmiş olur. İddia sahibinin şahitliği ise kabul edilmez.¹⁴¹ Bu durumda Şafîilere ve Malikîlere göre koca liân yapar ve diğer üç şahide de kazif haddi uygulanır.¹⁴²

Hanefîler kocanın zina konusundaki şahitliği ile başka bir hak konusundaki şahitliği arasında fark olmadığı görüşündedirler. Nitekim kocanın zinadan farklı bir konuda karısının aleyhine şahitliği, adaleti açık olduğu ve şahitliğinde bir şüphe bulunmadığı için kabul edilir. Kocanın zinaya şahitliği de bundan farklı değildir. Hatta karısının yaptığı zinaya şahitlik ettiğinde, onun şahitliğinin kabul edilmesi daha önceliklidir. Çünkü karısının zina yapması, koca için kabulü zor bir durumdur.¹⁴³

Hanefîlere göre Şafîîlerin koca burada hasımdır görüşü makul değildir. Çünkü kocanın zina konusunda şahitlik yapması onun liânı gerektiren bir hasım oluşunu engel olur. Bu, yabancı bir kişinin zina isnadı cezayı gerektirmesine rağmen, bu yabancı, söylemek istediğini, şahit olarak dile getirirse cezayı gerektirmemesine benzer. Zira Allah için şahitlik yapmış olur. Fakat koca, zina konusunda şahit olmadan önce kazifte bulunursa durum değişir. Çünkü o böyle yaparak liânı gerekli kılmıştır. Ardından zinaya şahitlik yaparak kendisinden liânın kalkmasını istemektedir. Zina yaptığına kadına uygulanacak olan ceza sırf Allah hakkıdır. Koca, kendisi için bir hak ispat etmek istediğinde müddei olur. Bu şahitlikte ise kendisine

¹³⁹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 119; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 50-51; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 331.

¹⁴⁰ Hillî, *Muhtelef'uş-Şia*, VII, 454-455.

¹⁴¹ Şafîî, *el-Üm*, V, 296; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5253; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 59; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 240.

¹⁴² Şafîî, *el-Üm*, V, 296; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 362; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 407.

¹⁴³ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5253-5255 Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 59; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 240.

yönelik bir hakkı ispat etme amacı yoktur. Şahitlerin sayısı tam olduğu için kocaya liân gerekmez.¹⁴⁴

Ebu Yusuf'tan (ö.182/798) şöyle nakledilir:

Koca, karısına zina isnadında bulunduktan sonra, onun zina ettiğine dair dört şahit getirirse ve eğer şahitler adil değilse, karı koca liân yaparlar. Zira kocanın yaptığı kazif liânı gerektirir, liânın düşmesi için kadının zina suçunun sabit olması gerekir. Şahitlerin adil olması durumunda liân düşer. Çünkü zina suçlamasında bulunan kişi yabancı biri olsaydı ve dört şahitle birlikte gelseydi kendisine ceza uygulanmazdı.¹⁴⁵

Koca ile birlikte üç âmâ kişi kadının zina yaptığına şahitlik etseler, bu kişilere ceza uygulanır. Koca da karısı ile liânlaşır. Zira körlerin bir zinaya şahit olmaları mümkün değildir. Zinaya şahit olmak ancak görmekle olur. Körler ise görme yeteneklerini kaybettikleri için zinaya şahit olamazlar. Bu sebeple de zina iftirasında buldukları için onlara kazif cezası uygulanır. Koca ise karısına zina isnadında bulunduğu için onunla liânlaşmak durumunda kalır.¹⁴⁶ Şahitlerin kör değil de fâsık olmaları bundan farklıdır. Zira onların yalan söyledikleri kesin olarak bilinemeyeceğinden, zinaya şahitlik etmeleri mümkündür.¹⁴⁷

2. Kocanın Fizikî Durumu

Kulakları duymayan bir kişinin karısına zina isnadında bulunması liânı gerektirir. Zira sağır bir kişi açık ve net olarak karısını zinayla ilişkilendirebilir.¹⁴⁸

Ancak dilsiz bir kişi Hanefilere göre karısına zina isnadında bulunamaz.¹⁴⁹ Çünkü kazif cezası ya da liânı beraberinde getiren bir suçlamanın meydana gelmesi için 'zina' kelimesinin açık olarak söylenmesi gerekir. Ancak bu, dilsizin işaretiyle gerçekleşmez. Zira onun işareti delaletinin kesinliği açısından konuşan bir kişinin sözlü ifadesinden daha düşük bir seviyededir.¹⁵⁰ Cumhura göre ise dilsizin zina isnadı da liânı da sahihtir. Zira dilsizin

¹⁴⁴ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5253-5255; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 59.

¹⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 59; Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâi'*, III, 240-241.

¹⁴⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 59; Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâi'*, III, 241.

¹⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 59.

¹⁴⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 54, *el-Fetâvâ'l Hindiye*, I, 515.

¹⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 45

¹⁵⁰ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5193-5195; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 45; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 321; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 293.

işareti, konuşan kişinin sözlü ifadesi gibidir.¹⁵¹ Talakı, zıharı sahih olduğu gibi kazfi de sahihtir.¹⁵²

Koca, karısına hangi dilde zina isnadında bulunursa bulunsun kazifte bulunmuş olur. Zira zina ile ilişkilendirilme sebebiyle kadının karşı karşıya kaldığı zor durum ifade dili hangi dil olursa olsun değişmez, liânı gerekli kılar.¹⁵³

Zina isnadından bulunabilmesi için kocanın gözlerinin görüyor olması noktasında Malikîler ve diğer mezhepler arasında görüş ayrılığı vardır. Malikîler bizzat görmeyi şart koşmuşlardır. Koca, karısının zina ettiğini yakînen görürse liân yapması caizdir. Görmediği halde karısına zina isnadında bulunursa kazif haddi gerekir ve Malikî mezhebinde meşhur olan görüşe göre liân caiz olmaz. Caferîler dışında diğer mezheplerin görüşü ise böyle değildir.¹⁵⁴ Caferîler de kocanın zinayı gördüğünü iddia etmesi gerekir, görüşündedirler. Aksi halde liân olmaz.¹⁵⁵

Malikîler bizzat görmenin yanında istibrayı da gerekli görürler. Liânın sahih olabilmesi için kocanın karısını zina sırasında gördükten ya da bir başkasından hamile olduğunu öğrendikten ya da doğum yaptıktan sonra asla cinsel birleşmede bulunmamış olmasını şart koşarlar. Eğer koca, bütün bunların ardından cinsel birleşmede bulunmuşsa liân yapamaz.¹⁵⁶

Koca mecbûb ise karısı bir çocuk dünyaya getirdiği zaman Şafîî müctehidlerden bir kısmına göre liân yapmaksızın çocuğun nesebini reddeder. Çünkü mecbûb bir erkeğin çocuk sahibi olması imkânsızdır.¹⁵⁷ Şafîî âlimlerin diğer kısmı ve Hanefîler bu durumda çocuğun nesebinin kocadan olduğu ve liân yapılmaksızın nesebin reddedilemeyeceği kanaatindedirler. Çünkü kocanın çocuk sahibi olma özelliğini tümünden yitirdiği bilinemez.¹⁵⁸

¹⁵¹ Şafîî, *el-Üm*, V, 286, 291; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 362; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 23; Hillî, *Muhtelefuş-Şia*, VII, 448; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 376; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 342-343; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 403.

¹⁵² Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 24; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 43; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 342; Mv. F., “Liân”, XXXV, 254.

¹⁵³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 54.

¹⁵⁴ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 358, 360; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 96; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 48; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 557; Mv. F., “Liân”, XXXV, 250; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 972-973, 978.

¹⁵⁵ Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 603.

¹⁵⁶ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 360; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 96; Mv. F., “Liân”, XXXV, 250; Ak, Halid Abdurrahman, *Mevsuatü'l-Fıkhî'l-Malikî*, s. 75.

¹⁵⁷ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 21; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 65; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 399,403; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 393, 398.

¹⁵⁸ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 120; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 21; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 586; *el-Fetâvâ'l-Hindiye*, I, 521.

B. Makzufta Aranan Şartlar

Kendisine kazifte bulunulan kadının üzerinden bu utancı kaldırmak amacıyla liân yapabilmesi için zina isnadını yalanlayan muhsan bir kadın olması gerekir.

Kadının liânda kocasını yalanlaması ve buna liânın sonuna kadar devam etmesi şarttır.¹⁵⁹ Bir sefer bile olsa kocasını doğrularsa ya da kocasını had veya tazir cezasından affederse ya da bu konuda sessiz kalırsa ya da onun zina suçu kocadan başka dört kişinin şahitliği ile sabit olursa liân olmaz ve çocuğun nesebi koca üzerine olur.¹⁶⁰

Liânın olabilmesi için kadın muhsan olmalıdır.¹⁶¹ Muhsan olmak ise zinadan iffetli olmaktır. Hanefîler ihsan sıfatını daha geniş tutarak iffetli olmasının yanında âkil, bâliğ, hür ve Müslüman olmasıdır, diye tarif ederler.¹⁶² Koca, daha önce zina etmiş olan ya da babası belli olmayan bir çocuğa sahip olan karısına zina isnadında bulunduğu kendisine kazif cezası gerekmez, liân da olmaz. Çünkü kadın muhsan değildir. Ve erkek zina suçlamasında doğruyu söylemektedir.¹⁶³ Ebu Yusuf'tan gelen bir rivayete göre şüphe ile birlikte olunmuş olan bir kadına kocasının yaptığı zina isnadı liânı gerektirir. Bu, İbn Ebu Leyla'nın da görüşüdür. Çünkü şüpheli olan birliktelikte nesep sabit olur, iddet ve mehir gerekir. Bu kadını muhsan olmaktan çıkarmaz. Mezhepte kabul edilen görüşe göre ise kişinin nikâhlı olmadığı bir kadınla birlikte olması zinadır, bununla kadının muhsanlığı ortadan kalkar. Fakat mevcut şüphe sebebiyle ceza yoktur. Zira cezalar şüpheli düşer. Şayet böyle bir kadına zina isnadında bulunan kişiye kazif cezası ya da liânı gerekli bulsak, bu şüphe ile ceza vermek olur. Bu konu, bu anlamda nesep ve iddetin hükmünden ayrılır. Zira nesep ve iddet şüphe ile sabit olur.¹⁶⁴

Caferîler liânın çocuğun reddi sebebiyle yapılması halinde kadının muhsan olmamasına cevaz vermişlerdir.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 241; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, IV, 190; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 585; Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, VII, 564; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 331; Mv. F., "Liân", XXXV, 248, 251; Behûtî, *Keşşâfî'l-kinâ'*, IV, 348; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 980.

¹⁶⁰ Mer'a b. Yusuf, Gayetü'l-Muntehâ, III, 202; Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, VII, 564-565; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 603.

¹⁶¹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 241; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 585; Meydânî, *el-Lübab*, I, 74; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 332; Mv. F., "Liân", XXXV, 248; Behûtî, *Keşşâfî'l-kinâ'*, IV, 341.

¹⁶² İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 585. Âkil, bâliğ, hür ve Müslüman olmak kocayı da ilgilendirdiği için ileride birlikte açıklanacaktır.

¹⁶³ Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 396; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 332.

¹⁶⁴ Serahsî, *el-Mebisüt*, VII, 45; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 241; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 280.

¹⁶⁵ Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 603.

Hanbelîlere göre de eğer liân çocuğun nesebinin reddi için değilse kocanın zina isnadında bulunduğu karısının, kazifte bulunulduğunda kazif haddi gerektiren muhsan bir kadın olması gerekir. Eğer kadın aklını kaybetmiş, çocuk, cariye veya ehli kitaptan ise ona yapılan kazif, tam bir haddi gerektirmez, liânla düşmez. Zira liân kazif haddini düşürmek veya nesebi reddetmek için meşru kılınmıştır, bu ikisinden biri olmadığı zaman liân da olmaz. Koca için böyle bir şart koşulmaz, çünkü o ehli kitaptan olsa da kâfir olsa da muhsan olan eşine yaptığı zina isnadı ona kazif haddini gerektirir.¹⁶⁶ Şafîlilere göre ise muhsan olmayan kadına yapılan zina isnadı sebebiyle gereken tazir cezası da liânla düşer, çünkü eğer liânla tam bir had cezası düşüyorsa daha azı da düşer.¹⁶⁷ Bu kadınların dünyaya getirdiği çocuğu reddetmek isteyen koca ise Şafîlilere de Hanbelîlere göre de liân yapar.¹⁶⁸

Koca, ortada bir çocuk olmaksızın karısına zina isnadında bulunsa ve o ikisi bu sebeple liânlaşsalar, ardından eski koca veya bir başkası bu kadına zina isnadında bulunsa, suçlamada bulunan kişiye ceza gerekir. Zira kadın liândan ve kocasından ayrıldıktan sonra muhsan olma özelliğini kaybetmez. Zaten karı koca arasında liânın gerçekleşmesi kadının muhsan olması sebebiyledir. Nitekim kocasıyla liân yapmaları onu muhsan olmaktan çıkarmaz.¹⁶⁹

Koca, karısının dünyaya getirdiği çocuk sebebiyle onu zinayla suçlayıp, çocuğu reddeder, ardından bu sebeple o ikisi liân yaparsa, sonra da o ya da başka biri kadına zina isnadında bulunursa, Hanefî mezhebinde suçlamada bulunan kişiye ceza da liân da gerekmez. Zira bu durumda kadın, zina etmiş bir kadın gibi olur. Çünkü onunla birlikte babası belli olmayan bir çocuk vardır. Bu sebeple kadın muhsan olma özelliğini yitirmiştir. Fakat koca daha sonra, sözünü yalanlayarak çocuğun kendisine ait olduğunu iddia eder ve karısına yaptığı bu zina suçlaması sebebiyle ceza alır, çocuğun nesebi de ona bağlanırsa, bunlardan sonra herhangi bir kişi kadına zina isnadında bulunduğunda bu kişiye ceza gerekir. Artık çocuğun nesebi kocaya bağlandığı için kadın da zina etmiş kadın gibi olmaktan çıkmıştır.¹⁷⁰ Bu konudaki diğer yaklaşım Hanefîlerden Ebu Yusuf'a ve cumhura aittir ki, onlar çocuğu sebebiyle kocasıyla liân yapan kadına ve bu çocuğa zina suçlamasında bulunan kişiye had gerektiği kanaatinde idirler. Nitekim kim çocuğa “Ey zinakâr kadının oğlu!” gibi sözlerle veya kadına “Ey zinakâr!” gibi ifadelerle seslenir veya doğrudan zina isnadında bulunursa ona

¹⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 41, 48.

¹⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 41, 48.

¹⁶⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 48-49.

¹⁶⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 57; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, IV, 189.

¹⁷⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 57; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, IV, 189.

kazif haddi gerekir.¹⁷¹ Fakat bu yabancı çocuğa kocayı kastederek “Falan kimsenin çocuğu değilsin” derse ona had yoktur, çünkü hüküm de onun çocuğu olmadığı yönünde verilmiştir. Ancak sonra koca kendini yalanlayıp çocuğun nesebi sabit olduktan sonra böyle şeyler söylenirse, söyleyene had gerekir.¹⁷²

Koca çocuğun kendi nesebinden olduğunu iddia eder, fakat henüz kendisine ceza uygulanmadan ölürse, iddiası sebebiyle çocuğun nesebi ona bağlanır. Çocuğun nesebi sabit olduktan sonra kadına zina suçlamasında bulunan kişi de ceza alır. Yine kadın, kocasının çocuğun kendisine ait olduğunu iddia ettiğine dair delil gösterirse, koca bunu reddetse de çocuğun nesebi kocadan sabit olur. Aynı şekilde bundan sonra kadına zina suçlamasında bulunan bir kişiye ceza uygulanır. Zira kocanın çocuğun kendi nesebinden olduğunu iddia ettiğine dair delille sabit olan şey, ikrarla sabit gibidir. Bundan sonra artık kadın zina etmiş bir kadın gibi olmaktan çıktığı için, kendisine kazifte bulunan kişi ceza alacaktır.¹⁷³

Liân yapacak kadının fizikî durumuyla ilgili şart koşanlar Malikîlerdir. Onlar kadın hayız veya nifas döneminde ise temizleninceye kadar kocasıyla arasında liân yapılmayacağı kanaatini taşırlar.¹⁷⁴ Şafîilerde de bu amaçla liânın ertelenmesine cevaz verilmiştir.¹⁷⁵

C. Tarafların Her İkisine Yönelik Şartlar

Liân yapan her iki tarafı da ilgilendiren şartlar; liânın talep edilmesi, tarafların evli olması ve şahitlik ehliyetine sahip olup olmama durumlarıdır.

1. Liân Talebinde Bulunulması

Liânın yapılabilmesi için öncelikle, karı koca veya karı kocadan biri liân talebinde bulunmalıdır. Liân talebinde bulunmak zina ayıbını üzerinden atabilmek için kadının bir

¹⁷¹ Şafîî, *el-Üm*, V, 296; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 360-361; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5258; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 74.

¹⁷² Şafîî, *el-Üm*, V, 296.

¹⁷³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 57.

¹⁷⁴ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 364.

¹⁷⁵ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 377.

hakkıdır. Eğer böyle bir liân talebi olmazsa hâkim kendiliğinden karı kocaya liân yaptırılmaz.¹⁷⁶

Zahirîler liânın talep edilmesi şartına muhaliftirler ve hâkimin sebebinden haberdar olduğu zaman karı kocanın bu konuda bir talebi olsa da olmasa da eşler arasında liân yaptıracağı kanatını taşırlar.¹⁷⁷

Müslüman hür bir erkek, Müslüman hür karısına zina isnadında bulunur da karısı bunu mahkemeye götürmezse, aralarındaki aile bağı devam eder. Çünkü kadının gerçekten zina yapmış olması bile o ikisinin evliliğinin devam etmesine engel değildir. Kocanın zina isnadından sonra liân, yabancıların kazfindeki ceza gibidir. Nitekim kazif cezası, kendisine zina suçlamasında bulunulan kişinin bu konuda bir talebi olmaksızın uygulanmaz. Liân da bu şekilde olduğu için, kadın bu konuyu mahkemeye taşımadıkça gerçekleşmez, zina isnadında bulunan kocaya da bir şey gerekmez.¹⁷⁸

Kadının kendisine zina isnadında bulunan ya da hamileliğini veya çocuğunu reddeden kocasına, bu iftiradan kendisini temizlemek için liân talebinde bulunması caizdir. Ancak kendisini gizleme ve kötülüğün yayılmasına engel olmak için liân talebini terk etmesi daha faziletlidir.¹⁷⁹

Kocası tarafından zina isnadına uğrayan kadın kazif haddinden ya da tazirden vazgeçmez ancak, böyle bir talepte de bulunmazsa, o haddi talep edinceye kadar aralarında liân olmaz.¹⁸⁰

Bütün mezheplere göre karısının bu yönde bir talebi olmadıkça, ona zina isnadında bulunmuş olan kocaya liân de had de yoktur. Zira bu talep kadının hakkıdır. Öyle ki kadın mecnun ya da mahcur olsa da onun bu hakkını velisi talep edemez. Çocuk olan eşin velisi ya da cariye olan bir kadının mevlası kocaya tazir uygulanmasını da isteyemez. Zira bu hakkı, kadının kendisi hayatta olduğu sürece sahibinden başka hiç kimse kullanamaz.¹⁸¹

Kadının kendisi hayattayken onun talebi olmadan liân de had de gerekmeyeceği konusunda hemfikir olan mezhepler, kazif cezasından uygulanmasından önce ölürse bu hakkın varislerine kalıp kalmayacağı noktasında farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

¹⁷⁶ Şafîî, *el-Ûm*, V, 287; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 314; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 281; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 382; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 586; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 365-366; Mv. F., "Liân", XXXV, 248-249; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 980.

¹⁷⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 331; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 365.

¹⁷⁸ Şafîî, *el-Ûm*, V, 287; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 363; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 45; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 9.

¹⁷⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 243; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 587; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 328.

¹⁸⁰ Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 392.

¹⁸¹ Şafîî, *el-Ûm*, V, 286-287; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 9; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 49; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 394.

Hanefiler kazif haddinin zina haddi gibi, kul hakkı değil Allah hakkı olduğu için affi olmadığı gibi ölen kişiden miras da olmayacağı görüşünü benimsemişlerdir. Çünkü o, zina gibi nesebe leke getiren bir cezadır. Şayet miras kalmış olsaydı, varislere intikal ettiğinde mallar gibi, devlet eli olmaksızın ifa edilirdi. Oysa hadler ancak yetkililerce uygulanan ve mal gibi miras kalmayan cezalardır.¹⁸²

Şafîiler ise, kazif haddinin, sahibi tarafından talep edilse de talep edilmese de miras kalan haklardan olduğu görüşündedirler. Onlar delil olarak:

"من ترك مالا فلورثته"

"Kim bir mal bırakırsa, o varislerindir"¹⁸³ hadisini ve

"فإن أموالكم وأعراضكم ودماءكم حرام بينكم"

"Sizin kanlarınız, mallarınız, namuslarınız birbirinize haramdır"¹⁸⁴ hadisini gösterirler. Namusun bize izafesi, malın ve kanın izafesi gibidir. Kazf edilen kişi için kan ve mal gibi karşılığı gerekir. Çünkü o ikrar ile sabit olduğunda bir hak olur ve artık kısas gibi düşmez. Şafîî âlimlerin bir kısmı bu hakkın bütün varislere, bir kısmı sadece asabe¹⁸⁵ye, bir kısmı da bu kaziften nesebi etkilenenlere kalacağı görüşündedirler. Eğer varislerden bir kısmı bu haktan vazgeçerse, yine Şafîîlerin bir kısmı onların her birinin haddin tamamına sahip olduğu, bir kısmı kalanların kendi paylarıncaya sahip olduğu, bir kısmı da içlerinden biri affettiğinde kısas gibi haddin tamamının düşeceği görüşündedirler.¹⁸⁶

Hanbelîlere göre ise, şayet kadın, kendisine yapılan zina isnadı sebebiyle kazif haddi talep etmeden öldüyse bu hak düşer, varislerinin bunu talep etme hakları yoktur. Çünkü bu hak talep etmeye bağlı olan bir haktır. Hırsızlıktaki el kesme haddi gibi sahibi talep edilmedikçe vacip olmaz. Hadiste bırakılmış bir malın miras kalacağı ifade edilmiştir ki bu, bırakılmış bir hak değildir. Ancak kocasının zina isnat ettiği kadın ölmeden önce kazif haddi talep eder de uygulanmadan önce ölürse bu hak varislerinden diğerlerine değil, yalnızca asabeye kalır. Çünkü bu, utancı yok etmek için sabit olmuş bir haktır.¹⁸⁷

¹⁸² Şafîî, *el-Ûm*, V, 292; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5189-190; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 26; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 393.

¹⁸³ Buhârî, "İstikraz", 11; Müslim, "Ferâiz", 14; Ebu Dâvûd, "Büyû", 9.

¹⁸⁴ Beyhakî, *es-Sünenu'l-kübrâ*, VI, 152-153.

¹⁸⁵ Asabe: Baba tarafından olan yakınlardır. Büyük çoğunluğunu erkekler oluşturur. Ashab-ı feraizle birlikte bulduklarında onların paylarından geriye kalanı, ashab-ı feraizle birlikte bulunmadıklarında terikenin tamamını alırlar.

¹⁸⁶ Şafîî, *el-Ûm*, V, 287; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5189; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 27; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 50; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 393; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 372.

¹⁸⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 50.

Caferîler kendisine zina isnadında bulunan kocasını dava eden kadının liândan önce ölmesi halinde ailesinden birinin onun yerine geçmesiyle liân yapılacağı kanaatini taşırlar. Onlardan biri ölen kadının yerine geçmeyi reddederse kocaya kazif haddi vurulur ve mirası alır.¹⁸⁸

Eğer koca, karısının bu konuda bir talebi olmadığı halde liân yapılmasını isterse bakılır: Şayet nesebi reddedilen bir çocuk yoksa ve delil getirilerek ya da ibra suretiyle had düşürülürse liân yapılmaz. Sadece Şafîilerden bazı âlimlere göre bu halde de firaşı temizlemek adına liân yapılır. Doğru olan cumhurun görüşüdür. Zira koca talak ile de buna kadirdir. Ancak nesebi reddedilmek istenen bir çocuk olduğunda koca da liân talebinde bulunabilir. Çünkü batıl bir nesebi reddetmek onun hakkıdır.¹⁸⁹

2. Eşlerin Nikâhlı Olması

Liân yapılabilmesi için tarafların aralarında zifaf olmamış bile olsa karı-koca alakası bulunmalıdır.¹⁹⁰ Çünkü ayette “*Kendi hanımlarına zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlar...*”¹⁹¹ şeklinde mutlak olarak ‘hanımlar’ buyrulmaktadır. Bu hususta Caferîler dışında bütün mezhepler aynı görüştedir.¹⁹² Caferîler ise aralarında zifaf olmamış eşlerin liân yapamayacağı görüşündedirler.¹⁹³

Tarafların evli olması liânın şartı olduğu için, karı-koca olmayanlar arasında ya da yabancı bir kadına zina isnat etmek sebebiyle liân olmaz. Kişi dört şahidi olmadığı halde zina isnadında bulunduğu yabancı bir kadınla daha sonra evlense, ona kazif haddi uygulanır, liân yapmazlar. Çünkü kazif haddi ona kadın yabancıyken vacip olmuştur.¹⁹⁴

¹⁸⁸ Hillî, *Muhtelef’uş-Şia*, VII, 450.

¹⁸⁹ Mâverdi, *el-Hâvi’l-kebîr*, XI, 12; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 49; Nevevî, *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*, XVII, 392, 394; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 366; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kâmusu*, II, 334; *Mevsuatü Ahkamü’l-Mer’eti’l-Müslime*, II, 975-976.

¹⁹⁰ Sahnûn, *el-Müdevvenetü’l-kübra*, II, 363; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi’l-âsâr*, IX, 331; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 44; Mer’a b. Yusuf, *Gayetü’l-Muntehî*, III, 201; Zühaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, VII, 562; Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, s. 115 Mv. F., “*Liân*”, XXXV, 249; Şelebî, *Ahkâmü’l-Ûsra fi’l-İslam*, s. 601; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 333; Behûtî, *Keşşâfü’l-kinâ’*, IV, 344-345; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü’l-Mer’eti’l-Müslime*, II, 975.

¹⁹¹ Nur 24/6-10.

¹⁹² Zeydan, *el-Mufassal*, s. 333-334.

¹⁹³ Hillî, *Muhtelef’uş-Şia*, VII, 445-446.

¹⁹⁴ Şafîî, *el-Ûm*, V, 295; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, III, 241; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 47; Zühaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, VII, 562.

Kadın ric'i talaktan dolayı iddet beklemekte de olabilir. Koca ric'i talakla ayrıldığı karısına iddeti içerisinde zina isnadında bulursa aralarında liân gerçekleşir. Zira ric'i talak evliliği hemen sonlandırmaz.¹⁹⁵

Şayet karı koca bâin talakla ayrılmış iseler ya da kadın öldükten sonra adam zina isnadında bulunursa fıkıh bilginlerinin farklı yaklaşımları söz konusudur:

Hanefîler bâin talakla ayrılmış olan eşler arasında artık liânın da haddin de olmayacağı görüşündedir. Zira liân karı koca arasında olur ki bu durumda onlar karı koca değildir. Had de olmaz, çünkü kazif yabancılar arasında olmamıştır. Erkeğin ölmüş olan karısına yaptığı zina isnadından dolayı da liân olmaz, çünkü ölen kadın artık karısı değildir ve onun liân için yemin etmesi de söz konusu olamaz.¹⁹⁶

Cumhur ise eşler bain talakla ayrıldığında arada nesebi reddedilmek istenen bir çocuk varsa bu sebeple liân yapılacağı kanaatindedir. Eğer nesebi reddedilecek bir çocuk yoksa liân olmaz, çünkü artık yabancı oldukları için kazfe ihtiyaç kalmamıştır. Çocuk olmadığı halde bain talaktan sonra adam kadına zina isnadında bulunmuşsa ona bu kazfi sebebiyle had gerekir.¹⁹⁷ Şafîiler dışında cumhura göre de eşlerden biri öldüğünde liân olmaz. Şafîilere göre ise sadece kocanın liânıyla hüküm gerçekleşir, ayrılık vâki olur.¹⁹⁸

Liânın gerçekleşebilmesi için eşler arasında nikâh olması hususunda müttelik olan fıkıh bilginleri bu nikâhın sahih olup olmaması noktasında farklı görüşler ortaya koymuşlardır:

Hanefîlere göre karı koca arasındaki nikâhın sahih bir nikâh olması gerekir. Fasit nikâhla evlenmiş olan bir kadına kocasının yaptığı zina isnadından dolayı liân olmaz, zira o kadın bir yabancıdır. Yabancı bir kadına zina isnadı olduğu için kazif haddi gerekir.¹⁹⁹ Nitekim karı koca arasında liân hükmü ayetle sabit olmuştur. Bu, ... وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ

¹⁹⁵ Şafîî, *el-Ûm*, V, 287; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 34-35; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 241; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 585; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 562; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 335; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 975.

¹⁹⁶ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5200-5201; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 241; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 585; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 562; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 335; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 975.

¹⁹⁷ Şafîî, *el-Ûm*, V, 287; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, II, 123; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5200-5201; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 35; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 46; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 562; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 335; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhîyye Kâmusu*, II, 333; Behûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 345; e-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 976.

¹⁹⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, II, 127; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5241; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 49-50; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 583-584; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 337-338; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 984.

¹⁹⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 241; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 562; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 334; Mv. F., "Liân", XXXV, 249; Şelebî, *Ahkâmü'l-Ûsra fi'l-İslam*, s. 601-602; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 976.

“Eşlerine zina isnadında bulunup...”²⁰⁰ ayetidir. Sahih olmayan bir nikâhta ise zaten evlilik bağı yoktur. Öte yandan normalde çocuğun reddedilmesi sebebiyle eşler arasında liân uygulanır. Ancak din, fasit nikâh ile mehir ve iddeti vacip kıldığında çocuğun nesebinin de kocaya ait olması yönünde hükmetmiştir. Nesebin sübutunun ardından çocuğun reddedilmesi olmaz. Nitekim bu durum şu şekilde de açıklanabilir: Nesebin reddi, karı koca arasındaki evlilik bağının sona ermesine ve onların ayrılmasına tabidir. Ancak fasit bir nikâhta karı koca arasında olmayan bir evlilik bağının kopmasına hükmetmek de mümkün değildir. Olmayan bir evlilik düşünüldüğünde liânın da gerçekleşmesi muhal hale gelmiş olur.²⁰¹

Cumhur bu konuda Hanefîlerden farklı bir tutum sergileyerek kocanın fasit bir nikâhla evlendiği kadınla liân yapmasına cevaz verirler, çünkü bununla nesep sabit olur. Ancak bu durumda liânın caiz olması için kocanın nesebini reddetmek istediği bir çocuğunun olması gerekir. Eğer erkeğin nesebini reddedeceği bir çocuk yoksa ona kazif haddi uygulanır ve aralarında liân caiz olmaz.²⁰²

3. Karı- Kocanın Şahitlik Ehliyetine Sahip Olması

Liân yapabilmek için eşlerin şahitlik ehliyetine sahip olması şartı liânın bir şahitlik mi yoksa bir yemin mi olduğu sorusunun cevabıyla ilgilidir. Liânı şahitlik olarak kabul eden yaklaşımın bir uzantısı olmak üzere eşlerin şahitlik ehliyetine sahip olması şartı aranır.

Hanefîler ve kendisinden gelen bir görüşe göre Ahmet b. Hanbel (ö. 241/855) karı kocanın şahitlik ehliyetine sahip olmasını şart koşmuşlardır, çünkü liân kelimeleri onlar açısından şahitliktir. Cumhur bu şarta gerek görmemiştir.²⁰³ Hanefîlerin bu konudaki delili şu hadistir:

" لا لعان بين أهل الكفر وأهل الإسلام، ولا بين العبد و امرأته."

“Müslüman olmayanla Müslüman arasında ve köle ile karısı arasında liân yoktur.”²⁰⁴

Hadisin bir farklı şekli şöyledir:

²⁰⁰ Nur 24/6.

²⁰¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 49.

²⁰² Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 124; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5205-5207; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 241; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 45-46; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 562; Zeydan, *el-Mufâssal*, s. 334; Behûfî, *Keşşâfû'l-kanâ'*, IV, 345; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 976.

²⁰³ İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, IV, 283; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 563; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 976; el-Makdisi, *Tenkihü't-Tahkîk*, IV, 435.

²⁰⁴ Aliyyü'l-Kari, *Fethu Babi'l-İnaye*, II, 155.

"أربعة لا لعان بينهم وبين أزواجهم اليهودية والنصرانية تحت المسلم والمملوكة تحت الحر والحررة تحت المملوك."

"Dört kişiyle eşleri arasında liân yoktur: Müslüman bir erkekle evli Yahudi veya Hristiyan kadın, hür bir erkekle evli cariye, köleyle evli hür kadın."²⁰⁵

Bu hadisler liân yapanlarda şahitlik ehliyetinin bulunması gerektiğini göstermektedir. Nitekim ayette de buna işaret vardır:

"Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlar..."²⁰⁶ ayetinde şahitlerle kastedilen mutlak anlamda şahitliğe ehil kimselerdir. Yine Allah Teâlâ "Onların her birinin şahitliği..." derken de şahitliğe ehil olan kimselerden söz etmektedir.

Şahitlik ehliyetine sahip olmak demek, karı koca her ikisinin de Müslüman, hür, âkil, bâliğ, konuşabilen ve kazif haddi uygulanmamış kişiler olmasıdır. Bu durumda biri köle veya küçük veya deli veya dilsiz veya kazif haddi uygulanmış veya kâfir olan eşler arasında liân yapılmaz.²⁰⁷ Bu görüş, Zührî, Sevrî, Evzaî, Hammad'dan da rivayet edilmiştir.²⁰⁸

Kendisinden gelen bir diğer görüşte Ahmed b. Hanbel, Şafîiler, Malikîler, Zahirîler ve Caferîler liân yapacak kişilerin Müslüman olmasını şart koşmadılar ve talakı sahih yani mükellef olan her kocanın liânı da sahih olur dediler. Karı-kocanın mükellef olması yani âkil ve bâliğ olmaları yeterlidir, Müslüman ya da kâfir, hür ya da köle, konuşabilen ya da işaretleri anlaşılabilen bir dilsiz, adalet sahibi ya da fasık olmaları ve ikisinden birine ya da her ikisine kazif haddi uygulanmış olması hükmü değiştirmez.²⁰⁹ Bu görüş Sa'd b. Müseyyeb, Süleyman b. Yesar, İshak ve Rabâ'dan da rivayet edilmiştir.²¹⁰ Malikîler bütün bu şartlardan farklı

²⁰⁵ İbn Mâce, "Talak", 27; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 649.

²⁰⁶ Nur 24/6.

²⁰⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 43-44; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 12; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 331; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 244; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 40; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 276; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 585; Meydânî, *el-Lübab*, I, 75; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 563; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 338; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 346; Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, s. 116; Şelebî, *Ahkâmü'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 602; Mv. F., "Liân", XXXV, 249; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 976.

²⁰⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 40.

²⁰⁹ Şafîî, *el-Üm*, V, 286; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 124; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5169, 5175; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 12-15; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 40; Hillî, *Muhtelefuş-Şia*, VII, 441-445; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 378; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 563; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 340; Şelebî, *Ahkâmü'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 602; Mv. F., "Liân", XXXV, 250; Behûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 345; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 976.

²¹⁰ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 12; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 40; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 340-341.

olarak yalnızca kocanın Müslüman olmasını şart koşarlar.²¹¹ Caferîler de cumhurdan farklı bir şart olarak kadın için sağır ve dilsiz olmama halini eklemişlerdir.²¹²

Hanefîler, talakı sahih olan her kocanın liânı da sahih olur, görüşüne bu görüş sahiplerinin de kabul ettiği mecnun ve küçüğün liânının geçerli olmamasıyla karşı çıkarlar. Zira akli eksik olanla küçüğün talakı geçerlidir.²¹³

Liânın bir şahitlik mi yoksa bir yemin mi olduğu noktasında her iki görüşün daha önce tafsîlî olarak verdiğimiz delillerini dikkate aldığımızda naklî ve aklî delilleri güçlü olduğu için cumhurun görüşünü tercih edilebiliriz. Zira liân bir ihtiyacı ortadan kaldırmak için meşru kılınmıştır. Nitekim karısı şahitliğe ehil olmasa bile kocanın, kendisinden olmadığını bildiği bir çocuğun nesebini reddetmeye ihtiyacı vardır. Bu sebeple şahitliğe ehil olmasalar bile insanların ihtiyaçları gereği liânın caiz olması gerekir.

Şahitlik ehliyeti açısından yaş küçüklüğü, kör ve dilsiz oluş, fisk, Müslüman olmamak, kazif haddi uygulanmış olması, kölelik ve delilik incelenecektir:

a. Yaş Küçüklüğü

Bütün mezheplere göre koca çocuk olan karısına zina isnadında bulunursa ve yaşı küçük olan koca karısına zina isnadında bulunursa her iki durumda liân da ceza da yoktur. Çünkü küçüğün eda ehliyeti olmadığı için bağlayıcılık gerektiren şeylerde sözü geçersizdir. Küçük kız ise muhsan değildir. Yabancı biri de ona kazifte bulunsa had uygulanmaz.²¹⁴

Yaşı küçük olan koca buluğa ermeden bir saat önce karısına kazifte bulunsa, buluğa erdikten sonra karısı kazif haddi veya liân talebinde bulunsa, koca buluğa erdikten sonra tekrar kazifte bulunmadıkça liân da ceza da yoktur.²¹⁵

Şafîilere göre yedi yaş gibi cinsel ilişkide bulunulmayacak kadar küçük olan karısına zina isnadında bulunan kocaya yalan söylediği için tazir cezası gerekir. Bu taziri düşürmek için koca liân da yapamaz. Kocaya tazir cezası, karısı buluğa erince uygulanır. Çünkü bu konuda onun talebi gerekir ve buluğa ermeden önce velisi onun yerine talepte

²¹¹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 353-355; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 98; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 563; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 393; Mv. F., "Liân", XXXV, 250; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 976; Ak, Halid Abdurrahman, *Mevsuatü'l-Fıkhî'l-Malikî*, V, 75.

²¹² Hillî, *Muhtef'uş-Şia*, VII, 441-445; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-Islam*, s. 602.

²¹³ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5175.

²¹⁴ Şafîî, *el-Üm*, V, 286, 294; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 355-356; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 45; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 244; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 41-42; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 292-293; Meydânî, *el-Lübab*, I, 75, 78; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 346.

²¹⁵ Şafîî, *el-Üm*, V, 287; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, XI, 34; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 42.

bulunamaz.²¹⁶ Ancak bu bir kazif taziri olmadığı için karısının buluğa ermesinin beklenmeyeceği görüşü de mevcuttur. Eğer koca, dokuz yaş gibi kazfinin doğru veya yalan olması ihtimali taşıyan bir çocuk olan karısına zina isnadında bulunursa, o muhsan olmadığı için yine kazfi sebebiyle had gerekmez, tazir gerekir. Taziri düşürmek için liân yapıp yapamayacağı konusunda iki görüş ortaya çıkmıştır. İlk görüşe göre liân had ya da tazir yerine yapıldığından, talep edilmeksizin had ya da tazir uygulanamayacağı için liân olmaz. İkinci görüşe göre ona gerekli olan taziri düşürmek için liân yapılır. Zira vaktinden önce ödenen borç gibi talep edilmeden tazir mümkündür ve o liânla düşürülür.²¹⁷

Hanbelîler de cinsel ilişkide bulunulmayacak kadar küçük olan karısına zina isnadında bulunan kocaya yalan söylediği için tazir cezası gerektiği görüşünü benimsemişlerdir.²¹⁸ Eğer koca, dokuz yaş gibi kazfinin doğru veya yalan olması ihtimali taşıyan bir çocuk olan karısına zina isnadında bulunursa, ona had gerekir. Buluğa erinceye kadar onun ve velisinin bu haddi talep etme hakkı yoktur. Buluğa erince bu hakkı talep eder, kocanın bu haddi liânla düşürme hakkı vardır.²¹⁹

Malikîlere göre koca, cinsel ilişkide bulunabilecek yaşta ama buluğa ermemiş olan karısına zina isnadında bulunursa ona had gerekir. Kendisinden haddi düşürmek için liân yapar. Karısı ise zina etse bile kendisine had gerekmeyeceğinden liân da yapmaz. Zira liân kendisine had gerekenlere vardır.²²⁰

b. Dilsiz ve Kör Oluş

Liânın şahitlik mi yemin mi olduğu ihtilafından fakihlerin dilsiz hakkındaki ihtilafları ortaya çıkmıştır. Cumhur ‘ne demek istediği anlaşılırsa konuşamayan bir kimse liân yapar’ görüşünü savunurken, Hanefîler, konuşamayan bir kimse şahitlik ehliyeti olmadığı için liân yapamaz, demişlerdir.²²¹

Eşlerden biri dilsiz olursa Hanefîlere göre zina isnadı sebebiyle kazif cezası veya liân yoktur. Dilsiz olan kocanın zina isnadında bulunması, liânı da kazif cezasını da

²¹⁶ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 28-29; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 395; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, III, 382.

²¹⁷ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 28-29; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 395.

²¹⁸ Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 201; Behûtî, *Keşşâfü'l-kanâ'*, IV, 346.

²¹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 42.

²²⁰ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 356.

²²¹ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 579.

gerektirmez.²²² Şafîlere, Malikîlere ve Caferîlere göre dilsizin zina isnadı da liânı da sahihtir. Zira dilsizin işareti, konuşan kişinin sözlü ifadesi gibidir.²²³ Talakı, zıharı sahih olduğu gibi kazfî de sahihtir. Onun işaretiyle yemin etmesi sahihtir.²²⁴ Ancak Caferîlere göre liân yapacak kadının dilsiz olmaması gerekir.²²⁵ Hanbelîlere göre ise eğer dilsiz karı kocanın işareti ve yazısı bilinmiyorsa onlar liân konusunda aklını yitirmiş karı koca gibidirler. Kocanın kazfî, kadının da had talebi bilinemez. Eğer işaretleri ve yazıları biliniyorsa dilsiz veya dili tutulan koca liân yapabilir, ancak dilsiz kadın liân yapamaz, çünkü onun talebi bilinemez.²²⁶ Dilsiz olan koca, karısına zina isnadında bulunur ve liân yapar ve daha sonra konuştuğunda kazfî ve liânı inkâr ederse kazfî inkârı kabul edilmez ancak liânı inkârı kabul edilir. Kazif haddi talep edilir, çocuğun nesebi kendisinden sabit olur, ancak karısına dönemez, aralarında ebedi bir ayrılık gerçekleşmiştir.²²⁷

Hanbelîler kocanın, konuşuyor iken karısına zina isnadında bulunup, sonra dilsiz olursa, tekrar konuşacağına dair adil iki Müslüman doktorun bilgisi varsa liân için bekleneceğini ifade etmişlerdir.²²⁸ Bazı Şafîî âlimler de bu görüştedir. Bazıları ise dilsiz iken de işaretiyle liân yapabileceğini söylerler.²²⁹

Şafîilere göre koca konuşamayan karısına zina isnadında bulunursa, kadının dilsiz oluşu sebebiyle talebini ifade etmesi mümkün olmadığından kocaya ceza da liân da yoktur, evlilikleri devam eder. Ancak koca kendiliğinden liânda bulunursa, Şafîiler bunu liânın tamamlanması için bu yeterli bulduğu için aile birliği sona erer, çocuğunu reddederse onun nesebi de kesilir. Kocası liânda bulunduğu dilsiz kadına had yoktur.²³⁰

Hanefîler bu konuda şöyle söyler: Liânda mutlaka ‘şahitlik ederim’ ifadesi olmalıdır. Bu sebeple konuşabilen bir kişi ‘şahitlik ederim’ yerine ‘yemin ederim’ ifadesini kullansa bu geçerli olmaz. İşte dilsiz bir kimse bunu yerine getiremeyeceği için ona ceza yoktur. Kadın dilsiz olduğunda da aynı şekildedir. Çünkü bir kişi dilsiz bir kadına zina isnadında bulunduğu dilsiz kadını konuşabilseydi onu doğrulama ihtimali olduğu için ceza gerekmez.

²²² Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 45; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 587; Meydânî, *el-Lübab*, I, 78; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 563; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 340.

²²³ Şafîî, *el-Üm*, V, 286, 291; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 362; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 23; Hillî, *Muhtelef-üş-Şia*, VII, 448; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 376; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 342-343; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 403.

²²⁴ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 24; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 342; Mv. F., “Liân”, XXXV, 254.

²²⁵ Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 342.

²²⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 43.

²²⁷ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 25; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 43; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 200; Mv. F. “Liân”, XXXV, 254; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 376 Behûtî, *Keşşâfü'l-kinâ*, IV, 343.

²²⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 43-44; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 342-343; Behûtî, *Keşşâfü'l-kinâ*, IV, 343.

²²⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 43-44; Mv. F., “Liân”, XXXV, 254.

²³⁰ Şafîî, *el-Üm*, V, 287.

Kadının bu doğrulamayı işaretle açıklaması mümkün değildir. Şüphe ile ceza uygulamak ise caiz olmaz.²³¹

Bir şekilde işareti ve yazısı anlaşılmayan dilsiz erkek ve kadının liânlarının sahih olmayacağı üzerinde ittifak edilmiştir.²³² İşaretleri veya yazıları anlaşılan dilsiz karı kocaya gelince muhtemeldir ki Hanefiler liân gibi ağır ifadelerin dile gelmesi ve bunun talep edilmesi konusunda en ufak bir şüpheyi engel görmüşlerdir. Belki o dönemlerde dilsiz bir kimsenin işaretlerinin ne manaya geldiği hususu katiyet arzetmediğinden böyle düşünmüş olabilirler. Ancak günümüzde dilsizlerin kullandığı ve evrensel geçerliliğe sahip ortak bir işaret dili vardır. Kaldı ki yazı imkânı her zaman için söz konusudur. Dolayısıyla bu tür araçlarla ve dilsizin gerçekten meramının ne olduğunu şüpheye mahal bırakmayacak şekilde tespit edilebildiği durumlarda liân talebi ve liânın kendisi kabul edilecektir. Bu açıdan dilsizin liânı hususunda cumhurun görüşü daha isabetlidir. Nitekim fikhın küllî kaidelerinden olan şu prensip bize yol göstermektedir:

"الإشارات المعهودة للأخرس كالبيان باللسان"

"Dilsizin işaret dili konuşması gibidir."

Öte yandan koca buna ihtiyaç hissettiğinde liân yapmak için işareti ya da yazısından başka bir yolu yoktur. Kadın da aynı şekilde kendisini zina töhmetinden kurtarmak için liâna ihtiyaç duyar.²³³ Bu durumda dilsiz bir kimseyi bu haktan yoksun bırakmak bir haksızlığa yol açmak olur.

Gözleri görmeyen eşlerin liânına gelince, onlar arasında liân sahih olur. Zira şahitliği yerine getirme ehliyetine sahiptirler.²³⁴ Hanefilere göre nesep ve nikâh konusunda kör bir kişinin şahitliği kabul edilir. Ebu Yusuf'a göre gözleri görüyorken olaya şahit olup körlükten sonra şahitliğini yaparsa onun şahitliği kabul edilir. Ancak onun vücudundaki eksiklik sebebiyle şahit olduğu şeyi ayırt edemediği konularda şahitliği kabul edilmez. Ondaki eksiklik lehine ve aleyhine şahitlik ettiği kimseleri ancak seslerini dinleyerek ayırt edebilmesidir. Liânda ise bu şekilde bir temeyyüz etme durumu yoktur. Onun zina isnadı Hanbelfilere, Malikîlere ve Şafîlere göre caizdir. İmam Malik'e ve Yahya el-Ensârî'ye göre de kazif ya gördüğü zamana ait olmalı, ya da hamileliği inkâr suretiyle olmalıdır ki liân yapılsın. Kör olan kişi şahitliğe ehil olunca liâna da ehil olur.²³⁵

²³¹ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5193-5195; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 321; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 293.

²³² Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 564.

²³³ Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 343

²³⁴ İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 585-586; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 563.

²³⁵ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 362; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5179; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 44.

c. Fısk

Fâsık eşler arasında liân sahih olur. Zira bunlar şahitliği yerine getirme ehliyetine sahiptirler.²³⁶ Ancak fâsık bir kimsenin doğruluk tarafı ağır basmadığı için şahitliği kabul edilmez. Nitekim Allah (c.c.) fasığın getirdiği haberin araştırılmasını emretmiştir. Fasık kimse tevbe eder ve yeniden şahitlik yaparsa kabul edilir. Nitekim haberin araştırılması onun reddedileceği anlamına gelmez.²³⁷

d. Müslüman Olmamak

Liân yapacak kişilerin şahitliğe ehil olup olmamasına dair temel yaklaşımın uzantısı olarak Müslüman olmayanın liânı üzerinde farklı görüşler söz konusudur. Hanefiler liân için eşlerin her ikisinin de Müslüman olması gerektiğini savunurken, Malikîler dışında cumhur bu şarta gerek görmez.

Hanefilere göre kadın Müslüman değilse kocasına liân de kazif de yoktur.²³⁸ Bir müslümanla evli bulunan kâfir kadın muhsan değildir. Muhsan olmayan yabancı bir kadına zina isnadında bulunmak cezayı gerektirmediği gibi, bir kimsenin muhsan olmayan karısına zina isnadında bulunması da liânı gerektirmez, taziri gerektirir. Çünkü kadın muhsan değildir.²³⁹ Kâfir ya da zimmî bir erkekle evli olan Müslüman kadının durumu ise ancak şöyle mümkündür: Kâfir bir kadın Müslüman olup, kocasına İslam'ı teklifinden önce, onun kendisine zina isnadında bulunması halinde, o adam karısının aleyhine olarak şahitlik yapmaya ehil değildir, aralarında liân olmaz, ceza gerekir. Zina isnadından sonra adam Müslüman olsa da ceza düşmez.²⁴⁰

Ahmed b. Hanbel'den gelen bir görüşte o Hanefiler gibi liân için her iki tarafın Müslüman oluşunu zaruri görürken, başka bir rivayette liân yapacak kişilerin Müslüman olmasını şart koşmamış ve talakı sahih olan yani mükellef olan her kocanın liânı da sahih olur demiştir.²⁴¹

²³⁶ İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 585-586; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 563.

²³⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 362; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5179; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 44.

²³⁸ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 244; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 587-588.

²³⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 43; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 371.

²⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 44, 58; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 243; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 587.

²⁴¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 42.

Şafîler de ehli kitaptan bir kadınla evli olan kocanın karısına zina isnadında bulunmasının haddi değil, taziri gerektirdiği kanaatindedirler. Onun hükmü de zina yaptığına getirilen bir delille ya da liânla düşen haddin hükmü gibidir. Eğer kocanın bir delili yoksa liânla taziri kendisinden düşürür, ayrılırlar. Eğer koca liân yapmaz ve tazir uygulanmasına razı olursa o ikisinin evlilikleri devam eder.²⁴²

Malikîler sadece kocanın Müslüman olmasını şart koşarlar. Karısı müslüman olmasa da liân sahih olur. Bu sebeple ehli kitaptan bir kadın Müslüman olan kocası ile kendisine isnat edilen zina suçunu üzerinden silmek için liân yapabilir.²⁴³ Müslüman olmayanlar arasında liân yapılması zorunlu değildir. Bunlar liândan kaçınırlarsa zorlanmazlar, kendi milletlerinin hâkimlerine yönlendirilirler. Hâkimler de kendi dinlerine göre karar verirler, onların hükümlerine karışılmaz. Eğer kendi hâkimleri de liâna karar verirse kendi mabetlerinde liân yaparlar.²⁴⁴ Eğer Müslümanların hükmüne razı olurlarsa kocaya kazif taziri gerekir. Bunu liân yaparak kendisinden düşürebilir. Koca liân yaptığında karısına da liân gerekir, bundan kaçınırsa had gerekir.²⁴⁵

e. Kazif Haddi Uygulanmış Olması

Kazif haddinin uygulanmış olmasının liânla ilgisi şahitlik ehliyetine dair temel yaklaşımdan kaynaklanır.

Hanefîlere göre karı-kocanın her ikisine de daha önce kazif haddi uygulanmışsa, kocanın karısına zina isnadında bulunması halinde, kendi durumu sebebiyle aralarında liân gerçekleşemeyeceğinden kocaya kazif cezası gerekir. Bu durumda liânın yapılmamasının sebebi kadına daha önceden kazif cezasının uygulanmasıdır, denemez. Çünkü zina isnadında bulunan koca olduğundan, kadının şahitlik ehliyeti eksikliği sebebiyle liânın gerçekleşmemesi ancak kocanın bu konudaki ehliyeti tam olduktan sonra ortaya çıkabilecek bir durumdur. Kocanın şahitliğe ehil olmadığı böyle bir durumda ise kadının ehil olup olmamasına bakılmaz.²⁴⁶

²⁴² Şafî, *el-Üm*, V, 287; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, XI, 15, 28; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 395-396.

²⁴³ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 353-355; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 563; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 976, Ak, Halid Abdurrahman, *Mevsuatü'l-Fıkhî'l-Malikî*, V, 75.

²⁴⁴ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 353-355; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 405.

²⁴⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, XI, 31.

²⁴⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 44; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 244; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 316; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 284; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 587.

Daha önce kendisine kazif haddi uygulanmış bir kişinin karısına zina isnadında bulunması halinde de durum aynıdır. Zira kazif haddi uygulanarak onun tanıklığının geçersiz kılınması, onu şahitliğe ehil olmaktan çıkarmıştır. Böyle bir adamın karısına zina isnadında bulunması kendi durumu sebebiyle liânı gerçekleştirmez. Ancak yine kazif cezasını gerekli kılar. Çünkü kadın muhsandır. Yine kadına da kazif suçu nedeniyle ceza uygulanmış ise kadının şahitlik ehliyeti bulunmadığı için kocası ile arasında liân yapılmaz. Kadına kazif haddinin uygulanmış olması sebebiyle kocasına kazif cezası da liân da gerekmez. Çünkü kazif cezası ve liân bir arada bulunmaz. Bu durumda liânın uygulanmamasının sebebi kadındandır. Bu, kadının kendisine zina isnadında bulunan kocasını doğrulamasına benzer.²⁴⁷

Cumhur ise liân şahitlik olmadığı için karı kocanın ya da ikisinden birinin had cezası almış olmasını önemsemez, koca zina isnadında bulunursa aralarında liân gerçekleşir.²⁴⁸

f. Kölelik

Ceza hukuku kapsamında, kölelere, had cezalarında hür insanlara uygulanan cezanın yarısı kadar uygulanacağı hususunda ihtilaf yoktur. Ancak köle ya da cariye için liân yapıp yapamayacağı noktasında diğer şahitlik ehliyeti için gereken şartlarda olduğu gibi Hanefiler ve cumhur arasında farklı görüşler söz konusudur.

Hanefiler, köle kazif cezası uygulanmamış hür olan karısına zina isnadında bulunduğu kocanın kendi durumu sebebiyle liân olmayacağı ve ona kazif haddi gerektiği kanaatindedirler. Zira zina isnadında bulunmanın karşılığı olarak mutlaka bir sonuç olmalıdır. Bu yüzden kölenin zina isnadında bulunması, onun liân yapmaya ehil olmaması sebebiyle kazif haddini gerekli kılar. Köle, karısına zina isnadında bulduktan sonra özgür olsa da ceza üzerinden düşmez. Köle, cariye veya mükateb²⁴⁹ olan karısına zina isnadında bulunursa, aralarında liân olmadığı gibi kocaya kazif cezası da uygulanmaz. Çünkü kadın muhsan değildir. Hür erkek, cariye ya da müdebber²⁵⁰ ya da ümmü veled²⁵¹ ya da mükateb olan karısına zina isnadında bulunduğu da aralarında liân gerçekleşmediği gibi yine kocaya

²⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 44; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâi'*, III, 244; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 315-316; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 283; Meydânî, *el-Lübab*, I, 75-76.

²⁴⁸ Şafîî, *el-Üm*, V, 287; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 358; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 124; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 12-15; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 40; Hillî, *Muhtelefuş-Şia*, VII, 441-445; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 378; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 563; Zeydan, *el-Mufâssal*, s. 340.

²⁴⁹ Mükateb: Efendisiyle bir bedel karşılığında özgürlük elde etme üzerine akit yapmış olan köle ya da cariye.

²⁵⁰ Müdebber köle: Azad olması efendisinin ölümüne bağlanmış olan köle ya da cariye.

²⁵¹ Ümmü veled: Efendisinin firaşinde, onun ikrarıyla çocuk dünyaya getirmiş olan cariye. Efendisi ölünce hür olur.

kazif haddi de gerekmez, tazir gerekir.²⁵² Ebu Hanife'ye göre bedelinin bir miktarını çalışarak ödeyecek olan cariye zina suçlamasında bulunulması da aynıdır, liân da kazif cezası da olmaz. Zira bu kadın mükatebe gibidir. Köleliği henüz ortadan kalkmadığı için muhsan değildir.²⁵³ Hür erkek cariye olan karısına zina isnadında bulunsa, ardından karısı hür kılınsa kocaya ceza da liân da gerekli olmaz. Zira cezanın uygulanmaması zina isnadında bulunduğu sırada kadının kadının içinde bulunduğu durum sebebiyledir. Sonra bu durum değişse bile liân uygulanmaz.²⁵⁴ Ancak cariye olan kadın özgür hale gelse, sonra da kocası ona zina isnadında bulunsa, kadının özgürleşmesinden sonra karı koca arasında nikâh devam ettiği için kocaya liân gerekir.²⁵⁵

Şafîlilere göre bir cariyeyle evli olan kocanın karısına zina isnadında bulunması haddi gerektirmez, ancak ona tazir cezası uygulanır. Bu tazirin hükmü ise zina yaptığına getirilen bir delille ya da liânla düşen haddin hükmü gibidir. Eğer kocanın bir delili yoksa liânla taziri kendisinden düşürür, ayrılırlar. Eğer koca liân yapmaz ve tazir uygulanmasına razı olursa o ikisinin evlilikleri devam eder.²⁵⁶

Malikîler ise koca hür olan karısına çocuğu reddetmeksizin zina isnadında bulunursa ona liân gerekir, derler. Ancak karısı cariye ise eğer çocuğu reddetmek kastıyla zina isnadında bulunursa liân gerekir.²⁵⁷

Zahirîlere gelince onlar, liân konusunda karı kocanın hür ya da köle olması arasında bir fark gözetmezler. Hâkim her halde bu zina isnadını takip edecektir.²⁵⁸

g. Akıl Hastalığı

Bütün mezheplere göre delinin liânı sahih olmaz. Çünkü karı-kocadan biri mükellef olmasa aralarında liân olmaz. Zira liân ayrılık meydana getiren sözlerdir ve talak veya yemin gibi mükellef olmayandan sahih olmaz.²⁵⁹

²⁵² Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 44; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 244; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 587-588; Meydânî, *el-Lübab*, I, 75-76.

²⁵³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 44.

²⁵⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 44, 58; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 315-316; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 283.

²⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 58.

²⁵⁶ Şafîî, *el-Üm*, V, 287; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, XI, 15, 28; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 395-396.

²⁵⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 356.

²⁵⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 331.

²⁵⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 45; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, XI, 15; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 244; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 42; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 587-588; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 340; Behûtî, *Keşşâfü'l-kunâ'*, IV, 346.

Ancak Şafîiler, aklını kaybetmiş ve liân yapmak isteyen bir kocanın bir durumda liânının sahih olduğunu ifade etmişlerdir. Eğer nesebini reddetmek istediği bir çocuğu varsa liân yapar ve akıl sağlığı yerinde olan kimsenin liânla karşılaştığı hükümler onun için de söz konusu olur. Eşiyle arasında ayrılık gerçekleşir, bu ayrılık ebedî bir ayrılık olur, kazif haddi kendisinden düşer ve çocuğun nesebi ondan reddedilmiş olur.²⁶⁰

Hanbelîlere göre kadın bir çocuk dünyaya getirdiğinde, koca aklını kaybetmiş ise onu reddetme imkânı yoktur. Akli başına geldiğinde bu çocuğu reddedebilir. Koca karısına kazifte bulunduğu sırada aklının başında olmadığını iddia eder, kadın ise bunu inkâr ederse, her ikisinin de delili varsa kocanın sözü sabit olur. Her ikisinin de delili yoksa ve kocanın aklının gittiğini bilme imkânı da yoksa yeminiyle birlikte kadının sözü kabul edilir. Kocanın aklının başında olup olmadığı tesbit edilebiliyorsa iki görüş vardır: Birincisine göre kadının sözü kabul edilir. Diğer görüşe göre ise aslolan beraet-i zimmet olduğu için şüpheyle had sabit olmayacağından kocanın sözü kabul edilir.²⁶¹

Koca, karısına zina isnadında bulunur, sonra kadın aklını yitirirse veya kadın mecnunken sağlıklı zamanını kastederek zina isnadında bulunursa ona had değil, tazir gerekir. Şayet velisi veya cariyeye ise efendisi kısasta olduğu gibi bu hakkı talep etmek istese sahibinden başka kimse kullanamayacağı için mümkün olmaz. Şafî'ye (r.a.) göre koca liân yapsa, yalnız onun liânıyla ayrılık gerçekleşir.²⁶²

Şafîilere göre kocanın akli bir hastalık sebebiyle zaman zaman gidiyorsa, dile getirdiği talak, liân, kazif ve diğer mükellefiyet gerektiren şeylerden akli başındayken sorumludur, aklını kaybettiği zamanlarda bunlardan sorumluluğu yoktur. Karı koca kazfin zamanı konusunda ihtilafa düşerler ve kadın, kocasının kendisine akli başındayken kazifte bulunduğunu söyler, koca ise bunu reddederek, "Eğer sana kazifte bulunmuşsam bu aklımın bende olmadığı bir zamanda olmuştur" derse yeminiyle birlikte söz onundur, kadının bu konuda delil getirmesi gerekir. Eğer koca kazifte bulunduğu zamanı tam olarak bilemezse onun sözü doğrulanmaz ve kazif sebebiyle ya liânda bulunur, ya da bu yüzden kendisine had uygulanır.²⁶³ Aklını kaybetmiş olan karısına zina isnadında bulunursa, kocaya karşı taraftan bu yönde bir talep olmadığı için ceza da liân da yoktur, evlilikleri devam eder. Ancak koca kendiliğinden liânda bulunursa, yalnız onun liânıyla ayrılık gerçekleşeceğinden onlar

²⁶⁰ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 25.

²⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 42; Behûtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 347.

²⁶² Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5172; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 26; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 315-316, 321; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 395; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 564.

²⁶³ Şafî, *el-Üm*, V, 286; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 22-23.

ayrılırlar, çocuğunu reddederse onun nesebi de kesilir. Koca liânda bulunduğunda akli olmayan kadına had yoktur.²⁶⁴

Hanbelîlerde koca, aklını kaybetmiş olan karısına akli başında olan bir zamana izafetle zina isnadında bulunursa ya da kazifte bulunduğu sırada akıllı olduğu halde sonra aklını yitirirse onun ya da velisinin kazif haddi talep etmesi mümkün değildir. Yeniden akıl sağlığına kavuşursa haddi talep eder, kocanın ise liânla onu düşürme hakkı vardır. Eğer koca, karısı aklını kaybetmiş olduğu halde liân yapmak istese, nesebini reddedeceği bir çocuk yoksa bu mümkün değildir. Nesebini reddedeceği bir çocuk olduğunda da kadının liânı sahih olmayacağından liân yapılmaz, çocuğun nesebi sabit olur.²⁶⁵

VI. HÜKMÜ

Bazı kazif olayları bir sinirlilik hali ve ihtiras neticesi olarak meydana gelebildiği için liân konusunda ihtiyatlı olmak gerekir. Liânda hiçbir muamelede görülmeyen dört defa şahitliğe ihtiyaç hissedilmesinin sebebi de budur. Yalancı olan koca hakkında Allah'ın lâneti, yalancı olan kadın hakkında da Allah'ın gazabı davet edilerek her müminin ruhunu titretecek, kendisini yalan yere şahitlikte bulunmaktan sakındıracak bir yeminleşme yapılıdır.

Öte yandan bir kadının iffetten mahrum oluşu ve gayri meşru bir çocuk dünyaya getirmesi kocasına karşı işlediği en büyük suç, Allah'a karşı da çok büyük bir günahdır. Böyle bir yükün ağırlığı altında kalan bir koca, hayatını normal bir şekilde devam ettirmeye güç bulamaz. Bundan kurtulmaya ve kendi ailesi arasına gayri meşru bir çocuğun sokulmasına bütün kuvvetiyle engel olmaya çalışacaktır. Ancak bu durumu ispat edecek bir delilden yoksundur ve yapmış olduğu kazif sebebiyle de kendisine had gerekmektedir. Bu yüzden böyle bir durumda olan bir koca liâna başvurur.

Ancak kocanın karısına yaptığı zina isnadı doğru değilse liân yapılması koca hakkında manevî bir yükümlülük oluşturacağı gibi onun hakkında dünyevî bir ceza da olur. Çünkü bu sebeple evlilik nimetinden mahrum kalmış olacaktır.

İşte bu sebeplerle kimi durumda liân yapmak vacip, kimisinde caiz, kimisinde ise haramdır.

²⁶⁴ Şafiî, *el-Üm*, V, 287.

²⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 42-43.

A. Liânın Vacip Olması

Koca, karısının hamileliğinin veya dünyaya getirdiği çocuğun kendisinden olmadığını bilirse liân yapmak vaciptir. Bu çocuğu ya da hamileliği reddetmek için eşine zina isnadında bulunarak liân yapar.²⁶⁶

Hanbelîlere göre bir kimse, karısını kendisiyle bir araya gelmemiş olduğu bir tuhr dönemi sırasında başkasıyla zina eder bir halde görececek olursa bu kadından iddetinin bitişine kadar uzaklaşır. Kadın, o gayri meşru durumdan sonra altı ay içinde bir çocuk dünyaya getirirse bu çocuğun nesebini kat' için kazif, vacip olmuş olur. Çünkü bu halde çocuğun zinayla olduğu bellidir. İşte bu çocuğu reddetmemesi, çocuğun onun nesebine dâhil olması ve hem ona hem de akrabalarına varis ve muris olmasını ve kocanın mahremleriyle bir arada bulunmasını gerektirir ki bu caiz değildir. Bu duruma mani olmak için çocuğu reddetmesi vaciptir. Kadının zina yaptığını kabul etmesi, kocasının da kalbinde bunun öyle olduğuna kanaat getirmesi, karısını zina yaparken görmüş gibi sayılır.²⁶⁷ Şafîilere göre de bir kadın kocasıyla bir araya gelmediği bir tuhr döneminde başkasıyla zina etse ve bu durumdan altı ay ya da daha uzun bir süre sonra bir çocuk dünyaya getirirse kocanın karısına zina isnadında bulunması ve nesebi reddetmesi gerekir.²⁶⁸

Şafîiler, bir kadının dünyaya getirdiği çocuk görünürde kocasının nesebinden olsa da eğer kocası çocuğun kendisinden olmadığını biliyor veya buna gerçekten inanıyorsa onun çocuğun nesebini reddetmesinin gerektiğini söylerler.²⁶⁹ Bu yüzden koca, karısının zinakâr olduğunu kesin bir şekilde bilir ya da bir takım karinelere, belgelere dayalı bir zan ile zannederse o halde kazif yaparak liânın yolunu açar. Çünkü bu takdirde nesebini temizlemeye, kendisini ardan korumaya muhtaç bulunur.²⁷⁰ Çünkü kendinden olmayı sahiplenmek haramdır.²⁷¹ Nitekim Ebu Hureyre'den nakledilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"أَيُّمَا امْرَأَةٍ ادْخَلْتَ عَلَى قَوْمٍ مِنْ لَيْسَ مِنْهُمْ فَلَيْسَتْ مِنْ اللَّهِ فِي شَيْءٍ وَلَنْ يَدْخُلَهَا اللَّهُ

جَنَّتِهِ."

²⁶⁶ Mâverîdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 17; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 387; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 373; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 323-324.

²⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 59; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 323.

²⁶⁸ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 121; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 373; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 570.

²⁶⁹ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 121; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 373; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 323-324.

²⁷⁰ Mâverîdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 17.

²⁷¹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 373; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 324.

“Bir kadın kavmine onlardan olmayan bir çocuk getirirse o, Allah’tan hiçbir şey üzerine değildir. Allah onu cennete sokmaz.”²⁷²

Hız. Peygamber’in (s.a.) bir kadına onlardan olmayan bir çocuğu getirmesini haram kılması, aynı durumun erkek için de haram olduğunu gösterir. Koca kendisinden olmadığına inandığı bu çocuğu reddetmezse bir yabancıyı kendi nesebine dâhil ederek mahrem etmiş olur ki çocukların hakları da birbirine karışmış olacağından bu caiz değildir.²⁷³

Kadına gelince o da kocasının isnad ettiği zinadan uzak olduğu takdirde kendisinden ve ailesinden utancı def için liânda bulunmalıdır. Böyle olmadığı takdirde liânda bulunması gerekmez.

B. Liânın Caiz Olması

Bir kimse, karısının zina ettiğini görür veya zina ettiği bir şekilde sabit olur ya da zinada bulunduğunu emin bir şahıstan öğrenir ya da karısının zina yaptığı halk arasında yayılmış olur, bununla beraber arada bir çocuk bulunmaz veya bulunursa da zinadan hâsıl olduğu anlaşılmaz ise işte bu halde kazif caizdir. Ancak bu durumda sessiz kalınması da caiz, hatta daha iyi ve daha güzeldir. Zira bu halde koca, talâka yönelerek hem kadını hem de kendini liândan uzak tutmuş olur.²⁷⁴

Şafî ve Hanbelîlere göre koca karısının zina yaptığını bilirse veya kuvvetli bir şekilde zannediyorsa örneğin onu ıssız bir yerde birisiyle yalnız olarak görmek gibi birtakım delillerden başka zina yaptığı insanlar tarafından bilinir hale gelmişse ona zina isnadında bulunabilir.²⁷⁵

²⁷² Ebu Dâvud, “Talâk”, 29.

²⁷³ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 121; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 324.

²⁷⁴ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 118-119; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 16-17; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 59; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 385-387; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 373; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 324.

²⁷⁵ Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 564.

C. Liânın Haram Olması

Kadının zina yaptığına dair geçerli bir delil yoksa kocasının kazfî şüpheye ve fasit bir zanna dayanıyorsa onun liân yapması haramdır. Zira masum bir kimseye kazifte bulunmak büyük günahlardandır.²⁷⁶ Nitekim Allah (c.c.) Nur Suresi'nde şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْتَدُواهُمْ ثَمَانِينَ جِدَّةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ *

“*Namuslu hür bir kadına zina suçlamasında bulunup dört şahit getiremeyen kimseye seksen değnek vurun ve böylelerinin şahitliklerini / sözlerini ebedi olarak kabul etmeyin! Çünkü onlar buyruktan çıkmış (fasık) kimselerdir.*”²⁷⁷

Hz. Peygamber'den (s.a.) de insanı helak edecek olan yedi suç ve günden birinin iffetli bir kadına zina isnadı olduğu rivayet edilmiştir:

عن أبي هريرة رضي الله عنه: عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: اجتنبوا السبع الموبقات. قالوا يا رسول الله وما هن؟ قال: الشرك بالله والسحر وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق وأكل الربا وأكل مال اليتيم والتولي يوم الزحف وقذف المحصنات المؤمنات الغافلات.

“*Mahfeden yedi şeyden uzak durun.*” (Sahabîler) “*Ya Rasulallah onlar nelerdir?*” dediler. Hz. Peygamber (s.a.) “*Allah'a ortak koşmak, sihir, Allah'ın emrettiği haller dışında bir kimseyi öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, imanlı ve masum kadınların namuslarına iftira atmak.*”²⁷⁸

Ayet ve hadislerde belirtildiği üzere insanın şeref ve haysiyet dokunulmazlığına ayrı bir önem verilmiştir. Liân konusunda da aynı hassasiyetle ihtiyata riayet edilmiş, hiçbir konuda gerekli görülmemiş olan dört şahit şart kılınmış, yalan söyleyen eş hakkında da Allah'ın laneti ve gazabı istenmiş ve Müslümanları yalan yere şahitlikten sakındıracak bir yemin şekli kabul edilmiştir. Bu yüzden kocanın karısına zina isnat ederken acele etmemesi, bu konuyu iyi araştırması gerekir. Yoksa nefis ve ihtirasına yenilerek öfkeyle hareket edip karısına zina isnadında bulunarak liân yoluna gitmesi doğru olmaz.

²⁷⁶ Mâverîdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 17-18; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 59; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 387; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 325, 361.

²⁷⁷ Nur 24/4.

²⁷⁸ Buhârî, “Hudud”, 44; Müslim, “İmân”, 145; Ebu Dâvud, “Vesâyâ”, 10; Nesâî, “Vesâyâ”, 12.

Şafîler, bir zina olayı sebebiyle kocaya veya kadına veya bir yabancıya zarar verecek başka bir durum olmadığı sürece talak ile evliliğin bitirilerek olayın gizlenmesi ve yayılmamasına imkân verilmemesinin daha iyi olduğu kanaatindedirler. Hatta bir kimse, karısının zinasından haberdar olduğu halde dünyaya getirdiği çocuğun kendisinden olup olmamasını ihtimal dâhilinde görürse yalnızca bununla kazifte bulunması, nesebi reddetmesi caiz olmaz. Çünkü iki ihtimal, eşit olduğundan çocuk firaş sebebiyle kocanın nesebinden kabul edilir. Bu halde kazif de, liân da haram olmuş olur.²⁷⁹ Çünkü talâk ile ayrılık gerçekleşebilir, olayın yayılmasıyla ilgililerin zarar görmesine meydan verilmiş olmaz.

İbn Kudame, kocanın zan ve şüpheyle hareket ederek -yapmadığı halde- karısının zina yaptığına inanmasının genellikle vaki olduğuna dikkat çeker. Şu durumlarda kazfin caiz olmadığını söyler:

- Kocanın, karısı zina yapmadığı halde yanında bir erkek görmesiyle ona zina isnadında bulunması caiz olmaz. Zira bu adam hırsız veya düşman olabilir ya da bir ihtiyaç için gelmiş olabilir. Kötü niyetli biri olsa da buna imkân bulamamış olabilir.²⁸⁰
- Güvenilir olmayan bir kimsenin haber vermesiyle de kazif caiz değildir. Çünkü o kimsenin yalan söyleme ihtimali vardır.²⁸¹
- İnsanlar arasında kişinin karısının zina yaptığı yayılmış olsa bile bu sebeple de ona kazifte bulunması caiz değildir. Zira kötü niyetli insanların veya düşmanlarının bunu yaymış olma ihtimali vardır.²⁸² İnsanlar arasında kişinin karısının zina yaptığı yayılmış olsa ancak karısıyla kimseyi görmese, bu durumdaki iki görüşten biri böyledir. İkinci görüşe göre ise kişinin karısına kazifte bulunması caizdir. Çünkü bir haberin halk arasında yayılmış olması güvenilir bir kişinin haber vermesinden daha güçlüdür.²⁸³

Bütün bu durumlarda kazfin caiz olmaması; kocanın, karısının yaşantısında, hal ve hareketlerinde onu şüpheye düşürecek durumları gördüğü zaman, iyice düşünmesini ve acele etmemesini gerektirir. Zira delil ve karine olmaksızın karısının iffeti hakkında şüpheler uyandıran bir iftira caiz değildir.²⁸⁴

Bazı karineler nesebin reddinde ve liân talebinde uygun değildir. Bunlar aşağıdaki durumlarda olur:

²⁷⁹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 373-374.

²⁸⁰ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 119; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, XI, 17; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 59; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 385-388; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 325-326.

²⁸¹ Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 326.

²⁸² Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 373; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 326.

²⁸³ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 119; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, XI, 17; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 59; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 385-388.

²⁸⁴ Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 326.

Doğan çocuğun babasına benzememesi sebebiyle nesebini reddetmek doğru olmaz.²⁸⁵ Bu konuda Hilâl b.Ümeyye'nin reddettiği çocuk için Peygamberimizin söylediği delil getirilerek caiz olduğu söylenirse de daha güçlü olan görüş nesebi reddetmenin caiz olmamasıdır.²⁸⁶ Nitekim Ebu Hureyre'den rivayet edilen hadis bunun delilidir:

عن أبي هريرة قال:

"جاء رجل إلى النبي صلى الله عليه وسلم من بني فزارة فقال إن امرأتي جاءت بولد أسود فقال " هل لك من إبل ؟ " قال نعم قال " ما ألوانها ؟ " قال حمر قال " فهل فيها من أورك ؟ " قال إن فيها لورقا قال " فأنى تراه ؟ " قال عسى أن يكون نزعه عرق قال " وهذا عسى أن يكون نزعه عرق."

*"Beni Füzara'dan bir adam Hz. Peygamber'e gelerek 'Karım siyah bir çocuk dünyaya getirdi. (Ben bunu bir türlü kabullenemedim)' dedi. Hz. Peygamber ise ona 'Senin develerin var mı?' diye sordu. Bedevi 'Evet' dedi. Hz. Peygamber bu sefer 'Renkleri nasıl?' diye sordu. Adam 'Kızıl'dedi. Hz. Peygamber 'Aralarında hiç boz olanı var mı?' diye devam etti. Adam 'Evet' diye cevap verdi. Hz. Peygamber ise 'Sence bu develer nasıl boz renkli oldu?' diye sordu. Adam 'Herhalde bir damara çekti' dedi. Hz. Peygamber de 'Herhalde senin çocuğun da bir damara çekti' buyurdu.'*²⁸⁷

Bu hadise göre baba beyaz, çocuk siyah olsa ya da bunun zıddı olsa çocuğun nesebi babasınınkine dâhil olur. Çocuğun başka birine benzemesi çocuğun nesebinin reddi için yeterli bir sebep değildir. Çünkü bütün insanlar Âdem ve Havva'dan gelirler ve renkleri, yaratılışları farklı farklıdır. Benzerlik üzerine şüphe zayıftır, ancak karı koca arasında mevcut bir evlilik sebebiyle çocuğun dünyaya gelmesi kuvvetlidir. Kuvvetlinin zayıfa terk edilmesi caiz değildir.²⁸⁸

Cinsel ilişki sırasında azil yapmak, hamileliğin reddi için sebep olamaz. Bu yüzden nesebi reddetmek ve buna bağlı olarak liân talep etmek haramdır. Çünkü kocanın menisi kendisi hissetmeden akabilir.²⁸⁹

Malikîler lüzumsuz yere liânda bulunmanın, bir çocuğun nesebini reddetmenin caiz

²⁸⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 121; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, IX, 390-391; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 374; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 326; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 399.

²⁸⁶ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 121; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 374; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 326.

²⁸⁷ Buhârî, "İtisam", 12; Müslim, "Liân", 18; Nesâî, "Talâk", 46; Ebu Dâvud, "Talâk", 28; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 74-75.

²⁸⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 59.

²⁸⁹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 121; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 44-45, 60; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 374; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 327, 361; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 399.

olmadığını söylemişlerdir. Çocuğun başkasına benzemesi, mukarenet zamanında azîl yapılması sebepleriyle reddetmenin caiz olmadığı gibi tenasül cihazı yoluyla mukarenet yapılmamış olması, nesebi reddetmek için bir sebep sayılmaz.²⁹⁰

Yukarıdaki durumlara kıyasla kadının veya kocanın doğum kontrol ilaçları kullanmaları veya hamileliği engelleyici diğer tedbirleri almalarına rağmen kadının hamile olmasından dolayı nesep reddi caiz değildir. Çünkü bu tür önlemlerin hamileliğe engel olması kesin değildir. Bu sebeple nesep reddi ve bu redde bağı olarak liân talep etmek haramdır.

Ayrıca kocanın kendisinin kısır olduğunu iddia ederek çocuğun nesebini reddetmesi caiz değildir. Çünkü kısır zannedilen insanların çocukları olmuştur.

Kocanın zanna ve şüpheye dayanarak çocuğun nesebini reddetmesi haram olunca, kendi çocuğu olduğunu bile bile onu reddetmesi ve buna bağı olarak liân talebinde bulunması da haram olur.²⁹¹

Bu konuyla ilgili olarak hadis-i şeriflerde ağır tehditler vardır. Ebu Hureyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, kendisi Rasulullah'ı (s.a.) liân yapan eşlerle ilgili ayetler indiği zaman şöyle buyururken işitmiştir:

عن أبي هريرة: أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول حين نزلت آية المتلاعنين " أيما امرأة أدخلت على قوم من ليس منهم فليست من الله في شيء ولن يدخلها الله جنته وأيما رجل جحد ولده وهو ينظر إليه احتجب الله منه وفضحه على رؤوس الأولين والآخرين

*“Bir kavme o kavimden olmayan bir çocuğu dâhil eden bir kadının Allah'ın dini ile hiçbir alakası yoktur ve Allah onu kesinlikle cennetine koymayacaktır. Bile bile (yüzüne bakıp dururken) çocuğunu kabul etmeyen bir adamı da Allah kendisinden uzaklaştıracak (kıyamet gününde) önceki ve sonraki ümmetlerin gözü önünde rezil, kepaze edecektir.”*²⁹²

²⁹⁰ Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 399.

²⁹¹ Zeydan, *el-Mufassal*, s. 327.

²⁹² Nesâî, “Talâk”, 47; Ebu Dâvud, “Talâk”, 29.

VII. ŞEKLİ

Liânın yapılışı, liân sözlerini eşlerin hâkim huzurunda dile getirmesinden ibarettir. Koca, karısına zina isnadında bulunduğu veya kendisinden olan çocuğun nesebini reddettiği zaman şahitleri yoksa kadın da onu tasdik etmemiş ve mahkemeden kazif haddi uygulanmasını istemişse hâkim kocadan başlayarak, ona Allah'ın kitabında belirttiği gibi liân yapmasını emreder. Koca hâkim huzurunda dört defa “Allah'ı şahit tutarım ki, ben ona isnat ettiğim zina konusunda” veya “çocuğun nesebinin reddi konusunda doğru söyleyenlerdenim” der. O sırada kadın orada hazır bulunuyorsa işaret ederek, hazır bulunmuyorsa isim verip “Karım filana isnatta bulunduğum zina konusunda...” diyerek kastedilen kişiyi belirler. Beşinci defa, yine karısına işaret ederek “Eğer ona isnat ettiğim zina konusunda veya çocuğun reddi konusunda yalan söylüyorsam Allah'ın laneti üzerime olsun” der.

Sonra kadın yine dört defa olmak üzere “Allah'ı şahit tutarım ki, onun bana isnat ettiği zina konusunda” veya “çocuğun reddi konusunda o yalancıdır” der. Beşincisinde “Onun bana isnat ettiği zina konusunda” veya “çocuğun reddi konusunda o doğru ise Allah'ın gazabı benim üzerime olsun” der.

Liânın bu şekilde yapılması hem ayetlerle hem de hadislerle sabittir.²⁹³

Zahirilere göre mahkemede hâkim liân yapılmadan önce kocadan zina isnadına dair delil ister. Eğer koca mahkemeye bir delil sunarsa kadına zina haddi uygulanır. Fakat koca karısının zina ettiğine dair bir delil gösteremezse hâkim onu liâna davet eder. Koca liân yaparsa kendisinden kazif haddi düşer. Eğer liân yapmazsa ona kazif haddi uygulanır. Liân yaptığında kadından da zina haddi düşmüş olur.²⁹⁴

Nevâdir'de Hasan'dan gelen, onun da Ebû Hanife'den yaptığı rivayet şöyledir:

Liân sırasında koca mutlaka karısına şöyle demelidir: “Ben sana yaptığım zina isnadında gerçekten doğru söyleyenlerdenim.” Kadın da kocasına “Sen bana yaptığın zina isnadında yalan söyleyenlerdensin” demelidir. Zira bu ifadeler gaib (üçüncü kişi) kalıbıyla söylenirse şüphe ve ihtimal taşır. Bu sebeple mutlaka muhatab (ikinci kişi/sen) kalıbı kullanılmalıdır.²⁹⁵

²⁹³ Şafîî, *el-Üm*, V, 290-291; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 45-46; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 316-317; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 67-69; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 285; Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, VII, 571-573; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 373; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 980.

²⁹⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 331.

²⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 46; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 237; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 317; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 285; Mv. F., “Liân”, XXXV, 251.

Zâhiru'r-rivâyede ise buna itibar edilmemiştir. Çünkü liân sırasında her iki taraf da diğer tarafa işaret etmektedir. İşaret ise kişinin kimi kastettiğini belirten yolların en güçlüsüdür.²⁹⁶

Liânda vekillik geçerli olmadığı için, eşler liânın yapılacağı yere bizzat kendisi gelmelidir. Karı koca her ikisi de liân sırasında hazır olmalıdırlar, her ikisinin de vekil tayin etmesi mümkün değildir. Çünkü liân zina haddi ve kazif haddi yerine şehadet veya yemin mahiyetinde olduğu için vekil ile gerçekleşme ihtimali yoktur.²⁹⁷

Hanbelîler dışında cumhura göre liân Arapça ve Arapçadan başka bütün dillerle olur. Zira liân yemin veya şahitliktir ve bu ikisi de bütün dillerde aynıdır. Arap olmayana şehadetin, lanetin ve gazabın tercümesi yapılır. Hanbelîlere göre eğer karı-koca Arapça biliyorlarsa Arapçadan başka herhangi bir dille liân yapmaları caiz olmaz. Çünkü liânın yapılışı Kur'an-ı Kerim'de Arapça kelimelerle belirtilmiştir.²⁹⁸

Liân sırasında kocanın lanet, karısının da gazap ifadelerini kullanmaları anlamlıdır. Ve bu ifadeleri değiştirmeleri caiz olmaz. Bunu Malikîler şöyle açıklamışlardır: Koca yapmış olduğu bu liân ile karısını veya karısı ile birlikte çocuğunu kendi ailesinden uzaklaştırmış, kendisinden ayırmış olduğu için eğer doğru söylemiyorsa Allah'ın lanetini hak etmiş olur. Kadın ise suçlandığı kötü hareketi gerçekten yapmışsa kocasını gazaplandırmış olduğu için Allah'ın gazabını hak etmiş olur.²⁹⁹

Şafîiler ise kocanın liân sırasında şayet karısına isnadı konusunda doğruyu söylemiyorsa kendisi için Allah'ın lanetini, kadının ise liân sırasında eğer doğru söylemiyorsa kendisi için Allah'ın gazabını istemesinin sebebi olarak zina fiilinin kazif suçundan daha ağır olmasını gösterirler. Zira azap ile intikam anlamına gelen gazap, rahmetten uzaklık anlamına gelen lanetten daha ağırdır.³⁰⁰ Şafîilerde la'net kelimesinin ib'ad yani Allah'ın rahmetinden uzaklaştırma kelimesiyle değiştirilmesi konusunda iki görüş vardır ki ilkinde göre caiz değildir. Çünkü la'net lafzı daha etkilidir ve nasla bellidir. İkinci görüşte ise ikisi değiştirilebilir, zira manaları birdir. Benzer şekilde kadının gazap kelimesini la'net kelimesiyle değiştirmesi caiz değildir, çünkü gazap daha ağırdır.³⁰¹

²⁹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 46; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 285.

²⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 61; Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-sanâi'*, III, 239; *el-Fetâvâ'l Hindîye*, I, 515.

²⁹⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 124; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 70-71; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 376; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehâ*, III, 200; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 565; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 378-379; Mv. F., "Liân", XXXV, 254; Behûfî, *Keşşâfî'l-kunâ*, IV, 343; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 976-977.

²⁹⁹ Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 404.

³⁰⁰ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 125; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 70; Mv. F., "Liân", XXXV, 253.

³⁰¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 69-70.

Hanefîlere göre liân yapılırken lanetten daha ağır sonuçlar doğuran gazabı kadının söylemesinin sebebi kadınların laneti kullanmakta daha cesur olmalarıdır. Bu yüzden kadının çekinmesi ve hemen söylemeye kalkmaması için gazap kelimesini onun söylemesi tercih edilmiştir. Çünkü onun için söz konusu olan zina, erkek için söz konusu olan kazif / iftiradan daha büyüktür.³⁰²

Hanbelîler ise liânla ayrılık gerçekleşeceğini, çünkü Allah'ın laneti ve gazabı liânlaşmaları sebebiyle onların üzerine olduğunu ifade etmişlerdir. Lanetin ve gazabın varlığı onların nikâhının devamına engel olmuştur. Şayet adam doğru söylüyorsa kadının yaptığı kötülük ortaya çıkmış ve yayılmış olur. O Allah'ın lanetini, çocuğunun nesebinin kesilmesini ve evliliğinin sona ermesini hak etmiş olur. Eğer kadın doğru söylüyor da adam yalan söylüyorsa, koca büyük bir iftira atmış olur ve Allah'ın laneti onun üzerindedir. Bütün bunlara rağmen evliliğin devam etmesi muhal olur. O ikisinin aralarında ayrılık hükmü verilmesi, hüküm sahibinin hikmetindedir.³⁰³

VIII. İCRÂSININ SİHHAT ŞARTLARI VE HÂKİMİN ROLÜ

Liân ifadeleri taraflardan sudûr ederken, yerine getirilmesi gereken bazı şartlar ve icrâsı sırasında hâkimden beklenenler vardır:

A. Liânın İcrasının Sıhhat Şartları

Liân yapılırken sahih bir icrâ için eşlerin uyması gereken bazı şartlar söz konusudur.

Liânın uygulanması hakkında Hanbelîler altı şarttan söz ederler, bunların bir kısmı üzerinde ittifak edilmiş, bir kısmı da ihtilaf edilmiş şartlardır. Bu şartlar şöyledir:

1. Liân hâkimin veya onun vekilinin huzurunda olmalıdır. Bu konuda ittifak söz konusudur.³⁰⁴ Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) Hilal b. Ümeyye'den karısını yanına çağırmasını istedi ve Rasulullah'ın huzurunda liân yaptılar. Çünkü liân bir dava için yapılan yemindir veya bir şahitliktir ve ancak hâkimin huzurunda yapılır. Bu yüzden karı- kocadan herhangi

³⁰² İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 585; Meydânî, *el-Lübab*, I, 77; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 572; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 980.

³⁰³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 54.

³⁰⁴ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 125; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 67, 70; Hillî, *Muhtelefuş-Şia*, VII, 453; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 199; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 565; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 381; Mv. F., "Liân", XXXV, 249, 250; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 342.

biri bu konuyu mahkemeye götürmeli ve hâkim huzurunda liân yapmalıdırlar. Nitekim hâkim huzuruna gitmeden karı- koca aralarında liân yapmaya karar verseler bu sahih olmaz. Zira liânın aslında ağırlaştırma ve tekid vardır, bu açıdan hadler gibi, mahkemesiz gerçekleşmesi caiz değildir.³⁰⁵

2. Liân hâkimin bunu talep etmesinden sonra yapılmalıdır. Karı- kocadan her biri liânı hâkim bunu kendilerinden istedikten sonra yapılmalıdır. İkisinden biri acele ederek hâkim liânı emretmeden önce yaparsa, tıpkı hâkim yemin ettirmeden önce yemin etmiş gibi sahih olmaz.³⁰⁶ Nitekim liânın hâkimin emrinden sonra yapılması gerektiği şartı ittifakla kabul edilen bir şarttır.³⁰⁷

3. Karı- koca lian yaparken beş cümleyi de söylemelidir. Birini söylemezse liân eksik kalır, sahih olmaz. Bunda ittifak vardır.³⁰⁸

فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ "...doğru söylediklerine dair dört kez Allah adına yemin ederek ifade verir, şahitlik ederler..."³⁰⁹ ayetinin de işaret ettiği gibi şahitlik dörder kere olmalıdır.

Karı kocanın liân sırasında üçer kere lanet etmesinin ardından, hâkim onları ayırırsa sünnete aykırı bir durum oluşur, ancak Hanefilere göre ayrılık gerçekleşir. Malikîlere, Hanbelîlere, Züfer (ö.158/774) ve Şafîlere göre hâkimin sünnete aykırı olarak verdiği bu hüküm geçersizdir. Karı koca arasında ayrılık meydana gelmez. Zira Kur'an-ı Kerim ve hadislerde liânın beşer kere yapılması yer almıştır. Zina cezasında üç erkeğin şahitliğiyle ve malî bir konuda bir erkek ve bir kadının şahitliğiyle hüküm vermek geçersiz olduğu gibi burada da ayete aykırı olarak verilen hüküm geçersiz olacaktır.³¹⁰ Nitekim liân tamamlanmadan koca aklını kaybetse, kaçsa ve bunun gibi sözünü tamamlayamayacağı bir hale uğrasa karı kocanın evliliği devam eder, aralarında ayrılık gerçekleşmez.³¹¹ Malikîlere

³⁰⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 67-68; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 565; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 381; Behûtî, *Keşşâfû'l-kınâ*, IV, 342; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 977.

³⁰⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 70; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 565; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 383; Mv. F., "Liân", XXXV, 250; Behûtî, *Keşşâfû'l-kınâ*, IV, 343; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 977.

³⁰⁷ Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 565; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 977.

³⁰⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 125; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 67-70; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 566; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 384; Mv. F., "Liân", XXXV, 250; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 977.

³⁰⁹ Nur 24/6-10.

³¹⁰ Şafî, *el-Üm*, V, 292; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, III, 245; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 53; Behûtî, *Keşşâfû'l-kınâ*, IV, 342.

³¹¹ Şafî, *el-Üm*, V, 292.

göre kadın liân yapmadan ölse hatta liânın son ifadesi kalsa ve ölse bile kocası ona varis olur, kadın da liânı tamamlamadıkça o ikisi ayrılmış olmazlar.³¹²

Hanefilere göre ise bu hüküm ihtilafli olduğu için ictihada açık olan bir konuda verilmiş bir hükümdür. Bu açıdan caiz ve geçerlidir.³¹³

Bu iki şekilde açıklanabilir:

Bir ifadenin tekrarlanarak dile getirilmesi ile sabit olan hükümlerde yarıdan fazlası onun tamamı yerine geçer.

Liânda sözlerin tekrar tekrar ifade edilmesi tağliz/ağırlaştırma içindir. Tağliz liân ifadelerinin çoğunu dile getirmekle gerçekleşir. Zira üçün cemî (çoğul) olduğunda ittifak vardır.

Hâkim ifade edilen sebeplerle bir ictihada bulunarak bir hükme ulaşırsa onun verdiği bu hüküm geçerlidir. Öyle ki ictihada açık bir konu olan, hâkimin kocanın liânından sonra henüz karısı liân yapmadan o ikisinin aralarını ayırması durumunda hâkimin hükmü geçerlidir. Bu hüküm geçerli olduğunda her iki taraf liân ifadelerinin yarısından fazlasını söylediğinde hâkimin onları ayırması hükmü de geçerli olacaktır.³¹⁴

Bu hükmü geçerli saymayanlar, bundan sonra kadın liânı tamamlasa bile ayrılık gerçekleşmez, hâkimin hükmü geçerli olmaz, derler. Koca liânı tamamlarsa onlara göre ayrılık hâkimin hükmüyle değil, kocanın liânıyla gerçekleşmiş olur.³¹⁵

Karı kocanın her ikisinin ikişer kere lanetleşmesinin ardından hâkim onlar için ayrılık hükmü verirse bu hüküm geçerli olmaz. Zira liân sözlerinin çoğunun söylenmeden kalması tamamının hiç söylenmemesi gibidir. Hâkimin bu konudaki ayrılık hükmü ictihada açık olmayan bir alanda verilmiş bir hükümdür. Çünkü herhangi bir şeyin yarısından azı, onun tamamı yerine geçmez.³¹⁶

4. Karı- kocanın lian sözlerini Kur'an-ı Kerim'de tesbit edilen şekilde söylemesi gerekir. Onların aynı manada başka kelimelerle değiştirilmesinin sahih olup olmayacağı noktasında fakihler ihtilaf etmişlerdir. Örneğin "ben doğruyum" yerine "o kesin zina etti" ya da "o yalancıdır" yerine "kesinlikle yalan söyledi" derlerse Hanbelîlere göre bu değiştirme caiz olur, çünkü manaları aynıdır.³¹⁷ Caferilere göre değiştirilmez.³¹⁸ Bu şekilde liân

³¹² Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 361.

³¹³ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5228-530; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 51; Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâi'*, III, 245.

³¹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 51; Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâi'*, III, 245.

³¹⁵ Şafî, *el-Üm*, V, 292; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 51.

³¹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 51.

³¹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 69; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 566; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 977.

ifadelerini aynı anlama gelen kelimelerle değiştirip değiştirmeme konusunda iki görüş meydana gelmiştir. Birincisi daha ağır ya da aynı manaya gelen kelimelerle değiştirilebileceği, diğeri ise bu ifadelerin nasla belirlenmiş olması sebebiyle değiştirilmesinin caiz olmayacağı yönündedir.³¹⁹

Liân kelimelerinden “şahitlik ederim” yerine yemin ifadelerinden birini koysa örneğin, “yemin ederim” dese, ittifakla liân olmaz, zira liân için şahitlik ifadesi gerekir, diğer konulardaki şahitlikler gibi yerine başka ifadeler kullanılmaz. Zira liânda ağırlaştırma üslubu vardır, şahitlik ifadesini kullanmak ağırlaştırma için daha etkili olduğu için onun değiştirilmesi caiz olmaz. Bu açıdan “şahitlik ederim” sözleri yerine kullanılacak başka bir kelime ile liân sırasında Allah’a yemin edilmesi caiz değildir.³²⁰ Lanet ve gazap kelimeleri de nasla sabit olduğu için ittifakla değiştirilmesi caiz değildir.³²¹

5. Liân yapılırken sıraya dikkat edilerek önce kocanın, onun ardından kadının yemin etmesi gerekir.³²² Çünkü o, iddia sahibi / davacıdır. Davalarda davacı ile davaya başlanır.³²³ Koca beşinci sırada söyleyeceği lanet ifadesini diğer dört şahitlik sözlerinden önce söylerse ya da önce kadın liân yaparsa bu sayılmaz.³²⁴ Bundan sonra hâkim kadına liânı tekrarlatmalıdır. Zira kadın liânı asıl zamanından önce yapmıştır. Kadın için liân kocanın liânına karşılık olarak vardır. Kadının liân yapmasıyla da kocaya bir şey gerekmez. Nitekim kendi zamanından önce yapılan şeye itibar edilmez. Bu sebeple kocasından önce liân yapan kadına hâkim liânı tekrarlatır.³²⁵

Ancak hâkim kadına liânı tekrarlatmadan onların arasını ayırırsa Hanefilere ve bir rivayette Malikîlere göre bu hüküm geçerli olur.³²⁶ Buradaki ayrılık hükmü, kocanın liânda

³¹⁸ Zeydan, *el-Mufassal*, s. 377-378.

³¹⁹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 125; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 375; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 378.

³²⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 69; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 566; Mv. F., “Liân”, XXXV, 253; Behûtî, *Keşşâfî'l-kınâ*, IV, 341-342; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 977.

³²¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 99; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 375; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 377; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 404; Behûtî, *Keşşâfî'l-kınâ*, IV, 342-343.

³²² Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 126; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, III, 237; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 69-70; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 376; Meydânî, *el-Lübab*, I, 76; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 566; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 374-375; Şelebî, *Ahkâmü'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 599.

³²³ Şafîî, *el-Üm*, V, 288-289; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 352; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 126; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, III, 237; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 315; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 56; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 282; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 587; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 572; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahiyye*, s.346; Mv. F., “Liân”, XXXV, 250, 255; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 980.

³²⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 69-70; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 376; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 566; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 977-988.

³²⁵ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, III, 237-238; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 587; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 566; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 374; Mv. F., “Liân”, XXXV, 250-255; Behûtî, *Keşşâfî'l-kınâ*, IV, 342; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 977-988.

³²⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, III, 237-238; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 56; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 587; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 374.

bulunup, karısının liân yapmadan hâkimin o ikisi arasında ayrılık hükmü vermesi gibidir ki bu geçerlidir. Zira bu içtihada açık bir alanda verilmiş bir hükümdür. Diğer taraftan muaraza (karşılıklı olarak delil getirme) ile sabitleşen konularda birinin diğerinden önce ya da sonra olması fark etmez. Karşılıklı olarak yemin etme hallerinde hâkim taraflardan istediğine önce yemin ettirebilir. Öte yandan liânda ister kadın ister erkek önce başlasın, nitekim onlar lanetleşen kimselerdir. İçtihada açık olan böyle bir konuda hâkimin hükmü geçerli olacaktır.³²⁷

6. Karı- koca liân sırasında aynı ortamda bulunuyorlarsa birbirlerini işaret edip göstererek liân yapmaları, eğer aynı ortamda değillerse isimlerini söyleyerek nisbet etmeleri gerekir. Fakihler bu şart üzerinde de ittifak etmişlerdir. Şafî ve Hanbelîlere göre karı- kocanın birlikte hâkimin huzurunda yani aynı ortamda bulunarak liân yapmaları şart değildir. Örneğin kocanın mescidde, karısının da mescide girmesi caiz değilse onun kapısında liân yapması caizdir.³²⁸

B. Liânda Hâkimin Rolü

Liândan önce ve liân sırasında hâkimin şunları yapması sünnettir:

1. Liân için mahkemeye başvurulunca hâkim, öncelikle kocaya nasihat eder, kendisini tövbeye davet eder, yalan yere şahitlikte, yeminde bulunma konusunda uyararak kendisine ahiret azabını hatırlatır. Sonra da kadına aynı şekilde nasihat vererek yalan yere yemin etmesini, ahiret azabına göre dünyevî cezanın pek hafif olduğunu net bir dille açıklar.³²⁹ Çünkü o ikisinden biri yalan söylemektedir. Sonra onlara şu ayeti okur: “Allah’a verdikleri sözü ve ettikleri yeminleri az bir pahaya satıp değiştirenler var ya, ahirette onların hiç nasipleri yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onların yüzüne bakmayacak ve onları koruyup temize çıkarmayacaktır. Ve onlara can yakan bir azap vardır.”³³⁰ Ardından liân yapanlara Rasulullah’ın (s.a.) “Hesabınız Allah’a kalmıştır, o biliyor ki biriniz yalancıdır, içinizden tevbe eden var mı?”³³¹

³²⁷ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5214-5215; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 51-52; Kâsânî, *Bedâ’i ‘u’s-sanâi’*, III, 238.

³²⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 126; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 67-70; Şîrbînî, *Muğni ‘l-muhtâc*, III, 375, 377; Zühaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, VII, 566; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 384; Behûtî, *Keşşâfü ‘l-kanâ’*, IV, 342; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü’l-Mer’eti’l-Müslime*, II, 978.

³²⁹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 126; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 67; Behûtî, *Keşşâfü ‘l-kanâ’*, IV, 344.

³³⁰ Âl-i İmran 3/77.

³³¹ Müslim, Liân 6; Buhârî, Talak 28; Nesâî Talak 44; Ebû Dâvûd, Talak 27; Tirmizî, Tefsîr 24; İbn Mâce, Talak 27; Şevkânî, *Neylû ‘l-evtâr*, VII, 61.

hadisini hatırlatır.³³²

Hâkimin bu şekilde hareket etmesi müstehabtır.³³³ Bu öğütlere ve uyarılara rağmen her iki taraf da liânın yapılmasında ısrarcı olurlarsa artık hâkim için buna izin vermekten başka bir çare kalmaz.

2. Karı-kocanın nikâhlı oldukları sabit olmadıkça hâkim liân yapmalarına karar vermez.³³⁴

3. İnsanların onu görmesi ve bilmesi için karı-koca liânı ayakta oldukları halde yaparlar. Erkek liân yaparken ayağa kalkar, kadın oturur. Kadın liân yaparken ayağa kalkar, erkek oturur.³³⁵ Çünkü Hz. Peygamber Hilal b. Ümeyye'ye "قم فاشهد أربع شهادات" demiştir. Ancak liân yapılırken her ikisinin de oturmaları ona zarar vermez. Liân bir şahitlik ya da bir yemindir ve otururken de yapılabilir.³³⁶ Caferîler de karı kocanın ayakta oldukları halde adam imamın sağında, kadın da solunda iken liân yapacaklarını söyler.³³⁷

4. Dört adil kişiden az olmamak üzere liân sırasında Müslümanlardan bir topluluk hazır bulunmalıdır. Malikîler bunu vacip görmüşlerdir.³³⁸ Hanbelî ve Şafîiler de liân sırasında bir grup müslümanın hazır olmasını müstehab görürler. Çünkü İbni Abbas, İbni Ömer ve Sehl b. Sa'd çocuk yaşta oldukları halde liânda hazır bulundular. Bu, insanlardan bir grubun orada olduğuna işaret eder. Zira çocuklar genellikle büyüklerin peşinde gelirler. Caydırmada daha etkili olabilmesi için liânın cemaat içinde gerçekleştirilmesi yerinde olacaktır. Şahitlerin dörtten az tutulmaması müstehabtır, zira zinanın şahitleri dörttür. Nitekim liân da zina isnadı sebebiyle meşru kılınmıştır.³³⁹

5. Malikîler ve Şafîilere, Hanbelîlerde tercih edilen görüşe göre liân zaman ve mekân yoluyla ağırlştırılır. Mesela korkutucu ve caydırıcı olması için herhangi bir namazdan sonra, mesela ikinci namazından sonra yapılır, çünkü o tercih edilen görüşe göre ayette belirtilen

³³² Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 378; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 573; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 980-981.

³³³ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 126; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 67; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, IV, 344.

³³⁴ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 573; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 981.

³³⁵ Şafîî, *el-Üm*, V, 288; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 125; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 68; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 378; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 573; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 387; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, IV, 343; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 981.

³³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 46; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, III, 238.

³³⁷ Hillî, *Muhtelef'uş-Şia*, VII, 447-448; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 376.

³³⁸ Sahnûn, *el-Müdevenetü'l-kübra*, II, 354; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 200; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 574; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 384; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 404; Mv. F., "Liân", XXXV, 250, 266; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 981, Ak, Halid Abdurrahman, *Mevsuatü'l-Fıkhî'l-Malikî*, s. 76

³³⁹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 125; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 68; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 566-567; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 384; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 599; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, IV, 343-344.

salât-ı vustadır.³⁴⁰ Veya cuma günü ikindiden sonra yapılır, çünkü bu vakit duaların kabul edildiği vaktittir.³⁴¹ Ayrıca ikindiden sonra yapılan yalan yeminin cezası daha ağırdır. Nitekim Ebu Hureyre'den gelen rivayet şöyledir: “Üç kişi vardır ki Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz ve onları temize çıkarmaz. Onlar için yakıcı bir azap vardır. Rasulullah (s.a.) ikindiden sonra yalan yemin ederek bu yeminle bir müslümanın malını alan kişiyi de bunlardan saymıştır.”³⁴²

Şafiîlerin bir kısmı liânın mekân yoluyla ağırlaştırılmasını, zaman yoluyla ağırlaştırılmasında olduğu gibi müstehab görürken, diğer kısmına göre mekânla ağırlaştırmak vaciptir, çünkü Hz. Peygamber (s.a.) minberin yanında liân yaptırmıştır.³⁴³

Müslümanın liânı mescidde yapılmalıdır. Çünkü mescid mekânların en şereflisidir. Malikîler, Şafiîler liânın mescidde yapılmasını vacip kılmışlardır. Çünkü bu, kişiyi yalan yere yemin etmekten caydırma noktasında etkilidir.³⁴⁴

Mekânların en şerefli Mekke'de Haceru'l-Esved köşesiyle makam-ı İbrahim arasında kalan kısım, Medine'de kabir-i şerif ile minber arasında kalan kısımdır.³⁴⁵ İmam Şafiî (r.a.) Rasulullah'nın (s.a.) minberin yanında liân yaptırdığını rivayet etmiştir.³⁴⁶ Rasulullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Benim bu minberimin yanında kim yalan yere yemin ederse cehennemdeki yerini hazırlasın.”³⁴⁷

Kudüs'te liân mescidde mübarek taşın yanında yapılır. Çünkü orası mescidin en şerefli yeridir³⁴⁸ ve peygamberlerin kıblesi olmuştur.

Bu üç mescidin dışındaki mescidlerde liân mescidlerin minberleri yanında yapılır.³⁴⁹

³⁴⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 68; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 376-377; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 200; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 574; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 385-386; Mv. F., “Liân”, XXXV, 265; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 344. Salat-ı vusta için bkz. Bakara 2/238.

³⁴¹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 376-377; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 574; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 385; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 981.

³⁴² Müslim, “İman”, 171.

³⁴³ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 125; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 68.

³⁴⁴ Şafiî, *el-Üm*, V, 288; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 354; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 377; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 574; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 404; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 981.

³⁴⁵ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 125; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 377; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 574; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 385-386; Mv. F., “Liân”, XXXV, 266; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 344; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 981.

³⁴⁶ Şafiî, *el-Üm*, V, 288; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 68.

³⁴⁷ Muvatta, Akdiye 17; Ebu Dâvud, Eymân 3.

³⁴⁸ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 126; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 68; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 377; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 574; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 385-386; Mv. F., “Liân”, XXXV, 266; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 344; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 981.

³⁴⁹ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 126; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 377; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 574; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 385-386; Mv. F., “Liân”, XXXV, 266; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 344; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 981.

Eğer hâkim yanılarak mescid dışında liân yaptırırsa, liân tekrar edilmez, zira hüküm verilmiş, liân bitmiştir.³⁵⁰

Hayızlı ve nifaslı olan müslüman kadın mescidin kapısı yanında liân yapar.³⁵¹ Mescidde yapabilmek için kadının liânı bir süre ertelemesi olmaz. Evden çıkamayacak kadar hastaysa evinde yapar.³⁵²

Zimmî veya ehli kitap olanlara (Yahudi ve Hıristiyanlara) mabetlerinde liân yaptırılır. Çünkü onların mabetleri bizim mescitlerimiz gibidir. Mecusi de ateş evinde liân yapar.³⁵³ Zira onlar oraya saygı ve hürmet gösterirler, maksat insanları yalandan caydırmaktır. Varlığını iddia ettikleri kitabın semavî bir kitap olması ihtimali yüzünden, inançlarına saygı olsun diye hâkim orada hazır bulunur. Putperestlerin mabedinde liân yapılmaz, çünkü ona saygı söz konusu değildir ve onların inançları da şer'i değildir.³⁵⁴

Hanbelîlerden Ebu Ya'lâ (ö.458/1066) ve Hanefîlere göre liân zaman ve mekânla ağırlaştırılmaz. Çünkü Allah bu emri mutlak olarak vermiş, herhangi bir zaman veya mekânla kayıtlamamıştır. Öyleyse bunu bir delil olmaksızın mukayyed hale getirmek caiz olmaz. Nitekim Rasulullah (s.a.) da adama karısını getirmesini emretti, herhangi bir zaman belirlemedi. Eğer bir zaman belirtmiş olsaydı rivayet edilir, ihmal edilmezdi.³⁵⁵

Liân sırasında adil dört kişiden az olmamak şartıyla bir topluluğun hazır bulunmasının ve liânın zaman ve mekân yoluyla ağırlaştırılmak istenmesinin sebebi liân olaylarını azaltmak, yalan yere liân yapmaktan halkı uzaklaştırmak ve aile birliğinin kalıcılığını sağlamaktır.

³⁵⁰ Şafiî, *el-Üm*, V, 288.

³⁵¹ Şafiî, *el-Üm*, V, 288; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 354; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 126; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 69; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 377; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 200; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 574; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 386; Mv. F., "Liân", XXXV, 266; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 344.

³⁵² Şafiî, *el-Üm*, V, 292.

³⁵³ Şafiî, *el-Üm*, V, 288; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 354; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 126; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 68-69; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 377; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 575; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 386; Mv. F., "Liân", XXXV, 266.

³⁵⁴ Şafiî, *el-Üm*, V, 288; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 354; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 68-69; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 575.

³⁵⁵ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5212-5213; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 68; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 575.

İKİNCİ BÖLÜM

LİÂNIN HUKUKİ SONUÇLARI

Liânın hukukî sonuçları; eşlerin had cezalarının düşmesi, aralarındaki evlilik birliğinin sona ermesi ve neseple alakalı sonuçlar olmak üzere üç tanedir.

I. KOCADAN KAZİF, KADINDAN ZİNA CEZASININ DÜŞMESİ

Liânın neticelerinden ilki kocadan kazif haddinin ya da tazirin kadından da zina haddinin düşmesidir.³⁵⁶

II. EVLİLİĞİN SONLANMASI

Liân sonucunda karı-kocanın ayrılmaları vacip olur. Çünkü Sehl b. Sad'ın (r.a.) rivayet ettiği hadiste; Rasulullah (s.a.) Aclânî ve karısı arasında liân gerçekleştirince Aclânî:

قال عويمر: كذبت عليها يارسول الله إن أمسكتها فطلقها عويمر ثلاثا قبل أن يأمره النبي صلى الله عليه وسلم قال ابن شهاب فكانت تلك سنة المتلاعنين .

“Ya Rasulallah! Ben onu bundan sonra nikâhımda tutsam, ona karşı yalan söylemiş olurum, bu nedenle o üç kere boştur” diyerek henüz Rasulullah (s.a.) onları ayırmadan karısından ayrıldı. İbn Şihab, *“Bundan böyle liân yapanların araları hep ayrıldı”* dedi.³⁵⁷

Hâkim onları ayırmadan önce dahi olsa liândan sonra her ikisine de cinsel temasta bulunmak haramdır.³⁵⁸ Zira hadis-i şerifte,

"المتلاعنان لا يجتمعان أبدا"

*“Liân yapanlar ebedi olarak birleşmezler”*³⁵⁹ buyrulmuştur.

Liânla birlikte bir ayrılık gerçekleştiği hususunda hemfikir olan fıkıh bilginleri, ayrılığın zamanı konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bir kısmı liân sözleri taraflardan sâdır olduğu anda, diğer bir kısmı yalnız kocanın liân ifadelerini tamamladığında ayrılığın gerçekleştiğini savunurken, başka bir kısmı ise ayrılığın vaki olması için hâkimin hükmünü zaruri görürler.

³⁵⁶ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 127; Şelebî, *Ahkâmu'l-Ûsra fi'l-İslam*, s. 599, 603; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 580; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 389-390; Mv. F., “Liân”, XXXV, 258; Adevî, Mustafa, *Câmiu Ahkâmi'n-Nisa*, s. 230; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 982.

³⁵⁷ Müslim, “Liân”, 1; Ebu Dâvud, “Talâk”, 27; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 61.

³⁵⁸ İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 585; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 580; Şelebî, *Ahkâmu'l-Ûsra fi'l-İslam*, s. 603; Mv. F., “Liân”, XXXV, 258; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 982.

³⁵⁹ Ebu Dâvud, “Talâk”, 27; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/658; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 66.

Hanefîlerden Züfer'e, Malikîlere, Zahirîlere, Caferîlere ve Ahmed b. Hanbel'den gelen iki görüşten Hanbelîler tarafından tercih edilen görüşe göre mahkeme karı- kocayı ayırmadan liânla ayrılık gerçekleşir. Zira ayrılığın sebebi liândır ve lian yapıldığı zaman hakîmin ayırmasına gerek kalmadan karı- koca ayrılmış olur.³⁶⁰ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) şöyle demiştir:

"المتلاعنان لا يجتمعان أبدا"

"Liân yapanlar ayrılırlar, ebedî olarak birleşemezler."³⁶¹

Liândan sonra karı-kocanın bir araya gelmesinin mümkün olmaması ikisi arasında ayrılığın meydana geldiğini açıkça anlatmaktadır.³⁶²

Ayrılığın ne zaman vâki olduğu hususunda ikinci bir görüşü benimseyen Şafîiler, kadın liân yapmasa bile sadece kocanın liânıyla aralarında ayrılık gerçekleşeceğini dile getirirler. Çünkü Şafîîlere göre bu ayrılığın nedeni kocanın geçerli nikâha yönelik sözleridir. Bununla da ayrılık gerçekleşir.³⁶³ Şafîîler dışındaki âlimler ise koca liânı bitirdiğinde karı koca arasında bir ayrılık oluşmayacağına fikir birliği etmişlerdir.³⁶⁴ Koca liân yaptıktan sonra kadın değil de o ölür, kadın da liân yaparak ve kendini dünya azabı olan hadden kurtarırsa, ona miras yoktur. Şayet kadın liândan kaçınır ve kendini yalanlarsa ona had uygulanır ve ölmüş olan kocasına varis olur.³⁶⁵

Hanefîler ve Hanbelîlerden gelen diğer görüşte ise liân yapan karı-kocanın araları ancak hâkim tarafından ayrılır. Hâkim onları ayırmadan ayrılık gerçekleşmez. Bunun sünnetten ilk delili Hilal b. Ümeyye ve karısı arasındaki olayda İbni Abbas'ın;

"ففرق رسول الله صلى الله عليه وسلم بينهما"

³⁶⁰ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 354; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 332; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 244; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 52; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, IV, 286; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehâ*, III, 203; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 580; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 392-393; Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, s. 120; Şelebî, *Ahkâmü'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 604; Mv. F., "Liân", XXXV, 259-260; Adevî, Mustafa, *Câmiu Ahkâmi'n-Nisa*, s. 225; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 982-983.

³⁶¹ Ebu Dâvud, "Talâk", 27; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/658; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 66.

³⁶² Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 354; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 46; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 317.

³⁶³ Şafîî, *el-Üm*, V, 291; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5216; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 46; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 244; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 52; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 380; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 580-581; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 391-392; Mv. F., "Liân", XXXV, 259; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 983; el-Makdisi, *Tenkihü't-Tahkik*, IV, 441.

³⁶⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 52; Tehanevî, *İ'tâis-Sünen*, XI, 265; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 581; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 392; Mv. F., "Liân", XXXV, 261; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 983.

³⁶⁵ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 361-362.

“*Rasulullah (s.a.) onları ayırdı.*”³⁶⁶ sözüdür. Bu söz, hâkim karı- koca arasını ayırmadan önce ayrılığın gerçekleşmediğini gösterir.³⁶⁷

Ancak hâkimin hükmüyle ayrılığın gerçekleşeceğini benimseyenler Aclânî (r.a.) hadisini de delil olarak gösterirler. Zira orada Aclânî (r.a.) liânın ardından karısını üç kere boşamış ve Rasulullah (s.a.) onun yaptığı bu işi reddetmemiştir. Şayet liânla birlikte karı-koca arasında kendiliğinden bir ayrılık meydana gelseydi, Hz. Peygamber (s.a.) onun bu hareketini reddederdi.³⁶⁸ Eğer “Hz. Peygamber (s.a.) ona ‘*Git, çünkü ona bir şey yapamazsın*’ diyerek Aclânî’nin yaptığı bu işi reddetmiştir” denilecek olursa da Hanefiler Hz. Peygamber’in (s.a.) bu sözünün Aclânî’nin mehrin kendisine geri verilmesi talebine yönelik olduğunu söylerler. Zira rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) ona şöyle buyurmuştur:

إن كنت صادقاً فهو ان كنت صادقاً فهو لها بما استحللت من فرجها وان كنت كاذباً
فابعد اذهب فلا سبيل لك عليها.

“*Eğer sen doğru söylüyorsan, onunla birlikte olman karşılığında mehir onun olmuştur. Eğer yalan söylüyorsan, uzaklaş, git. Zira senin onda bir hakkın yoktur.*”³⁶⁹

Öte yandan Aclânî hadisinin ravisi “*Bundan böyle liân yapanların araları hep ayrıldı*” demiştir. Bu, liânın ardından ayrılığın ancak hâkimin ayırmasıyla gerçekleşeceğini gösterir. Liânda hâkimin karı kocayı ayırması, satılan bir malın değeri konusunda anlaşmazlık olup da her iki tarafın yani alıcı ve satıcının bu konuda yemin etmesi halinde akdin hâkim tarafından kaldırılması gibidir. Bu olayda hâkimin akdi kaldırması olmaksızın ikisi arasında gerçekleşen akit kendiliğinden ortadan kalkmaz. İşte liânın ardından da hâkimin ayırması olmaksızın karı koca arasında kendiliğinden bir ayrılık gerçekleşmez. Zira liân ayrılığın gerçekleşmesi için yapılmaz. Bu yüzden Şafîilerin dediği gibi kocanın liân yapmasıyla ayrılık gerçekleşecek değildir. Çünkü kocanın liân yapmasıyla ayrılık gerçekleşecek olsaydı kadın o erkeğe tamamen yabancı bir kadın olarak liân yapmış olurdu ki bu da liân ayetine ters bir durumdur.³⁷⁰ Öte yandan liân yapmak nikâha da ters değildir. Ancak karı kocanın ayrılması,

³⁶⁶ Müslim, “Liân”, 4; Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, VII, 62.

³⁶⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 46; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, III, 244; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 317; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 52; İbnu’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, IV, 285; Meydânî, *el-Lübab*, I, 77; Zühaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, VII, 580; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü’s-Şahsiyye*, s.347; Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, s. 120; Şelebî, *Ahkâmu’l-Üsra fi’l-İslam*, s. 603-604; Mv. F., “Liân”, XXXV, 259; el-Makdisi, *Tenkihü’t-Tahkîk*, IV, 441.

³⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 46; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, III, 244-245; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 317-318; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 52-53; Tehnevî, *l’laüs-Sünen*, XI, 263; el-Makdisi, *Tenkihü’t-Tahkîk*, IV, 442.

³⁶⁹ Buhârî, “Talâk”, 53; Nesâî, “Talâk”, 44; Ebu Dâvud, “Talâk”, 27; Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, VII, 65.

³⁷⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 53; Tehnevî, *l’laüs-Sünen*, XI, 265.

onların her ikisinin de kendi sözünde ısrarcı olmaları sebebiyle nikâhtan beklenen faydaların ortadan kalkması ve o ikisi arasındaki anlaşmazlık ve husumetin sona ermesi içindir.³⁷¹

Eşler arasında ayrılığın ne zaman gerçekleştiğine dair bu ihtilaf, hâkimin hükmünden önce onlardan birinin ölmesi durumunda farklı hükümler verilmesine yol açar.

Hanefilere göre karı kocanın liânlaşmayı tamamlamasının ardından hâkimin onlar için ayrılık kararı vermesinden önce eşlerden birinin ölmesi üzerine diğeri ona mirasçı olur. Çünkü karı kocanın evlilik bağı ancak hâkimin hükmü ile sona erer. Burada ise karı koca arasındaki nikâh ölüm sebebiyle son bulmuştur.³⁷²

Cumhur ise karı kocanın liânlaşmayı tamamlamasının ardından hâkimin onlar için ayrılık kararı vermesinden önce eşlerden birinin ölmesi üzerine diğeri ona mirasçı olmayacağını savunmuştur. Çünkü karı kocanın evlilik bağı liânın tamamlanmasıyla birlikte sona ermiştir.³⁷³

Eşler arasında gerçekleşen ayrılığın ancak hâkimin hükmüyle olacağını benimeseyen Hanefilerin ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel'in (ö.241/855) görüşü, delilleri güçlü olması sebebiyle tercih edilir.

A. Ayrılığın Niteliği

Aile birliğinin son bularak ayrılığın gerçekleşmesi, hâkimin hükmüyle ya da bizzat liân ifadeleriyle olmasına göre farklı bir isim alır.

1. Talak Görüşü

Liânla birlikte gerçekleşen ayrılık, Ebu Hanife (ö.150/767) ve Muhammed'e (ö.189/804) göre talak-ı bâindir, çünkü bu ayrılık hâkimin ayırmasıyla meydana gelmiştir. Hâkimin gerçekleştirdiği her ayrılık talak-ı bâin olur.³⁷⁴

³⁷¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 46-47.

³⁷² Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 51; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 244; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 317; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, IV, 285; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 589; Meydânî, *el-Lübab*, I, 77; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 580; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s.347; Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, s. 120; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 603-604; Mv. F., "Liân", XXXV, 259; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 982.

³⁷³ Şafiî, *el-Üm*, V, 292.

³⁷⁴ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5223; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 47; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 245; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 318; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 53-54; Meydânî, *el-Lübab*, I, 77; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 396;

Liânın getirdiği ayrılık İmam Malik'e (ö.179/795) göre de -mezhebinden farklı olarak- talâk hükmündedir.³⁷⁵

Ebû Hanife ve Muhammed'in delili şöyledir: Ayetle sabit olan eşlerin liân yapmasıdır. Liân ile eşler arasında ebedî bir haramlığın oluştuğu söylenirse bu nassa ilave gibi olur ki bu özellikle cezalarla ilgili konularda caiz değildir.³⁷⁶

Bu ayrılık geçerli bir nikâhta gerçekleşen ve talak ile meydana gelen bir ayrılıktır. Zira liândan sonra kocanın karısını güzellikle nikâhında tutması durumu sona erer ve güzellikle onu bırakması gerekir. Koca bunu yapmaktan kaçınırsa hâkim kocanın yerine geçer ve hâkimin fiili kocanın fiili gibi olur. Sonuç olarak bu ayrılık en başta yapılan zina isnadına dayandığı için sebebi kocadan kaynaklanan bir ayrılıktır. Kocadan kaynaklanan her türlü ayrılık ise talak niteliğindedir. Bu ayrılığın bir talak olduğu tesbit edildiğinde, talakla birlikte gelen haramlık ebedî olmayacağı için, ebedî olmadığı da ortaya çıkmış olur.³⁷⁷ Liânla gerçekleşen ayrılık bir talak olarak değerlendirildiğinde kocanın sahip olduğu talak sayısından hesap edilir.³⁷⁸ İbrahim en-Nehâî (ö.96/714), Hasan-ı Basrî (ö.110/728), Sâid b. Cübeyr'in (ö.95/713) de görüşleri bu yöndedir.³⁷⁹

"Liân yapanlar ebedî olarak birleşemezler" hadisinde kastedilen ise liân yaptıkları zamandır. Karı kocanın liân ile meşgul olduğu sürede onlara liân yapanlar denilir. Aralarında hükmen liân devam ettiği sürece bir araya gelemezler. İmam Züfer (ö.158/774) de karı kocanın liân ile uğraştıkları sürece ayrılığın meydana gelmeyeceği konusunda mezhep görüşüyle hemfikirdir. Aralarında hükmen liân sona erdiğinde o ikisi birbirleri ile evlenebilirler. Zira koca liândan dönerek kendisinin yalancı olduğunu söylediğinde, kendi aleyhinde ikrarda bulunduğundan kazif cezası uygulanır. Cezanın uygulanmasıyla birlikte liân geçersiz olur. Zira koca kazif cezası aldığı için liâna ehil olmaktan çıkmıştır, kocanın yalan söylediğini itiraf etmesi bir rücu'dur ve rücu'dan sonra şahitliğin bir geçerliliği kalmaz. Aynı şekilde kadın zina yaptığını ikrar ederse, liâna ehil olmaktan çıkacağı için liân batıl olur.

Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s.347; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 604; Mv. F., "Liân", XXXV, 261; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 975.

³⁷⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmü'l-Kur'an*, XI, 195; Schacht, "Liân", *İslam Ansiklopedisi*, VII, 57. Ancak incelediğimiz Malîkî kaynaklarda buna rastlanmamıştır.

³⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 47.

³⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 47; Tehanevî, *I'lâis-Sünen*, XI, 264; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s.347; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 604; Mv. F., "Liân", XXXV, 261.

³⁷⁸ Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s.347.

³⁷⁹ İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 286.

Liânın hükmü batıl olduktan sonra karı-koca yeniden evlenebilir. Ancak bu, liân yapan iki kişinin evlenmesi değildir, zira artık liândan söz edilmez.³⁸⁰

İbrahim en-Nehaî'den (ö.96/714) de şöyle rivayet edilmiştir:

“Liân bir bain talaktır. Liân yapan koca, kendisinin zina suçlamasında yalancı olduğunu söylerse ona kazif cezası uygulanır. O, bundan sonra o kadınla evlenebilecek kimselendendir.”³⁸¹

2. Fesih Görüşü

Cumhura ve Hanefilerden Ebu Yusuf (ö.182/798), Züfer ve Hasan b. Ziyad'a (ö.204/819) göre liândan sonra gerçekleşen ayrılık, talak ile ayrılma olmaz. Bu görüş, “Liân ile birlikte karı koca arasında ebedî haramlık sabit olur” ilkesine dayanır. Liân, süt akrabası olduğu ortaya çıktığı için yapılan ayrılık gibi bir fesihtir ve karı kocayı birbirine ebedî olarak haram kılar. Bu yüzden karı koca arasında hükmen liân sona erdiği zaman, o ikisi birbirleri ile Ebu Hanife ve Muhammed'e göre evlenebilmesine rağmen liândan sonra ebedî bir ayrılığı savunan âlimlere göre evlenemezler.³⁸²

Cumhur liânla gerçekleşen ayrılığın sahîh bir nikâhla evli olan eşler için ebedî bir ayrılık olduğunda hemfikir iken, şayet eşler arasındaki nikâh fasitse ya da bain talaktan sonra liân gerçekleşmişse bir kısmı bunun da sahîh bir liân olması sebebiyle ebedî bir ayrılık getireceği görüşünde iken diğer kısmı bununla haramlık sabit olmayacağı ve ebedî ayrılığın ancak sahîh bir nikâhla olacağı görüşündedir. Çünkü ilk durumda karı kocanın ayrılığı liân ile oluşmuş değil de, aralarında sahîh bir nikâh mevcut olmaması sebebiyle olmuş olabilir³⁸³.

³⁸⁰ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5234; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 47; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 245-246; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 319-320; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 54; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 288, 292; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s.347; Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, s. 121; Mv. F., “Liân”, XXXV, 259-260.

³⁸¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 47.

³⁸² Şafîî, *el-Üm*, V, 291; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 354; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5234; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 245; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 318; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, s. 100-101; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 52-55; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, III, 380; Meydânî, *el-Lübab*, I, 77; Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, VII, 581; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 392-396; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s.347; Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, s. 122; Şelebî, *Ahkâmü'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 604; Mv. F., “Liân”, XXXV, 260-261; Adevi, Mustafa, *Câmiu Ahkâmî'n-Nisa*, s. 227-228; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 974 -975, 983.

³⁸³ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 127; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5205; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 45-46.

Ebû Yusuf ve Şafiîlerin bu konudaki delili Hz. Peygamber'in (s.a.) yukarıda rivayet edilen "Liân yapanlar ebedî olarak birleşemezler" sözüdür. Ömer (r.a.), Ali (r.a.) ve İbn Mesud'dan (r.a.) da bu şekilde rivayet edilmiştir.³⁸⁴

Zahirîlere göre de liânla birlikte koca daha sonradan kendisini yalanlasa bile karısıyla arasında ebedî bir ayrılık meydana gelir.³⁸⁵

Bunun akli delili ise şöyledir. Eğer liân talak olsaydı yalnız kocanın liânı yeterli olur, kadının liânına gerek kalmazdı. Oysa liânın talak olduğunu savunan âlimlere göre de karı koca her ikisi de liânı tamamlamadan hüküm sabit olmaz.³⁸⁶ Her iki eşin ortak olduğu şey ise talak değildir. Her iki eşin dâhil olduğu böyle bir neden ne zaman haramlığı gerektirse, bu sütkardeşliğinde olduğu gibi ebedî bir haramlığı gerektirir. Liânla haramlığın ebedî olması, yabancı bir kadına zina isnadında bulunan bir kimseye ceza uygulandıktan sonra şahitliğinin ebedî olarak kabul edilmemesi gibidir.³⁸⁷

Oysa bu ayrılığın bir talâk olduğu görüşünü savunanlar, onun en başta yapılan zina isnadına dayandığı için sebebi kocadan kaynaklanan bir ayrılık olduğunu söylerler. Hâkim kocanın yerine evliliği bitirmiş sayılır. Kocadan kaynaklanan her türlü ayrılık ise talak niteliğindedir. Bir şekilde liânın hükmü sona erdiğinde, talâkla gerçekleşen ayrılıklar ebedî olmadığı için eski eşler yeniden evlenebilir.

B. Ayrılık Sonrası Kadının Hak ve Sorumlulukları

Ayrılıkla birlikte kadının nafakası, mehri ve iddeti gündeme gelir. Bu hususta liânla gerçekleşen ayrılığın bir talak mı yoksa bir fesih mi oluşuna göre farklı hükümler verilir.

1. Nafaka

Koca çocuk olmaksızın karısına liân yapsa, liânla birlikte gerçekleşen ayrılığın koca tarafından meydana gelen bain talâk olduğunu düşünenlere göre kadının iddeti boyunca kocanın kadına nafaka ve kalacak yer temin etmesi vacip olur. Liânın bir fesih olduğunu düşünenler ise kocanın karısı için nafaka ve kalacak yer temin etme sorumluluğu olmadığını

³⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 47.

³⁸⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 332.

³⁸⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 54.

³⁸⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 47.

ifade etmişlerdir.³⁸⁸ Nitekim Malikîlere göre nafaka kadının geçimini temin edebilmesiyle ters orantılıdır. Geçim sıkıntısı olduğu miktarda nafaka yükümlülüğü söz konusu olur.³⁸⁹ Şafîilere göre ise iddetinin sonuna kadar kadının kalacak yer hakkı vardır, ancak nafaka hakkı yoktur.³⁹⁰ Eğer kadın hamileyse ve adam da liânla çocuğu reddetmişse yine nafaka yoktur, ancak liân yapmış fakat çocuğu reddetmemişse kadının nafaka hakkı söz konusudur.³⁹¹ Hanbelîlere göre de bu bir talâk olmadığı için kocanın nafaka ve kalacak yer temin etme sorumluluğu yoktur.³⁹²

2. Mehir

"إن كنت صادقاً فهو ان كنت صادقاً فهو لها بما استحللت من فرجها وان كنت كاذباً فابعد اذهب فلا سبيل لك عليها."

*"Eğer sen doğru söylüyorsan, onunla birlikte olman karşılığında mehir onun olmuştur. Eğer yalan söylüyorsan, uzaklaş, git. Zira senin onda bir hakkın yoktur."*³⁹³

Bu hadis kadının mehri hak ettiğine ve tam olarak alacağına delildir.³⁹⁴ Kendisi ile zifafa girilmiş olan bir kadının mehrin tamamını hak ettiği üzerinde ittifak vardır. Zifafa girilmemiş olan kadın hakkında ise görüş ayrılığı vardır. Cumhur kadına mehrin yarısı verileceği kanaatindedir.³⁹⁵ Nitekim ayette de buna işaret edilmektedir:

"Kadınları (nikâhladıktan sonra) mehirlerini belirlemiş olarak fakat el sürmeden boşamış iseniz, belirlediğiniz mehrin yarısı onlarındır."³⁹⁶

Diğer bir görüşte ise liândan sonra kadına mehir yoktur, çünkü bu ayrılık her ikisinin liânıyla gerçekleştiği için kadın sebebiyle vuku bulan ayrılık gibidir.³⁹⁷ Ancak ilk görüş daha isabetlidir.

³⁸⁸ Şafîî, *el-Üm*, V, 295; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5225; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 49, 58; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 74; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 589; Meydânî, *el-Lübab*, I, 77; Tehnevî, *İ'lâüs-Sünen*, XI, 265; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 983.

³⁸⁹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 364.

³⁹⁰ Şafîî, *el-Üm*, V, 295; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 31.

³⁹¹ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 31.

³⁹² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 40.

³⁹³ Buhari, *Talak* 53; Ebu Davud, *Talak* 27; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 65.

³⁹⁴ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 66.

³⁹⁵ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 355; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, IX, 401.

³⁹⁶ Bakara 2/237.

³⁹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 41; Behûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 345; Adevî, Mustafa, *Câmiu Ahkâmi'n-Nisa*, s. 232-233.

3. İddet

Evliliğin talâk ya da fesihle sona ermesi, kadının bekleyeceği iddet süresi açısından farklı sonuçlar doğurmaz. Bu süre Kur'an-ı Kerim tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ...*

“Boşanan kadınlar üç kuru’ beklerler.”³⁹⁸ Ayetteki kuru’ kelimesi hem hayız hem de tuhr anlamına gelir. Hanefiler ayetin lafızları arasındaki ilişki sebebiyle hayız anlamını tercih etmişlerdir.³⁹⁹ Bu açıdan şayet iddet beklemesi gereken kadın hamile değilse ve normal olarak ayhali görebiliyorsa üç hayız süresince iddet bekler. Kadın hayız döneminde iken ayrılık gerçekleşmişse, bu hayızdan sonra sayılmaya başlanır.⁴⁰⁰ Şafîiler ise kuru’ kelimesini tuhr olarak alırlar, buna göre temizlik döneminde boşanan bir kadın üçüncü hayızın başlamasıyla iddetini tamamlamış olur.⁴⁰¹

Liân yapan kadın hayız görmüyorsa iddeti üç ay, hamileyse onun iddeti doğuma kadardır:

وَاللَّائِي يَيْسُنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحْضُنَّ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ...*

“Hayızdan kesilen kadınlarımız iddetleri üç aydır. Hayız görmeyenler de böyledir. Hamile kadınların iddetlerinin sonu, çocuklarını doğurmalarıdır...”⁴⁰²

III. NESEBE DAİR SONUÇLAR

Liân yapılmayan her yerde nesep kocaya ilhak edilir ve kazif nedeniyle onun gereği olan had veya tazir vacip olur. Ancak zina isnadında bulunan koca küçük veya deli ise tazir veya had ve ittifakla liân olmaz.⁴⁰³

Kocanın çocuğun nesebini reddedebilmesi için bazı şartlar söz konusudur. Çocuğun reddi sebebiyle olduğunda liânın ardından çocuğun nesebinin durumu da değişir.

³⁹⁸ Bakara 2/228.

³⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 13-14; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, IV, 217-218.

⁴⁰⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 13-14.

⁴⁰¹ Şafîî, *el-Üm*, V, 231-233; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 13-14.

⁴⁰² Talak 65/4.

⁴⁰³ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 244-246; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 577.

A. Nesebin Reddiyle İlgili Şartlar

Kocanın mahkemeye gelerek “Bu çocuk” veya “Bu hamilelik benden değildir” demesi çocuğun nesebinin kendisinden olduğunu reddetmesi anlamına gelir.⁴⁰⁴

Ebu Yusuf’tan (ö.182/798) rivayet edildiğine göre kocanın karısının dünyaya getirdiği çocuğu reddederek ona zina isnadında bulunması şöyle olur: “Şahitlik ederim ki ben onun çocuğunu reddederek ona yaptığım zina isnadında doğru söyleyenlerdenim”. Kadın ise buna karşılık olarak “Şahitlik ederim ki o, benim çocuğumu reddederek bana yaptığı zina isnadında yalan söyleyenlerdendir” der.

İmam Muhammed’den (ö.189/804) rivayet edildiğine göre koca şöyle der: “Ona yaptığım zina isnadı ve çocuğunu reddetme konusunda doğru söyleyenlerden olduğuma Allah adına şahitlik ederim.” Kadın ise “Onun, bana yaptığı zina isnadı ve çocuğumu reddetme konusunda yalan söyleyenlerden olduğuna Allah adına şahitlik ederim” der. Bu rivayettekiyle yukarıda ilk söylediğimiz şekil arasında gerçek bir ayrılık yoktur. İmam Muhammed’in rivayetinde çocuğu reddetme ve zina isnadı ayrıca ifade edilirken, Ebu Yusuf’tan gelen rivayette çocuğu reddetme üzerinden liân yapılmaktadır.⁴⁰⁵

Mezhepler çocuğun reddedilip nesep haklarından yoksun kalması için bazı şartlar koymuşlardır. Bu şartlar şunlardır:

1. Karı Kocanın Çocuğun Nesebinin Nisbet Edilmesi Mümkün Olan Süre İçinde Birlikte Olmaması

İffetsizlik ithamı ve nesebin sübutünü tespit ya da nefy açısından fıkıh âlimleri arasında iki farklı yaklaşım söz konusu olmuştur. Bir kısmı nesebin sübutu için sahih bir nikâh akdinin varlığını yeterli görürken, diğerleri, bundan başka fiilî olarak aile hayatı yaşayabilme şartını da aramışlardır. Birinci görüşü Hanefiler, ikinci görüşü ise cumhur benimsemiştir.

Bu kabulün bir uzantısı olmak üzere; Şafiîlere, Malikîlere ve Hanbelîlere göre zifaf öncesinde ayrılan ya da fiilen aile hayatı yaşamaları mümkün olmayacak şekilde birbirlerinden uzakta yaşayan eşlerden kadın, bir çocuk dünyaya getirdiğinde liân

⁴⁰⁴ Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 558.

⁴⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 63; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, III, 237.

yapılmaksızın çocuğun nesebi kocadan kesilir. Çünkü ondan olması mümkün değildir.⁴⁰⁶ Hanefiler ise zifaf olmamış bile olsa aralarında evlilik bağı olan eşlerden kadın normal bir hamilelik süresinde bir çocuk dünyaya getirdiğinde onun nesebinin kocadan olup, liânsız reddedilemeyeceğini ifade etmişlerdir.⁴⁰⁷ Onlar, eşlerin nikâhtan sonra aklen ya da tasavvur olarak fiilî beraberlik imkânlarının bulunmasını çocuğun nesebini babaya bağlamak için yeterli görmüşlerdir. Bir başka ifadeyle, koca nikâhlı eşinin dünyaya getirdiği çocuğun nesebini reddetmedikçe ona bağlanmış olur.⁴⁰⁸

Malikîlere göre kocanın, kendisine nisbet edilen çocuğu reddedebilmesi için nikâhtan sonra ya da çocuğun nesebinin kendisine nisbet edilmesi mümkün olan süre içerisinde karısıyla cinsel ilişkide bulunmaması veya cinsel ilişkide bulunup, daha sonra bir hayızla istibra⁴⁰⁹ yaptığını iddia etmesi gerekir.⁴¹⁰ Koca karısıyla cinsel ilişkide bulursa bunun ardından bir hayız bekleyerek istibra yapsa bunun üzerinden altı ay geçtikten sonra kadın bir çocuk doğursa çocuğu reddetmek için yine liân yapabilir, çünkü çocuk kesinlikle onun değildir.⁴¹¹

2. Hamilelik Süresi

Bir kadın çocuk sahibi olabilen bir erkekle evlenip, zifaftan sonra hamileliğin kocadan olması için yeterli bir sürede bir çocuk dünyaya getirirse, Hz. Peygamber'in (s.a.)

"الولد للفراش" "Çocuk firaşa aittir"⁴¹² hadisi gereğince çocuğun nesebi sabittir.⁴¹³

Hamileliğin asgari süresi konusunda hemfikir olan fıkıh bilginleri, âzâmi süre noktasında bir yıldan dört yıla kadar farklı görüşler beyan etmişlerdir.

Malikîler nikâhtan sonra karısıyla birlikte bulunmamış olsa veya birlikte bulunmuş ancak sürenin çok kısa ya da çok uzun olması sebebiyle çocuğun o adamdan olması mümkün olmayan bir zamanda kadın çocuk getirmişse bu durumda da kocaya güvenileceği ve çocuğun

⁴⁰⁶ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 120; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 64-65; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 380.

⁴⁰⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 97. *el-Fetâvâ'l Hindîye*, I, 519-520; Dönmez, "Nesep", *DİA*, XXXII, 574.

⁴⁰⁸ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 302.

⁴⁰⁹ İstibra: Kadının rahminde çocuk olmadığından emin olmak için bir süre beklenmesi, birlikte olunmaması.

⁴¹⁰ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 357, 360; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 558, 568-569; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 351-352; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 396-397; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 973.

⁴¹¹ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 569

⁴¹² Buhârî, "Hudûd", 23; Müslim, "Rada", 37; Tirmizî, "Rada", 8; Nesâî, "Talâk", 48; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 75-76.

⁴¹³ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 121; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 399.

ondan olmadığı anlaşılabilir ve bu konu sebebiyle liân yapılacağı kanaatini taşırlar. Sürenin kısa olmasının anlamı, zifaktan sonra altı aydan daha kısa bir zaman içerisinde kadının bütün organları yerinde bir çocuk dünyaya getirmesidir. Zira hamilelik süresinin en azı altı aydır. Sürenin uzun olmasının anlamı ise mesela kadının zifaktan beş yıl sonra bir çocuk dünyaya getirmesidir ki, hamileliğin en uzun süresi ancak dört yıldır.⁴¹⁴ Hanbelîler, Şafîiler ve Caferîler de hamileliğin en az ve en çok süresi konusunda Malikîlerle aynı fikirdedirler. Evlilikten altı aydan daha kısa süre içinde ve ayrılıktan dört yıldan daha uzun süre sonra dünyaya gelen çocuk kocadan değildir. Bu çocuğun nesebi liân yapılmaksızın kesilir.⁴¹⁵

Hanefiler ise hamileliğin en az süresi konusunda cumhurla aynı görüşü paylaşırken, en uzun süresi hususunda iki yıl görüşünü benimsemişlerdir. Ayrılıktan sonra iki yıl içinde kadın çocuk doğurursa, bu çocuk kocaya ait olur. Çünkü nikâh varken hamile bırakmanın mümkün olduğu bir süre içinde kadın bu çocuğu dünyaya getirmiştir. Eğer kadının iddet beklemesi gerekmiyorsa, ayrılığın başka bir nedenle meydana gelmesi durumunda olduğu gibi liânın ardından altı ay içinde dünyaya gelen çocuğun nesebi kocanın nesebi üzerine sabit olur.⁴¹⁶ Koca bu çocuğu reddetse, Hanefilere göre karı koca liân yapmazlar.⁴¹⁷ Hanefilerin delili

"عن عائشة رضي الله عنها قالت : ما تزيد المرأة في الحمل على سنتين."

Hiz. Aişe'nin kadının hamileliğinin iki seneyi aşmayacağına dair sözüdür.⁴¹⁸ İmam Malik'e bu rivayet haber verildiğinde o bunu kabul etmemiş ve on iki senede üç defa hamile kalan ve her hamileliği dört yıl süren, -ikisi de doğru sözlü kimseler olan- komşusu Muhammed b. Aclan'ın karısını örnek göstermiştir⁴¹⁹:

"فقال: سبحان الله من يقول هذا هذه جارتنا امرأة محمد بن عجلان امرأة صدق

وزوجها رجل صدق حملت ثلاثة أبطن في اثنتي عشرة سنة تحمل كل بطن أربع سنين."

En uzun sürenin dört yıl olduğuna dair bunun gibi başka olaylar da nakledilmiştir.⁴²⁰

Fıkıh bilginlerinin ittifak ettiği asgari süre konusunda şu ayetler delil olur:

⁴¹⁴ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 357, 360; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 568-569; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 396-398; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 979.

⁴¹⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 120-121; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 64, 67; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 403-406; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 205; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 352-357

⁴¹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 49; Meydânî, *el-Lübab*, I, 77; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 983.

⁴¹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 49.

⁴¹⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 728.

⁴¹⁹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 728-729.

⁴²⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 728-729.

وَصَيَّنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمَلُهُ وَفِصَالُهُ

ثَلَاثُونَ شَهْرًا...*

“Biz insana anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu zahmetle (karnında) taşımış ve zahmetle doğurmuştur. Onu annesinin taşıması ve süten kesmesi otuz aydır...”⁴²¹

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ...*

“Anneler (boşanmış da olsalar) çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Bu süre emzirmeyi tam yapmak isteyenler içindir...”⁴²²

İlk ayette hamilelik ve süt emzirme süresinin toplam otuz ay olduğu belirtilirken, ikinci ayette emzirme müddeti iki yıl olması gerektiği açıklanamaktadır. Bu durumda hamileliğe altı ay ayrıldığı ortaya çıkar.

Hamileliğin en uzun süresi hususunda ise müctehidler arasında bir ittifak oluşmamıştır. Hanefilere göre 2 yıl, diğer mezheplere göre 4 yıl olan bu süre bir nassa dayanmayıp çeşitli olaylara istinad edilmiştir. Ancak genellikle vaki olan hamilelik süresi bir yılı aşmaz.⁴²³ Âzâmi süre noktasında bu şekilde uzun süreler belirlenmesinin sebebi bazı nadir olaylar yanında özellikle ihtiyat ilkesinin dikkate alınmasıdır. Günümüzde İslam ülkelerinde yapılan yasal düzenlemelerde genellikle bu süre normal hamilelik süresine biraz ihtiyat payı eklenerek 365 gün şeklinde belirlenmiştir.⁴²⁴

Nitekim 1340/1921 tarihli Ukûd ve Vacibat Komisyonunun ehliyet konusundaki raporlarında da hamilelik müddetinin en azının altı ay olduğu noktasında ittifak söz konusu olduğu beyan edilmişken, en fazla süresinin ihtilafı olduğuna yer verilmiştir. Komisyon hamileliğin en uzun süresi konusunda bilim adamlarının mütalası lüzumlu görmüş ve Adli Tıp Kurumu tarafından gönderilen rapora göre hamilelik süresini a'zami 300 gün olarak tespit etmiştir.⁴²⁵

⁴²¹ Ahkaf 46/15.

⁴²² Bakara 2/233.

⁴²³ Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s. 35-37.

⁴²⁴ Ahmed İbrahim, *Ahkamu'l- Ahvali 'ş-Şahsiyye*, s. 547; Dönmez, “Nesep”, *DİA*, XXXII, 574.

⁴²⁵ Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, s. 119

3. Çocuğu Reddetmenin Zamanı

Çocuğun reddinin zamanı hususunda kocaya düşünme süresi tanıyan müctehidler yanında, çocuğun varlığı öğrenildiği anda reddedilmelidir diyen müctehidler de vardır. Yine çocuğun henüz dünyaya gelmeden önce reddedilmesinin mümkün olup olmadığı hususunda da âlimler farklı görüşler beyan etmiştir.

a. Çocuğun Reddi Konusunda Fevrîlik

Çocuğun veya hamileliğin reddedilmesinde bazı müctehidler fevriliği şart koşup, bir mazeret olmadıkça çocuğun reddinin geciktirilemeyeceğini savunurken, bazıları bu konuda kocaya düşünme süresi tanırırlar. İlk görüş sahipleri Malikîler, Hanbelîler ve yeni mezhep görüşlerinde Şafîilerdir. İkinci görüşü ise Hanefîler ve mezhebi kadimde Şafîiler benimsemiştir.

Malikîlere göre kocanın mutlaka doğumdan önce çocuğu reddetmesi gerekir. Mazereti olmamasına rağmen ve karısıyla aynı şehirde olup onun hamileliğinden haberdar olduğu halde çocuk doğuncaya kadar sesiz kalıp, doğumdan sonra reddetse had uygulanır, bu konuda sözü kabul edilmediği için liân yapamaz. Yani liânın sahih olması için karısının hamileliğini veya çocuğun doğduğunu öğrendikten sonra reddetmekte acele etmesi şarttır.⁴²⁶ Sonradan çocuğu reddetmek istediğinde ona had uygulanması karısı hür ve Müslüman olduğundadır. Eğer karısı cariye ya da ehli kitaptan ise had vurulmaz, ancak sükûtu ikrara delalet ettiğinden çocuğun nesebi kendisinden olur.⁴²⁷

Hanbelîler ve mezhebi cedidde Şafîiler çocuğun reddi konusunda fevriliği benimsemişlerdir. Çünkü bu, açık bir zararın yok edilmesi amacıyla meşru kılınmıştır ve maldaki bir özür nedeniyle geri verme ve şuf'a konularında olduğu gibi en kısa süre içerisinde hareket edilmelidir.⁴²⁸ Nesebi reddetmek için belirlenmiş bir süre yoktur. Bu sebeple çocuk doğar doğmaz koca onu reddederse bu red geçerli olur. Aksi halde nesebi fevren reddetmemek delaleten kabul etmek demektir. Koca nesebi reddetmeye imkânı olduğu halde

⁴²⁶ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 359-360; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 97; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 558-559, 567; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 362; Mv. F., "Liân", XXXV, 262; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 973; Ak, Halid Abdurrahman, *Mevsuatü'l-Fıkhi'l-Maliki*, s. 75.

⁴²⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 356.

⁴²⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 122; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 61-62; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 380.

reddetmeyip sessiz kalınca artık bu hakkını kaybeder.⁴²⁹ Ancak avamdan bir kişinin bu fevrilik konusundaki cehaleti bir mazeret sayılır.⁴³⁰

Şafîlerde koca, bir mazeret sebebiyle sessiz kalırsa, örneğin çocuğu reddettiği sırada hâkime ulaşamasa ya da hasta olsa veya ağır bir meşguliyet içinde olsa ya da hapiste olsa çocuğu reddettiğine dair şahit tutsa,⁴³¹ doğum haberi ona gece ulaşmış o da bu konuda sabaha kadar beklemiş veya aç olduğu için yemek yemiş ya da elbisesini giymişse, bu ve bunun gibi mazeretleri sebebiyle bu şekilde geciktirmesi normaldir. Ancak mazeretsiz olarak çocuğu reddetmeyi geciktirse, ikrar manası taşıdığı için artık bu sebeple liân yapamaz.⁴³² Ancak kocanın doğum sebebiyle yapılan tebrikleri kabul etmesi çocuğun kendinden olduğunu ikrar etmesi anlamına gelmez. Çünkü koca, duayı kabul etmiş ve duayla karşılık vermiştir ki bu ikrar sayılmaz.⁴³³ Ancak tebrik sırasındaki dua doğrudan çocukla ilgili olursa bu ikrar sayılır.⁴³⁴

Hanbelîlere göre koca, çocuk sebebiyle tebrik edildiğinde sessiz kalsa veya bu konuda edilen duaya âmin dese, imkân bulduğu halde açlık, susuzluk ve uyku gibi bir mazereti olmaksızın veya belki çocuk ölür diye reddetmeyi geciktirse bu konudaki hakkını kaybeder.⁴³⁵ Ancak koca çocuğun doğduğunu bilmediğini söylese veya hapis, hastalık, uzakta olma ve malının başında bulunması gibi bir mazeretten dolayı reddetmeyi geciktirse bu hakkı düşmez. Ancak öğrendikten sonra hemen reddetmesi gerekir. İmkânı bulduğu halde çocuğu reddetmezse bu hakkını kaybetmiş olur. Malikîler de bu kanaattedir.⁴³⁶

Eğer koca doğumdan haberi olmadığını söylese bakılır, aynı mahallede olmak gibi karısına çok yakında bulunursa onun bu sözü kabul edilmez, çünkü bu makul değildir. Ancak büyük bir şehirde haberi olmaması mümkün olan bir yerde bulunursa yeminle birlikte sözü kabul edilir.⁴³⁷

⁴²⁹ Şafî, *el-Üm*, V, 293; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 122; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5256; Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâi'*, III, 246; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 569; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 357; Mv. F., "Liân", XXXV, 262.

⁴³⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 62.

⁴³¹ Şafî, *el-Üm*, V, 293; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 122.

⁴³² Şafî, *el-Üm*, V, 293; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 61; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 380-381; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 559, 569.

⁴³³ Şafî, *el-Üm*, V, 293; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 123; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 381.

⁴³⁴ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 123; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 381; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 357.

⁴³⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 61; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 570; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 358.

⁴³⁶ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 360; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 62; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 570.

⁴³⁷ Şafî, *el-Üm*, V, 293; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 122; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 62; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 569.

Şafîlerin mezhebi kadiminde ise biri kocaya bunun için üç gün süre tanıyan,⁴³⁸ diğeri bir şekilde red hakkını kaybedinceye kadar çocuğu reddedebileceğini savunan iki görüş vardır.⁴³⁹

Hanefilere göre çocuğun nesebini reddetme doğumun hemen ardından veya doğumdan bir süre sonra, adeten tebriklerin yapıldığı zaman içerisinde yapılmalıdır. Kişinin iyice düşünmesi ve araştırması için belirli bir süreye ihtiyacı vardır. Hanefiler bu süreyi bir iki gün olarak tesbit etmişlerdir. Hasan b. Ziyad Ebu Hanife'den bu sürenin sınırını kişinin akika kurbanı için hazırlandığı yedi gün olarak rivayet etse de bu zayıf bir rivayettir.⁴⁴⁰ Bu zamandan sonra çocuğun nesebi reddolunamaz, nesebi sabit olur. Çünkü babanın sessiz kalarak tebrikleri kabul etmesi çocuğun kendinden olduğunu ikrar etmesi demektir. Bu sırada koca, adet olduğu üzere çocuğun ihtiyaç duyduğu, ona lazım olacak şeyleri satın alır. Çocuğu kabul ettiğine dair delillerin varlığından sonra artık kocanın çocuğu reddetme hakkı yoktur. Bu konuda sessizlik rıza sayılır. Hanefilerde tercih edilen görüş budur. Bundan sonra çocuğu reddederse liân yaparlar, ancak çocuğun nesebi sabittir.⁴⁴¹

Ebu Hanife'den gelen diğer rivayette kabule delalet eden herhangi bir şey olmadığı sürece çocuğun nesebini reddetmek için belirli bir süre yoktur. Zira nesebi reddetmek kişiden kişiye göre değişen bir derince düşünme süresi gerektirir. Böyle bir süreyi tayin etmek ise çok zordur. Bu sebeple âdete nazaran tebriklere ve iyice düşünmeye müsait bir zaman geçmedikçe çocuğun nesebini reddetmek sahihtir.⁴⁴²

Ebu Yusuf (ö.182/798) ve İmam Muhammed'e (ö.189/804) göre ise çocuk nifas müddetinin en fazlası olan kırk güne kadar reddedilebilir. Çünkü kadının nifas süresinde namaz kılmayıp, oruç tutmaması, bu zamanın doğum zamanı gibi olduğuna işaret eder.⁴⁴³

İmam Muhammed (r.a.) kişinin cariyesinin dünyaya getirdiği çocuk sebebiyle tebrik edildiği sırada sessiz kalırsa, bu sessizliğin çocuğun kabul edilmesi anlamına gelmeyeceği görüşündedir. Zira cariyenin çocuğu ile nikâhlı eşin çocuğu aynı değildir. Zira cariyenin

⁴³⁸ Şafî, *el-Üm*, V, 293; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 122.

⁴³⁹ Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 380.

⁴⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 55-56.

⁴⁴¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 55, 63; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 246; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 61-62; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, IV, 294-295; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 590-591; Meydânî, *el-Lübab*, I, 79; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 558; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 354; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 973.

⁴⁴² Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 246; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 354-355; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 339; Mv. F., "Liân", XXXV, 262.

⁴⁴³ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5256; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 55; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 246; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 323-324; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 62; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, IV, 295; Meydânî, *el-Lübab*, I, 79; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 558; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 354-355; Mv. F., "Liân", XXXV, 262; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 973.

çocuğunun nesebi efendisinden sabit değildir. Burada çocuğun nesebinin sabit olması için efendinin çocuğun kendisinin olduğunu söylemesi gerekir. Onun sessizliği çocuğun kendisinin olduğunu göstermez. Ancak karısının dünyaya getirdiği çocuğun nesebi kocadan sabittir. Bu sebeple eğer koca nikâhlı eşinin çocuğu konusunda sessiz kalıyorsa, bu sessizlik ikrar kabul edilir ve reddetme hakkını düşürür.⁴⁴⁴ Cumhura göre kişinin cariyesinden olan çocuğunun nesebi firaşla sabit olduğu için kocanın onu ayrıca ikrar etmesine gerek yoktur.⁴⁴⁵ Bu sebeple çocuk sebebiyle tebrik edildiği sırada kocanın sessizliği rıza sayılır.

Kadın bir çocuk dünyaya getirirse, kocası bu çocuğu bir yıl sonra reddetse karısı ile liân yapar. Fakat çocuğun nesebi kendisine ait olur.⁴⁴⁶

Bu konuda Hz. Peygamber'in (s.a.) şu hadisi de etkili olmuştur:

"أَيُّمَا رَجُلٍ جَدَّ وَلَدَهُ وَهُوَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ احْتَجَبَ اللَّهُ مِنْهُ وَفَضَحَهُ عَلَى رُؤُوسِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ."

"(Bile bile) Yüzüne bakıp dururken çocuğunu kabul etmeyen bir adamı Allah kendisinden uzaklaştıracak (kıyamet gününde) önceki ve sonraki ümmetlerin gözü önünde rezil, kepaze edecektir."⁴⁴⁷

Kadın bir çocuk dünyaya getirdiğinde kocası onun yanında olmayıp, bir zaman sonra gelse, koca için çocuk –geldiği zaman- yeni doğmuş kabul edilir.⁴⁴⁸ Kadın adamın haberi olduğunu ve ikrar ettiğini iddia eder, adam ise "Bana söylendi ancak ben ikrar etmedim, doğrulamadım" der ve yemin ederse reddi geçerli olur.⁴⁴⁹

Ebu Yusuf (r.a.) kocanın doğumdan sonra gelmesi konusunda, eğer çocuğun süttten kesilmesinden daha önce gelmişse kırk gün içerisinde çocuğu reddedebilir. Şayet çocuk süttten kesildikten sonra gelmişse çocuğu reddetme hakkı kalmamıştır. Zira adamın geride bıraktığı maldan çocuğun nafakasına hükmedilir. Eğer çocuk süttten kesildikten sonra, kocanın onu reddetme hakkı olsaydı, ihtiyarlık zamanında da onu reddetme hakkı olurdu. Ancak bu iyi bir iş değildir. Bu açıkladığımız durum kocanın doğum tebriklerini kabul etmediği bir durumdur. Ancak o tebrik edilir ve buna sessiz kalırsa, bundan sonra çocuğu reddetme hakkı

⁴⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 56; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 247; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 591.

⁴⁴⁵ el-Makdisî, *Tenkihü't-Tahkîk*, IV, 434.

⁴⁴⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 55.

⁴⁴⁷ Nesâî, "Talâk", 47; Ebu Dâvud, "Talâk", 29.

⁴⁴⁸ Şafiî, *el-Üm*, V, 293; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 56; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 246; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 323-324; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 295; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 591; Meydânî, *el-Lübab*, I, 79; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 355.

⁴⁴⁹ Şafiî, *el-Üm*, V, 293; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 357.

kalmamıştır. Zira çocuk için tebrik edildiği sırada sessizliği, o tebrikleri kabul ettiği anlamına gelir. Bu da çocuğun nesebinin kabul edilmesidir.⁴⁵⁰

b. Çocuğun Dünyaya Gelmeden Önce Reddedilmesi

Çocuğun reddinin zamanı konusunda fıkıh bilginleri arasında farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bazıları çocuğun henüz annesinin karnında iken reddedilemeyeceği görüşünü benimserken, diğerleri çocuğun mutlaka doğumdan önce reddedilmesi gerektiğini savunmuşlardır. İlk görüşün sahibi Hanefiler, Hanbelîler ve kendilerinden gelen bir rivayette Şafîiler, diğerinin sahibi Malikîler ve bir diğer rivayette Şafîilerdir.

Hanefilere ve Hanbelîlere göre anne karnında olan bir çocuğu reddetmek o sırada liânı gerektirmediği için bundan sonra da gerektirmez.⁴⁵¹ Bu sebeple kocaya kazif cezası da yoktur. Eğer bu zina isnadı doğumdan sonra liânı gerektirseydi, çocuğun doğumuna dayandırılmış bir kazif olurdu. Ancak kazif geleceğe dayandırılmaya ya da koşula bağlanmaya uygun değildir.⁴⁵² Bu yönü ile de vasiyet ve mirastan ayrılır. Zira vasiyet ve miras başka bir şeye bağlı olabilir ve çocuğun doğumuna dayandırılabilir. Öte yandan eğer koca çocuğu doğmadan önce karısıyla liân yapsa, çocuğun nesebi kocadan alınarak çocuk aleyhine bir şekilde hükmedilmiş olur. Zira nesep çocuğun haklarındandır. Henüz doğmamış, annesinin karnında olan bir çocuğun aleyhine hüküm vermek ise caiz değildir. Kocanın çocuğu reddetmesi sırasında nesebin reddedilmesi mümkün olmayınca daha sonra da reddedilmez. Çocuğun dünyaya gelmesinden sonra karı koca liân yapsalar koca üzerinden nesep alınmış olur ki bu da caiz değildir. Nesebi kesmek mümkün olmadığı için liân yapmak da mümkün olmaz.⁴⁵³ Henüz annesinin karnında iken reddedilen çocuk doğunca, onun nesebi babasına ait olur. Kocanın bu çocuğu doğumdan önce reddetmesiyle o ikisi arasında liân olmaz, kocaya had de gerekmez.⁴⁵⁴ Bunun sebebi hamilelikte çocuğun varlığının kesin olmayışdır.⁴⁵⁵

⁴⁵⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 56; Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-sanâi'*, III, 246-247; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 355.

⁴⁵¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 48-49; Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-sanâi'*, III, 240; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 61; Meydânî, *el-Lübab*, I, 78-79; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 350-351; el-Makdisi, *Tenkihü't-Tahkik*, IV, 439-441.

⁴⁵² Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 48-49; Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-sanâi'*, III, 240; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 61; Meydânî, *el-Lübab*, I, 78-79; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 350-351.

⁴⁵³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 49.

⁴⁵⁴ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5209; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 48.

⁴⁵⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 61; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 559; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 974.

Caferîlerde de doğumdan önce koca çocuğu reddedebilir, ancak kocanın doğuncaya kadar hamileliğin reddini ertelemesi caizdir. Koca doğum sırasında hazır bulunmuş, bir mazereti olmamasına rağmen çocuğu inkâr etmemişse artık bu hakkını kaybeder.⁴⁵⁶

Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre kocanın çocuğu reddetmesinin ardından altı aydan daha uzun bir süre sonra çocuk doğarsa hüküm böyledir. Fakat kocanın çocuğu reddetmesinin ardından altı aydan daha az bir süre sonra çocuk dünyaya gelirse karı koca liân yaparlar ve çocuğun nesebi anneye ait olur. Zira bu durumda kocanın çocuğu reddettiği sırada, onun annesinin karnında var olduğunu kesin olarak bilinmiş olur.⁴⁵⁷

Malikîler kocanın mutlaka doğumdan önce çocuğu reddetmesi gerektiğini söylerler. Mazereti olmamasına rağmen ve karısıyla aynı şehirde olup onun hamileliğinden haberdar olduğu halde çocuk doğuncaya kadar sesiz kalıp, doğumdan sonra reddetse had uygulanır, bu konuda sözü kabul edilmediği için liân yapamaz.⁴⁵⁸ Sonradan çocuğu reddetmek istediğinde ona had uygulanması karısı hür ve Müslüman olduğundadır. Eğer karısı cariye ya da ehli kitaptan ise had vurulmaz, ancak sükûtu ikrara delalet ettiğinden çocuğun nesebi kendisinden olur.⁴⁵⁹

Şafîîler anne karnındaki çocuğun reddi ve bu sebeple liân yapmak konusunda iki ayrı görüş öne sürmüşlerdir. Bir kısmı annesinin karnında iken çocuğun reddedilerek liân için doğumun beklenmemesine cevaz vermişlerdir. Çocuğu bu şekilde reddetmenin delili Buhârî ve Müslim'de rivayet edilen Hilal b. Ümeyye'nin henüz anne karnındaki çocuğu reddetmesi sebebiyle liân yapmış olmasıdır.⁴⁶⁰

Şafîîlerin diğer kısmı ise liân olabilmesi için gerekli iki sebepten biri olmadığı için liâna cevaz vermezler. Çocuğun reddi sebebiyle liân yapılır ki henüz ortada çocuk yoktur. Haddi düşürmek için liân yapılır, ancak had talebi olmaksızın had de uygulanmaz. Ebu İshak el-Mervezi her halukârda liânın gerektiğini söyler. Eğer kadın hamileyse nesebi reddetmek için liân yapılmalıdır. Üstelik henüz had talebinin olmaması liânın yapılmasına engel değildir. Bu, belli bir süre vadeli borcu olan kişinin ödemesi için gerekli süre dolmadan önce onu

⁴⁵⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 332; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 352, 362.

⁴⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 48.

⁴⁵⁸ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 356; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 97; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 558-559, 567; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 362; Mv. F., "Liân", XXXV, 262; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 973.

⁴⁵⁹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 356.

⁴⁶⁰ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 122; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 48; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 322; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 61; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 293; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 381; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 559; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 351; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 973-974.

ödemesi gibidir. Ancak İmam Şafî talep olmadan liân yapılması noktasında şöyle demiştir: “Karısı ona had uygulanmasını talep edinceye kadar kocaya liân yoktur.”⁴⁶¹

Şafîlere göre susana söz isnat edilmediğinden, ikrar dil iledir. Bir adam karısının hamile olduğunu görüp de bir şey demezse, kadın çocuğu dünyaya getirdikten sonra reddederse bu hamileliği kabul edip etmediği sorulur. Eğer hayır derse veya “Hamilelik olduğunu bilmiyordum” derse liân yapar ve reddeder. Eğer “Hamileliği ikrar ettim ama ölür diye düşündüm” derse onun reddi kabul edilmez.⁴⁶²

Hanefîler doğumun beklenmesini liânın yakınî olarak gerçekleşmesi için istemişlerdir. Kocanın karısı için yaptığı zina isnadında liân, yabancı bir kadına yapılan zina isnadındaki ceza gibidir. Şüphe ile de ceza uygulamak caiz değildir. Ancak cariye ayıp nedeniyle iade etme bunun gibi değildir. Zira o şüphe ile sabit olabilir. Henüz annesinin karnında olan çocuk için veraset ve vasiyet hükümlerinin geçerliliği onun doğmasına bağlıdır, hemen yerine gelmez.⁴⁶³ Ancak eğer ortada açık bir zina isnadı varsa kadın hamile bile olsa liân yapılır. Çünkü burada Hanefîlerin liân için zina isnadı olmaksızın doğmamış bir çocuğun reddini yeterli görmemeleri söz konusudur. Zira Ebu Hureyre Hz. Peygamber’den (s.a.) şu hadisi rivayet eder:

عن أبي هريرة قال:

"جاء رجل إلى النبي صلى الله عليه وسلم من بني فزارة فقال إن امرأتي جاءت بولد أسود فقال " هل لك من إبل ؟ " قال نعم قال " ما ألوانها ؟ " قال حمر قال " فهل فيها من أورك ؟ " قال إن فيها لورقا قال " فأنى تراه ؟ " قال عسى أن يكون نزع عرق قال " وهذا عسى أن يكون نزع عرق."

“Beni Füzara’dan bir adam Hz. Peygamber’e gelerek ‘Karım siyah bir çocuk dünyaya getirdi. (Ben bunu bir türlü kabullenemedim)’ dedi. Hz. Peygamber ise ona ‘Senin develerin var mı?’ diye sordu. Bedevi ‘Evet’ dedi. Hz. Peygamber bu sefer ‘Renkleri nasıl?’ diye sordu. Adam ‘Kızıl’ dedi. Hz. Peygamber ‘Aralarında hiç boz olanı var mı?’ diye devam etti. Adam ‘Evet’ diye cevap verdi. Hz. Peygamber ise ‘Sence bu develer nasıl boz renkli oldu?’ diye

⁴⁶¹ Nevevî, *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*, XVII, 395.

⁴⁶² Şafî, *el-Üm*, V, 293; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 123.

⁴⁶³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 48; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, III, 240; İbn Âbidîn, *Raddi’l-muhtâr*, II, 590; Tehanevî, *İ’lâüs-Sünen*, XI, 269.

sordu. Adam 'Herhalde bir damara çekti' dedi. Hz. Peygamber de 'Herhalde senin çocuğun da bir damara çekti' buyurdu."⁴⁶⁴

Bu hadiste Hz. Peygamber çocuk babasına benzemediği için onun nesebini inkâra izin vermemiştir. Yine bu hadis nesebin şüphe ile reddedilmesinin caiz olmadığına işaret ettiği gibi karı koca arasında açık bir zina isnadı olmadıkça liânın olmayacağını da gösterir.⁴⁶⁵

Şafîilerin delil olarak gösterdiği hadiste Hilâl karısına açık olarak zina isnadında bulunmuştur. Zira o, "Şerik b. Semhâ'yı karımla zina ederken gördüm" demiştir. Bundan sonra da o çocuğu reddetmiştir. Koca, karısına açık olarak zina isnadında bulunduğu o ikisi liân yaparlar. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) o kadının hamile olduğunu vahiyle de bilmiş olabilir.⁴⁶⁶ O şöyle demiştir:

" إن جاءت به أحيمر على نعت كذا فهو لهلال ابن أمية رضي الله عنه و إن جاءت به أسود جعدا حماليا فهو لشريك "

"Eğer o kadın şu niteliklere sahip kırmızı tenli bir çocuk doğurursa o çocuk Hilâl b. Ümeyye'nindir. Eğer kara, kıvrıkcık saçlı bir çocuk doğurursa çocuk Şerik'indir" Kadın, kötü görülen şekilde bir çocuk dünyaya getirince Peygamber (s.a.):

" لو لا الأيمان التي سبقت لكان لي و لها شأن "

"Daha önce geçen yeminler olmasaydı onunla işim vardı" demiştir.⁴⁶⁷ Burada annesinin karnında olan çocuğun varlığı vahiy olmaksızın da bazı bulgularla tespit edilebilir denirse, Hilal b. Ümeyye olayında liânın asıl sebebinin çocuğun reddedilişi değil, zina isnadı olduğuna dikkat çekmek gerekir.⁴⁶⁸

Özetle anne karnında iken çocuğun reddi noktasında fukaha iki görüş ortaya koymuştur: Karnın büyümesinin hamilelikten başka bir şey olma ihtimali de bulunduğu için doğmadan önce çocuğun reddine cevaz vermeyen Hanefî ve Hanbelîlerin görüşü ve doğmadan önce çocuğun reddine cevaz veren buna Hilal b. Ümeyye hadisini delil olarak gösteren Şafîî ve Malikîlerin görüşü. Çünkü Hilal b. Ümeyye henüz annesinin karnında olan çocuğu reddetmiş ve Rasulullah (s.a.) da bu reddi kabul ederek çocuğun nesebini kadının önceki kocasından saymıştı. Rasulullah'ın (s.a.) "Bakın, eğer o kadın, çocuğu şöyle şöyle

⁴⁶⁴ Buhârî, "İ'tisâm", 12; Müslim, "Liân", 18; Nesâî, "Talâk", 46; Ebu Dâvud, "Talâk", 28; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, VII, 74-75.

⁴⁶⁵ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 361; Tehanevî, *İ'laüs-Sünen*, XI, 269.

⁴⁶⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 48; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 240; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, IV, 294; Tehanevî, *İ'laüs-Sünen*, XI, 268.

⁴⁶⁷ Ebu Dâvud, "Talâk", 27; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 648-649.

⁴⁶⁸ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5209-5210; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 322-323.

dünyaya getirirse...” ifadelerinden çocuğun anne karnında olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan hamilelik buna delalet eden bazı emarelerle kesinleşir. Yine anne karnındaki çocuğu kendi nesebine dâhil etmek mümkün olduğuna göre onun reddedilmesi de doğduktan sonra reddedilmesi gibi sahih olur. İbn Kudame şöyle der: “Hadislerin zahiriyle uygunluk gösterdiği için sahih olan görüş budur, hadise ters olan görüşe her ne olursa olsun itibar edilmez.”⁴⁶⁹

Bugün modern tıbbın sağladığı bilgiyle henüz annesinin karnında olan bir çocuğun varlığını kesin olarak bilme imkânına sahip olduğundan doğumdan önce çocuğun reddedilmesi gerekir. Zira onun karında oluşan bir hava boşluğu gibi hamilelikten başka bir şey olması ihtimali yoktur. Ayrıca Malikîlerin çocuğunu reddeden kocayla ilgili olarak öne sürdükleri şart makuldur ki kocanın, nikâhtan sonra ya da çocuğun nesebinin kendisine nisbet edilmesi mümkün olan süre içerisinde karısıyla cinsel ilişkide bulunmaması veya cinsel ilişkide bulunup, daha sonra bir hayızla istibra yaptığını iddia etmesi gerekir.⁴⁷⁰

4. Eşlerin Hâkim Tarafından Ayrılması

Ayrılığın ne zaman gerçekleştiği konusu, nesebin reddedilmesi açısından da önem arzeder.

Hanefîlere ve bazı Hanbelîlere göre nesebin reddi için eşler arasında hâkimin ayrılma kararı vermesi gerekir.⁴⁷¹ Çünkü ayrılmadan önce evlilik mevcuttur, bu yüzden çocuğun reddi gerekmez. Şafîlere, Malikîlere ve Hanbelîlerden daha güçlü olarak gelen diğer rivayete göre hâkimin ayırmasına gerek yoktur, çünkü bu bir fesihtir.⁴⁷²

5. Reddetmeden Önce Bir Şekilde İkrar Olmaması

Koca, çocuğun ya da ikiz ise birisinin nesebini ikrar etmiş veya doğum münasebetiyle gelen tebrikleri kabul etmek veya yapılan dualara âmin demek gibi delalet yoluyla ikrarı

⁴⁶⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 61; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 559.

⁴⁷⁰ el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 974.

⁴⁷¹ İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 590; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 567; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 978.

⁴⁷² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 57; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 567.

düşündürecek bir şey yapmış olmamalıdır.⁴⁷³ Örneğin ikizlerin birisini reddedip diğeri konusunda sessiz kalsa, bu bir şekilde ikrar demektir.

Şafîlilere göre doğum sebebiyle gelen tebrikleri kabul etmek ikrarı düşündürmez. Çünkü duaya duayla karşılık vermek ve onu kabul etmek gerekir. Koca böyle yaptığında çocuğu ikrar etmiş sayılmaz.⁴⁷⁴

Hanbelîler âdete bakarlar. Duayı ve tebriği kabul etmek ve sessiz kalmak ikrardır, bunlar olmuşsa kabul etmiş sayılır. Çocuğu ikrar ettiği tüm hallerde ise sonradan kocanın nesebi reddetme hakkı yoktur. Bütün mezhepler bu konuda hemfikirdir.⁴⁷⁵

Kubaysa b. Züeyb'in rivayet ettiğine göre Hz. Ömer (r.a.) henüz karısının karnında olan çocuğu önce reddedip, ardından yine çocuk karısının karnında iken onu kabul eden sonra çocuk dünyaya geldiğinde yine inkâr eden bir kimseye karısına iftira attığı için seksen sopa vurulmasını istemiş ve çocuğun nesebinin adamdan sabit olduğunu söylemiştir.⁴⁷⁶

Bu haber çocuğun nesebini reddettikten sonra kabul edip, bundan sonra da reddeden kişiye kazif cezası verileceği ve çocuğun nesebinin yine kendisinde olacağına delildir. Nitekim nesebi kabul ettikten sonra bundan vazgeçerek reddetmek sahih olsaydı diğer ikrarlardan da dönmek sahih olurdu ki bu, hiçbir hakkın sabit olmamasını beraberinde getirirdi. Bir kere kabul ettikten sonra ikrardan vazgeçmek âlimlerin icmasıyla nasıl batılsa, çocuğun nesebinde de kabul ettikten sonra vazgeçerek reddetmek aynı şekilde batıldır.⁴⁷⁷ Bu değerlendirmelerin tamamı fikhın küllî kaideleri arasında yer almış olan şu prensibin uzantılarıdır:

" المرء مؤاخذ بإقراره "

“Kişi ikrarından sorumludur.”

Benzer şekilde kadın kocasının çocuğu kabul ettiğine dair bir şahit getirir, koca ise onu daha önce reddetmiş olduğu halde ikrarını da reddederse çocuk kendisine ait olur, ikrarından sonra ikinci kez reddedemez. Zira kişi çocuğunu kabul ettikten sonra reddedemez. Çocuğu ancak kabul etmediği sürece reddedebilir.⁴⁷⁸

⁴⁷³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 62; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 590; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 204; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 568; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 355; Mv. F., “Liân”, XXXV, 263; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 979.

⁴⁷⁴ Şafîî, *el-Üm*, V, 293.

⁴⁷⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 62-63; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 358-359.

⁴⁷⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 675-676; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 71.

⁴⁷⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 361; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 63; Tehanevî, *İ'lâüs-Sünen*, XI, 270.

⁴⁷⁸ Şafîî, *el-Üm*, V, 298.

6. Mahkemenin Ayrılık Kararı Verdiği Sırada Çocuğun Hayatta Olması

Hayatını kaybetmiş bir çocuğun nesebinin reddedilip reddedilemeyeceği konusunda iki farklı yaklaşım söz konusudur. İlki, Hanefilerin benimsediği hayatta olan bir çocuğun nesebinin reddedilebileceği görüşüdür. Diğeri ise cumhurun savunduğu ölmüş bir çocuğun da nesebinin reddedilebileceği görüşüdür.

Hanefilere ve göre mahkeme ayrılık kararı verdiği sırada çocuk hayatta olmalıdır.⁴⁷⁹ Eğer bu sırada çocuk hayatta değilse nesebi kesilmez. Bir kimse karısının dünyaya getirdiği çocuğun nesebini o vefat ettikten sonra reddederse karı koca arasında liân yapılabilir, fakat neseb kesilmez. Zira ölümle birlikte nesebin kesilmesi imkânı bitmiştir. Nesebin kesilmesi liânın gereklerinden değildir. Sadece kazif sebebiyle liân gerçekleşir.⁴⁸⁰ Ebu Yusuf'tan bir rivayete göre bu durumda liân da olmaz. Zira yalnız çocuğun nesebini reddetmek suretiyle yapılan kaziften kasıt nesebin kesilmesidir. Nesebin kesilememesi durumunda liânın yapılması için bir sebep de kalmamış olur.⁴⁸¹

Malikîler çocuğun hayattayken reddedileceği görüşünde Hanefilere katılırlar, ancak onlara göre kocanın haberi olmadan kadın bir çocuk dünyaya getirdi ve çocuk öldüyse, bunu öğrendiğinde koca, çocuğu reddeder ve bu ölü çocuk sebebiyle liân yapar. Kadın çocuğu ölü olarak dünyaya getirirse de böyledir.⁴⁸²

İmam Şafî'ye (ö.204/819) ve Hanbelîlere göre koca, liân yapar ve ölmüş olmasına rağmen çocuğun nesebini reddeder.⁴⁸³ Nitekim koca karısına zina isnadında bulunur ve çocuğu reddederse, sonra liân yapmadan önce aklını kaybeder ve sağlığı düzelmeden çocuk ölürse ona varis olur. Sağlığına kavuştuğunda liân yapar ve ölmüş olan çocuğun nesebi kesilir, mirası da geri verir.⁴⁸⁴

⁴⁷⁹ İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 589; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 568; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 356; Mv. F., "Liân", XXXV, 263; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 979.

⁴⁸⁰ İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 589; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 356; Mv. F., "Liân", XXXV, 264; Ahmed İbrahim, *Ahkamu'l- Ahvali's-Şahsiyye*, 549.

⁴⁸¹ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5242.

⁴⁸² Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 358; Mv. F., "Liân", XXXV, 264.

⁴⁸³ Şafî, *el-Üm*, V, 292-294; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 127; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5242; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 380; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 357-358; Mv. F., "Liân", XXXV, 264.

⁴⁸⁴ Şafî, *el-Üm*, V, 292.

7. Liândan Önce Ya da Sonra İkiz Çocukların Durumu

Kocanın ikiz çocuklardan birini reddederek liân yapması ittifakla caiz değildir. Öte yandan liândan kısa bir süre sonra ikinci bir çocuk dünyaya gelmesi durumu düşünülerek bu çocukların nesebi hakkında farklı görüşler ortaya konulmuştur.

Kocanın ikiz çocuktan birini reddetmesi sahih değildir. Mesela kadın ikiz çocuk dünyaya getirirse, kocası da çocuklardan birini reddedip diğerini kabul ederse, çocukların ikisi de onundur çünkü her ikisi de aynı hamilelikten olmuştur. İki çocuğun babalarının farklı olması mümkün değildir, bu yüzden ikisinden birinin nesebini kabul ederek, diğerini reddetmek caiz değildir.⁴⁸⁵

Kadın aynı anda iki çocuk dünyaya getirir, kocası çocuklardan ilkinin kabul eder ancak ikinci çocuğu reddederse her iki çocuk da onun nesebine ait olur ve kadınla liân yapar. Zira koca, ilk çocuğu kabul ederek, ikincisini reddettiğinde karısına zina isnadında bulunmuş olur. Eğer ilk çocuğu reddeder ikinci çocuğu kabul ederse aynı şekilde her iki çocuk da kocanın nesebine ait olur ve kocaya kazif haddi uygulanır. Zira kocanın o iki çocuktan ilkinin reddederek ikincisini kabul etmesi, kendisini yalanlaması demektir, bu da haddi gerektirir. Nitekim kocanın ikiz çocuktan birinin nesebini kabul etmesi aynı zamanda diğerini de kabul etmesi anlamına gelir. Çünkü ikiz çocukların nesebinin birbirinden ayrılması söz konusu değildir.⁴⁸⁶ Aynı şekilde koca ikiz çocuktan birini kabul eder, diğeri konusunda sessiz kalırsa o da onun nesebindendir.⁴⁸⁷

Koca çocukların ikisini de reddeder, ardından liân yapmadan önce çocuklardan biri ölürse koca hayatta kalan çocuk konusunda karısıyla liân yapar. Her iki çocuk yine kocanın nesebinden olur. Çünkü ölen çocuğun nesebi koca üzerine gerekli olmuştur. Bu sebeple eğer ölen çocuğun malı olsaydı koca ona varis olurdu. Yine eğer o çocuk öldürülmüş olsaydı, çocuğun diyetinde adamın da miras payı olurdu. Nitekim çocuklardan birinin nesebinin kocadan olduğunun sabit olması, çocukların her ikisinin de nesebinin sabit olmasıdır.⁴⁸⁸ Şafiilere göre koca biri ölmüş olan bu çocuklar sebebiyle liân yapar ve ölmüş olanı da hayatta olanı da reddeder. Çünkü onlara göre çocuğun ölmüş olması reddedilemeyeceğini

⁴⁸⁵ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 247; Merğınânî, *el-Hidâye*, III, 323-324; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 57; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 295; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, III, 383; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 569; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 355, 357, 360; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 409; Behûtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 348.

⁴⁸⁶ Şafiî, *el-Üm*, V, 294; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5261; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 49; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 247; Merğınânî, *el-Hidâye*, III, 324; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 57; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 296; Meydânî, *el-Lübab*, I, 79; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 355-356.

⁴⁸⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 58; Behûtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 348.

⁴⁸⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 49-50; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 58; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 360.

göstermez.⁴⁸⁹ Hanbelîlere göre ölmüş olan çocuk kocaya nisbet edilir ve onun techizi ve tekfini de ona aittir. Ancak kocanın bu ölmüş çocuğun nesebini reddedip sorumluluğunu düşürme hakkı vardır.⁴⁹⁰

Öte yandan ikiz çocuktan hayatta olan çocuğun nesebi kocadan ayrılır denilirse, ölen çocuğun nesebinin de ayrılması gerekir. Çünkü o ikisinin nesebi birdir. Ancak ölümün ardından iddia etmek suretiyle nesebi isbat etmek mümkün olmadığı gibi reddetmek suretiyle nesebi kesmek de mümkün değildir. Zira burada ölen çocuk davada taraf olmadan onun aleyhine hüküm söz konusudur. Sağ olan kardeş ise ölen çocuk adına davada taraf olmaz. Nesep konusu bu şekilde hükmen koca üzerine gerekli olmuştur. Liânın sonunda nesebin reddedilmesi şartı yoktur. Bu, liânın gerçekleşmemesi konusunda kocanın kendini yalanlaması gibi değildir.⁴⁹¹

Kadın ikiz çocuklardan birini ölü olarak dünyaya getirirse ve koca her iki çocuğu da reddederse aynı şekilde her iki çocuğun nesebi de koca üzerine sabit olur. Zira ölü doğan çocuğun nesebi kocadandır. Nitekim bir kişi kadına vurarak onun çocuğunun düşmesine sebep olursa ona gurre⁴⁹² gerekir. Baba da bundan miras payı alır. Çocuklardan bir tanesinin nesebi onun üzerine olduğunda diğerinin nesebi de ondan olur.⁴⁹³

Koca “iki çocuk da benim çocuğum” derse kendisine ceza gerekmez, doğru söylemiş olur. O iki çocuğun nesebi kendisine bağlı olduğu için kendisine ait bir şeyi haber vermiş olur. Bu ifade onun kendisini yalanması sayılmaz. Koca “her iki çocuk da benim çocuklarım değil” derse çocukların nesebi yine onun üzerindedir. Zira onların nesepleri hükmen kendisine gerekli olduğu için onun çocukları reddetme yetkisi yoktur. Kocaya ceza da gerekmez. Çünkü o bu ifadesiyle liân yapmasına sebep olan zina isnadını tekrarlamış olur ki tekrar cezayı gerektirmez. Eğer koca “liânda ve karıma yaptığım zina isnadında yalan söyleyenlerdenim” derse kendisine ceza gerekir. Zira bu durumda koca kendisini açık bir şekilde yalanlamaktadır ki bu da ceza uygulanmasının sebebidir.⁴⁹⁴

Öte yandan bugünkü tıbbî gelişmeler ışığında mümkünatı tartışılabilir bir konu aralarında zaman farkı olan ikizler meselesidir. Çocuğun henüz annesinin karnında iken reddedilip reddedilemeyeceği temel yaklaşımının bir uzantısı olarak aralarında zaman farkı

⁴⁸⁹ Şafîî, *el-Üm*, V, 294; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 58; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 360.

⁴⁹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 58; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 360.

⁴⁹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 50.

⁴⁹² Gurre: Düşürülen bir ceninden dolayı verilmesi gereken (bir köle ya da cariye veya tam diyetin yirmide biri olan 500 dirhem gümüş) malî tazminat.

⁴⁹³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 50.

⁴⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 50.

olan ikizlerden önce dünyaya gelen reddedilip liân yapıldığında bunun doğmamış olanı etkileyip etkilemeyeceği sorusu ortaya çıkar.

Hanefilere göre ayrıldıktan sonra kadın aynı batında başka bir çocuk doğurmamış olmalıdır. Eğer kadın bir çocuk doğursa, kocası bunu reddetse ve hâkim huzurunda liân yapıp ayrılırsalar, hâkim çocuğu anneye verdikten sonra kadın ertesi gün başka bir çocuk daha dünyaya getirirse, liânın kapsamadığı ikinci çocuğun nesebi sabit olduğu için, çocukların ikisinin de nesebi o adamdan kabul edilir. Çünkü liânın hükmü ayrılıkla birlikte batıl olmuştur, bu yüzden ikinci çocuğun nesebi sabit olmuştur. Sonra birinci çocuğun nesebi de sabit olmuştur. Zira iki çocuk arasında tam bir hamilelik süresi olmadığı için onlar ikizdir. Birinin nesebi sabit olduğunda diğersinin nesebi de sabit olur.⁴⁹⁵ Liân sırasında dünyada olan çocuğun dikkate alınması çocukların nesebinin reddedilmesini gerektirir, henüz dünyaya gelmemiş olan çocuğun dikkate alınması ise nesebi ispat eder. Böyle bir durumda nesebin reddedilmesi değil, ispat edilmesi noktasında ihtiyatlı davranılır.⁴⁹⁶

Bütün mezheplere göre arka arkaya doğan çocukların ayrı batından kabul edilmesi için ikisi arasında en az altı ay olmalıdır. Altı aydan daha az olan bir süre farkıyla doğan çocuklar aynı batındandır ve nesepleri birdir.⁴⁹⁷ Kadın bir çocuk dünyaya getirir, kocası onu reddeder ve liân yaparlar, ardından altı aydan daha fazla bir süre geçtikten sonra kadın ikinci bir çocuk dünyaya getirirse bu başka bir hamileliktir ve çocuklar ikiz değildir.⁴⁹⁸

Şafîiler, koca çocuk sebebiyle hâkim huzurunda karısıyla liân yapıp ayrıldıktan sonra hâkim çocuğu anneye verse ve aradan altı ay geçmeden kadın ikinci bir çocuk dünyaya getirirse o ikisinin yapmış olduğu liânın henüz annesinin karnında olan çocuğu da kapsadığı görüşündedirler. Onun nesebi daha doğmadan reddedilmiş olur.⁴⁹⁹

Malikîlere göre koca bir seferden döner ve karısının bir çocuk dünyaya getirdiğini görür bunun üzerine liân yapar, kadın bundan bir ay ya da daha az bir süre sonra ikinci bir çocuk dünyaya getirirse koca, yaptığı liânla bu hamilelikten dünyaya gelen bütün çocukları kendi nesebinden kesmiş olur. Malikîler de Şafîiler gibi, Hanefilerin aksine nesebi ispat etme değil, nesebi kesme konusunda tedbirli davranırlar. Eğer koca ikinci çocuğu ikrar ederse, o

⁴⁹⁵ Şafîî, *el-Üm*, V, 294; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5261; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 50; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 247; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 58; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 568; Ahmed İbrahim, *Ahkamu'l-Ahvali's-Şahsiyye*, 550; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 979.

⁴⁹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 50; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 57.

⁴⁹⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 357; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 57; Meydânî, *el-Lübab*, I, 79; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 409; Behûtî, *Keşşâfü'l-kanâ'*, IV, 348; Ahmed İbrahim, *Ahkamu'l-Ahvali's-Şahsiyye*, 550.

⁴⁹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 58.

⁴⁹⁹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 123; Ahmed İbrahim, *Ahkamu'l-Ahvali's-Şahsiyye*, 550.

zaman ilk çocuk da kendi nesebinden olur ve ona kazif haddi uygulanır. Zira kocanın o iki çocuktan ilkini reddederek ikincisini kabul etmesi, kendisini yalanlaması demektir, bu da haddi gerektirir.⁵⁰⁰

8. Kanunen Çocuğun Nesebinin Sabit Olmaması

Kocanın, hukukî anlamda nesebi kendisinden sabit hale gelmiş bir çocuğu reddetmesi mümkün değildir. Bu açıdan kanunen çocuğun nesebinin sabit olduğuna hükmedilmemiş olmalıdır: Mesela kadın bir çocuk doğurur. Koca hata ile emzirme çağındaki bu çocuğun üzerine düşer ve çocuk ölür. Çocuğun diyetini babanın âkilesinin (asabesinin) ödemesine hükmedilir. Sonra baba bu çocuğun nesebini reddeder ve hâkim huzurunda liân yaparlar. Fakat bu çocuğun nesebi reddedilmez, çünkü çocuğun diyetinin adamın âkilesi üzerine hükmedilmesi, çocuğun o adamın olduğuna hükmedilmesi demektir. Bundan sonra nesebi reddedilmez.⁵⁰¹ Bunun gibi bir kimse karısının dünyaya getirdiği çocuğun nesebini reddedip de henüz onlar liân yapmadan önce yabancı birine bu çocuk sebebiyle o kadına kazifte bulunduğu için had uygulanırsa çocuğun nesebi artık koca üzerine sabit olmuş olur, nesebin reddi imkânı kalmaz ve liân da düşer. Zira hâkim kazifte bulunan yabancıya had uygulayarak onu yalanlamıştır. Bu yalanlama da çocuğun nesebinin sabit olduğu anlamına gelir. Sabit olduğuna hükmedilen bir nesep ise artık kesilemez. Yabancıya had uygulanmasıyla kadının iffeti sabit olduğundan liâna da gerek kalmaz.⁵⁰² Yine hür veya köle olan bir koca, kendisine ceza uygulanmış ya da ehli kitaba mensup ya da cariye olan karısının çocuğunu reddederse bu red geçersizdir. Çünkü çocuğun nesebi firaş⁵⁰³la sabit hale gelerek kendisine ait olmuştur. Nesebin reddedilerek ortadan kalkması için ancak liân gerekir ki bu durumda iki taraf için liânın gerçekleşmesi mümkün değildir. Çünkü karı kocadan biri veya her ikisi şahitliğe ehil değildir. Bu sebeple nesep koca üzerine sabit olur, kocaya ceza gerekmez, aralarında liân da olmaz.⁵⁰⁴

⁵⁰⁰ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 358.

⁵⁰¹ İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 590; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 568; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 979.

⁵⁰² İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, IV, 280.

⁵⁰³ Firaş: Yatak, döşek. Bir kadının ancak sahibi olan şahıs için çocuk dünyaya getirebilmesi. Sahib ya kocasıdır, ya da cariye nisbetle efendisidir.

⁵⁰⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 50.

9. Liânda Çocuğun Reddinin Dile Getirilmesi

Liân sırasında çocuğun reddinin sözel olarak dile getirilip getirilmemesi, bazı fıkıh bilgileri tarafından nesebin reddi için şart koşulmuştur, bazıları ise buna gerek görmemiştir.

Hanbelîler liân sırasında karı koca ikisinin de çocuğun reddini dile getirmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir.⁵⁰⁵ Çünkü o ikisi bir şey üzerine yeminleştiklerine göre yeminlerinde o yemin konusundan söz edilmesi şarttır. Eğer liân yapılırken çocuğun reddi bahsi geçmezse, onun nesebi kocanın üzerinden düşmez. Zira liânın asıl amacı çocuğun reddi değil zinayı tesbit etmektir. Bu yüzden liân sırasında çocuğun reddi de dile getirilmelidir.⁵⁰⁶

Şafiîlere göre sadece erkeğin liân sırasında çocuğun reddini dile getirmesi yeterlidir, kadının söylemesine gerek yoktur, çünkü reddeden o değildir. Eğer liân sırasında koca çocuğun reddini dile getirmemişse yalnızca o, liânı tekrar etmelidir.⁵⁰⁷ Nitekim koca karısına zina isnadında bulunur ve hamileliği reddetmezse karısıyla liân yapar ancak çocuğun nesebi kendisindedir.⁵⁰⁸

Ebu Yusuf'tan (ö.182/798) rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir:

“Hâkimin mutlaka ‘Sizi ayırdım ve bu çocuğun nesebini erkekten kestim’ demesi gerekir. Eğer hâkim bunu söylemezse çocuğun nesebi kocadan kesilmemiş olur.”

Bu rivayet doğrudur. Zira liân sebebiyle gerçekleşen ayrılık çocuğun nesebinin de reddedilmesini zorunlu olarak gerektirmez. Ayrılığı gerçekleştiren hâkimin mutlaka nesebin kesildiğini de açıklaması gerekir.⁵⁰⁹

Hanbelîlerde tercih edilen görüşe göre liân sırasında çocuğun reddi şöyle söylenir: Koca “Bu çocuk benim çocuğum değildir” der, karısı da “Bu çocuk onun çocuğudur” der. Kâdı Ebu Ya’la ve Şafiîlere göre kocanın “Bu çocuk zina ile olmuştur, benden değildir” demesi şarttır. Zira “benden değil” ifadesi ile yaratılış, mizaç ve ahlak bakımından benden

⁵⁰⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 57, 71; Mer’a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 203; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 570; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 375-376; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 979.

⁵⁰⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 57, 71; Mer’a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 203; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 570.

⁵⁰⁷ Şafiî, *el-Üm*, V, 291; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 127; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 71; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 403; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 570; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 374-375; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 979.

⁵⁰⁸ Şafiî, *el-Üm*, V, 294.

⁵⁰⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 64; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 248; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 319-320; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 289-291.

değil demek istemiş olabilir. Bu yüzden mutlaka tekit için “zina ile olmuştur” sözünü söylemelidir.⁵¹⁰

Zahirîler liânda bulunan kadın hamile ise liân sırasında söylene de söylenmese de çocuğun nesebinin kocasından kesileceği görüşünü benimsemişlerdir. Eğer koca bu çocuğun nesebini ikrar ederse, nesep kendisinden olur. Bu sebeple koca için had gerekmez. Çünkü doğacak çocuğun nesebini ikrar zinanın olmasına engel değildir. Hatta kadın liân sırasında kocasını doğrularak “hamilelik ondan değildir” diye kocasının ikrarını kabul etmese ona had gerekir, çocuğun nesebi kesilmez.⁵¹¹

10. Karı Koca Her İkisinin de Liânda Bulunması ve Liân Sözlerini Tamamlaması

Hanbelîlere göre karı-koca her ikisi de liân yapmalı ve liân sözlerini tamamlamalıdır.⁵¹² Âlimlerin çoğunluğuna göre böyledir. İmam Şafî’ye göre yalnız kocanın liânıyla çocuk reddedilmiş olur, çünkü çocuğun reddi, kadının yemini ve kocasını yalanlamasıyla değil, ancak kocanın yemini ve liânıyla olur. Bu bakımdan nesebin reddi noktasında kadının yemininin hiç manası yoktur. Kadın ancak nesebi isbat eder ve nesebi reddedeni yalanlar. Onun liânı kendisinin üzerinden haddi kaldırmak içindir. Cumhur İmam Şafî ile aynı kanaatte değildir ona şöyle cevap vermiştir: Rasulullah (s.a.) çocuğun nesebini karı kocanın her ikisinin liânından sonra reddetmiştir.⁵¹³

Koca çocuğun nesebini reddettiğinde kadın onu doğrularsa liân yapma ve nesebi reddetme imkânı kalmaz. Çocuğun nesebi kocadan asabit olur. Çünkü nesep nikâhla sabit olur ve liânsız kesilmez. Kadın kocasını doğruladığında da liân düşer.⁵¹⁴

⁵¹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 71; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 571.

⁵¹¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 332.

⁵¹² Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 571; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 360; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 349; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 979.

⁵¹³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 56; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 571; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 358, 360.

⁵¹⁴ Zeydan, *el-Mufassal*, s. 356; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 336.

11. Liâna Önce Erkeğin Başlaması

Hanbelîler, liâna kadından önce erkeğin başlamasını nesebin reddi açısından gerekli görürler. Malikî ve Hanefilere göre böyle yapılmazsa sünnet üzere yapılmamış olur, fakat ayrılmaları caizdir ve çocuğun nesebi reddedilmiş olur.⁵¹⁵

12. Kocanın Eda Ehliyetinin Tam Olması (Küçük Olmaması)

Kendisine nisbet edilen çocuğun nesebinin sabit olması için kocanın, baba olabilecek çağda ve durumda olması gerekir.

Şafilere göre eğer koca küçükse çocuğun ondan olması mümkün değildir. Koca küçük olduğu halde bir çocuk meydana gelmişse liân olmaksızın çocuk reddedilmiş olur. Âlimler kocanın çocuk sahibi olmasının mümkün olduğu yaş konusunda tartışmışlardır. Onlardan bir kısmı on yaşından sonra kişinin çocuk sahibi olmasının mümkün olduğunu savunurken diğer kısmı dokuz yaşından sonra mümkün olduğunu savunmuştur. On yaş için delil olarak Hz. Peygamber'in (s.a.)

"مروا أولادكم بالصلاة وهم أبناء سبع سنين واضربوهم عليها وهم أبناء عشر سنين".

"Yedi yaşında iken çocuklarınıza namazi emredin, on yasına geldiklerinde kılmadıkları takdirde onları dövün"⁵¹⁶ hadisi gösterilmiştir. Dokuz yaş içinse kız çocuğuna kıyasla oğlan çocuğunun da dokuz yaşında buluğa ermesi gösterilmiştir.⁵¹⁷

Hanbelîler de koca on yaşından küçük olduğunda kadının dünyaya getirdiği çocuğun ondan olmasının mümkün olmayacağı görüşündedirler. Nitekim erkek çocuğun dokuz yaş için kıza kıyaslanması doğru değildir. Eğer kocanın yaşı on ve daha fazlası ise -ancak buluğa erdikten sonra karısının dünyaya getirdiği çocuğun kendisinden olmasının mümkün olduğunu söyleyen âlimler olsa da- çocuğun nesebi kocaya nisbet edilir. Kendisine nisbet edilen bu

⁵¹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 56; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 571; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 980.

⁵¹⁶ Ebu Dâvud, "Salat", 26.

⁵¹⁷ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 120; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 19; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 64; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 399-401.

çocuğu reddedebilmesi için kocanın buluğa ermiş olması gerekir. Çocuğun onun nesebinden olması bir yükümlülük, liân yapması ise onun için bir haktır ve şüpheyle sabit olmaz.⁵¹⁸

Hanefiler kocanın çocuk sahibi olabilmesi için en küçük yaştan on iki olduğunu dile getirirler.⁵¹⁹

2. Liândan Sonra Çocuğun Nesebi

Çocuğun reddi sebebiyle yapılan liândan sonra, onun nesebi annesine ait olur.⁵²⁰ Nitekim Hz. Peygamber liân hadiselerinde çocukların nesebini annelerine vermiştir.⁵²¹

Liân sonucunda nesebi kesilen çocuk ile koca arasında miras ve nafaka hükümleri dışındaki diğer nesep ahkâmı devam eder. Bu yüzden bunların birbirlerine şahitlik yapmaları, zekât vermeleri, birbirleriyle evlenmeleri caiz değildir. Ve bu kişi çocuğu amden⁵²² öldürecek olsa ona kısas uygulanmaz. Sonra bu şahıs hayatta oldukça çocuk kendisini doğrulasa bile çocuğun nesebini başka biri iddia edemez. Çünkü liân yaparak çocuğun nesebini reddeden kocanın hayatta oldu sürece kendisini yalanlayarak çocuğun nesebini kendisine alması ihtimali vardır. Fakat bu kimsenin vefatından sonra yaşı müsait olan bir şahıs çocuğun nesebini iddia edebilir. Zira artık kocanın kendisini yalanlaması ihtimali kalmamıştır. Ancak çocuğun nesebinin kendisinden olduğunu iddia eden şahıs onun zinadan olduğunu söylememelidir.⁵²³ Caferîler kısas ve şahitlik dışında Hanefilerle hemfikirdir. Onlara göre böyle bir durumda kişi kasten çocuğu öldürürse kısas yapılır. Şahitlik konusunda ise çocuğun babası aleyhine şahitliği dışında aralarındaki bütün şahitlik ahkâmı geçerlidir.⁵²⁴

Koca çocuğu reddetse ve bu sebeple karısıyla liân yapsa, liândan sonra çocuğun nesebi annesine bağlansa, ardından çocuk geride mal bırakarak ölse, bunun üzerine koca çocuğun nesebinin kendisinden olduğunu iddia etse, Hanefilere ve Malikîlerden İbnü'l-Kasım'a (ö.192) göre nesep ve miras konularında onun sözü kabul edilmez. Zira çocuk öldüğü için, artık nesebe gerek kalmamıştır. Kocanın iddiası nesep iddiası değil, miras iddiası haline

⁵¹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 42, 64; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 205.

⁵¹⁹ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 19; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 301.

⁵²⁰ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 127; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 589; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 400; *el-Fetâvâ'l-Hindiye*, I, 520; Mv. F., "Liân", XXXV, 264; Ahmed İbrahim, *Ahkamu'l-Ahvali'sh-Shahsiyye*, 550; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 983.

⁵²¹ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 61, 62.

⁵²² Amd: Kasıt, bir işi düşünerek bilerek yapmak. Zıddı hatayla yapmaktır.

⁵²³ İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 592; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü'sh-Shahsiyye*, s.347; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 605; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kâmusu*, II, 337; Mv. F., "Liân", XXXV, 264-265; Ahmed İbrahim, *Ahkamu'l-Ahvali'sh-Shahsiyye*, 550.

⁵²⁴ Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 605.

gelmiştir. Çocuğu daha önceden reddettiği için kendisiyle çelişki haline girmiştir. Kocanın çocuğun ölümünden sonra gündeme getirdiği bu nesep iddiası kabul edilmez ve ona kazif haddi uygulanır. Zira o kendisini yalanlayarak, karısına zina suçlamasında bulunduğunu itiraf etmiş olur.⁵²⁵ İmam Malik'e (ö.179/795) göre ise kocaya kazif haddi uygulanır, fakat çocuğun nesebi, onun üzerine sabit olur.⁵²⁶

Ancak kendisi ile liân yapılan kadının dünyaya getirdiği çocuk erkekse ve ölmesine rağmen arkasında bir erkek ya da kız çocuğu bıraktıysa ölenin nesebi sonradan nesep iddiasında bulunan bu koca üzerine sabit olur. Bu adam yani çocuğun babası mirasçı olur. Çünkü ölenin arkasında bıraktığı çocuğun nesebe ihtiyacı vardır. Onun hayatta olması, sanki ölen çocuğun hayatta olması gibidir.⁵²⁷

Liân yapan kadın bir kız çocuğu dünyaya getirmiş ve bu kız da geride bir çocuk bırakarak ölmüşse, bunun ardından kadınla liân yapan koca kendisini yalanlayarak ölen çocuğun nesebinin kendisinden olduğunu iddia etmişse Ebu Hanife'ye göre bu konu, tıpkı erkek çocukta olduğu gibidir. Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise burada nesep sabit olmaz. Çünkü hayatta olan çocuğun nesebi annesine değil babasına bağlıdır.⁵²⁸

Kızın kendisinin ölümünden sonra arkasında çocuk bırakması ile çocuk bırakmadan ölmesi arasında bir fark yoktur. Ebu Hanife ise bu konuda, çocuğun babasının nesebinin kendisinden kesilmesinin onun için nasıl bir sıkıntı oluşturuyorsa annesinin nesebinin kendisinden ayrılmasının da aynı şekilde problem olacağını ifade eder. Bu yüzden çocuğun annesinin nesebinin de sabit olmasına ihtiyacı vardır. Bu sebeple liân yapan kadının çocuğunun erkek olması halinde olduğu gibi, kız olması halinde de hayatta olan çocuğun varlığı ölen annesinin varlığı gibi olur ve nesebi bu kocaya bağlanır. Nesep sabit olduğunda miras da ona tâbi olur.⁵²⁹

Şafîlere göre koca çocuk sebebiyle liân yapsa, liândan sonra kendisini yalanlayıp çocuk hayatta olmadığı halde onun nesebinin kendisinden olduğunu iddia etse, çocuğun malı olsa da olmasa da, onun da çocuğu olsa da olmasa da nesebi sabit olur. Ölürsa koca varisi, öldürülürse diyetinden hisse sahibi olur.⁵³⁰

⁵²⁵ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 361; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 56; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 291.

⁵²⁶ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 361.

⁵²⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 56.

⁵²⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 56.

⁵²⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 56-57.

⁵³⁰ Şafî, *el-Üm*, V, 296.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİÂNLA İLGİLİ DİĞER KONULAR

I. LİÂNDAN ÇEKİNME

Karı-kocadan herhangi birinin mahkemedan talep ettikten sonra liândan çekinmesi veya dönüp kendini yalanlaması halinde nasıl bir hüküm verileceği konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda iki görüş vardır:

1. Hanefîlerde koca liân yapmaktan çekinmesi durumunda liân yapıncaya veya kendini yalanlayıp kazif haddi vuruluncaya kadar hapsedilir.⁵³¹ Kocasını liân yaptığında, kadının da liân yapması vaciptir. Eğer kadın liân yapmaktan çekinirse liân yapıncaya veya o aleyhinde iddia edilen zina konusunda kocasını doğrulayıncaya kadar hapsedilir. Eğer kocasını doğrularsa had vurulmaksızın serbest bırakılır. Çünkü Allah Teâlâ “O, kadından azabı kaldırır”⁵³² buyurmuştur.⁵³³

2. Şafîîler, Malikîler, Zahirîler ve Caferîlere göre kadın liân yapmaktan çekinirse zina haddi uygulanır, zira liân, zina haddinin bedelidir. Nitekim Allah “O, kadından azabı kaldırır” buyurmuştur. Bu dünya azabıdır o da had cezasıdır. Zira Allah yine Nur Suresi’nde “Onlara cezaları verilirken mü’minlerden bir topluluk orada hazır bulunsun”⁵³⁴ buyurmakta ve azabın ne olduğunu açıklamaktadır. Yani zina haddi kadından ancak liân yapmasıyla kaldırılır.⁵³⁵ Aynı şekilde koca için liân, kazif haddi yerine gelmiştir; koca kazif haddini liân yaparak kendisinden düşürür. Bu yüzden liândan kaçınan kocaya da Hanefîler dışındaki üç mezhep, Zahirîler ve Caferîlere göre kazif haddi uygulanır.⁵³⁶

⁵³¹ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 7; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 238; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 99; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 281; Meydânî, *el-Lübab*, I, 75; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 575; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 367; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s.346; Ebu Zehra, *el-Ukube*, s. 118; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 599; Mv. F., “Liân”, XXXV, 256.

⁵³² Nur 24/8.

⁵³³ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5163; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 43; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 238-239; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 314-315; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 99; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 75-76; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 282; Mer'a b. Yusuf, *Gayetü'l-Muntehî*, III, 202; Meydânî, *el-Lübab*, I, 75; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 575; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 368-369; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s.346; Ebu Zehra, *el-Ukube*, s. 118; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 600-601; Mv. F., “Liân”, XXXV, 257-258; Behûtî, *Keşşâfî'l-kanâ'*, IV, 341.

⁵³⁴ Nur 24 /2.

⁵³⁵ Şafîî, *el-Üm*, V, 292; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 356, 358; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 30; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 334; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 99; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 56; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 397; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 576; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 368-370; Ebu Zehra, *el-Ukube*, s. 118; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 601; Mv. F., “Liân”, XXXV, 258; Adevî, Mustafa, *Câmiu Ahkâmi'n-Nisa*, s. 230; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 982.

⁵³⁶ Şafîî, *el-Üm*, V, 292; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 358; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5163-5164; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 333-334; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 99; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 48, 56; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 576; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 367; Ebu Zehra, *el-Ukube*, s. 117; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 599; Mv. F., “Liân”, XXXV, 256; Adevî, Mustafa, *Câmiu Ahkâmi'n-Nisa*, s. 230; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 982.

Hanbelîler “*O, kadından azabı kaldırır*” ayetiyle, hanımın liândan çekinmesi durumunda verilecek hüküm noktasında Hanefîlerle görüş birliği içindedirler. Liân bir yemin veya bir şahitliktir ki bunlarla başka birisi aleyhinde hak sabit olmaz. Şayet kadın liân yapmazsa ondan azabın kalkmaması gerekir. Bu yüzden dört defa zina suçunu ikrar edinceye veya liân yapıncaya kadar hapsedilir.⁵³⁷

“*O, kadından azabı kaldırır*” ayetinde bahsedilen azap eğer Hanbelîler dışındaki cumhurun dediği gibi had cezası olsaydı, o ikisinden azabı kaldırır, şeklinde olurdu. Çünkü bu ayetin had cezasını anlattığını göstermek için delil getirilen ayette zina yapanların cezası anlatılmaktadır.⁵³⁸ Öte yandan yine cumhur, liân kadının hakkı olduğu için eğer bundan vazgeçerse onun hapsedilmesi caiz değildir, derler. Ancak liân kul hakkı değil Allah hakkıdır, bu yüzden liâna mecburdur. Liân onun hakkı bile olsa, zan altında olduğu için eğer liândan kaçınırsa hapsedilir. Zira Hz. Peygamber (s.a.) *حبس رجل في تهمة* “*Töhmət, zan altında olan kişi hapsedilir*”⁵³⁹ buyurmuştur.⁵⁴⁰

Şafîîler dışında diğer mezheplere göre kadın liândan çekindiğinde yalnız kocanın liânıyla evlilik sona ermez nesep kesilmez, aile hayatı devam eder. Şafîîlere göre ise kocanın liânıyla evlilik biter, nesep kesilir.⁵⁴¹

Malikîlere göre koca liândan çekinip vazgeçtikten sonra ve kendisine kazif haddi uygulanmasından önce tekrar liânda bulunmak isterse bu isteği kabul edilir. Sadece İbn Rüşd’e (ö.595) göre kocanın bu isteği kabul edilmez. Zira kocanın liândan çekinmesi kazfi kabul etmesi demektir. Bu ikrardan sonra dönmesi ise caiz değildir.⁵⁴² Şafîîlere göre de haddin bir kısmı uygulanmış olsa bile kocanın bu isteği dikkate alınır, haddin geri kalanı liân yaparsa onun üzerinden düşer.⁵⁴³

Malikîler kadının liândan çekinip vazgeçtikten sonra tekrar liân talebinde bulunması halinde onun bu isteği kocanın aksine kabul edilmeyeceği görüşündedirler. Sadece İbn Rüşd’e göre kadının bu isteği kabul edilir. Çünkü kadının liândan vazgeçmesi zina yaptığını ikrar etmesi demektir ki bu ikrardan dönmek caizdir.⁵⁴⁴ Şafîîler de kadına bu hakkı tanırlar. Liândan kaçındığı için had uygulanırken tekrar liân yapmak isterse, kabul edilir.⁵⁴⁵

⁵³⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 40, 75; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 576; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 371-372.

⁵³⁸ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5163-5164.

⁵³⁹ Ebu Dâvud, “Akdıyye”, 29.

⁵⁴⁰ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5168.

⁵⁴¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 75-76.

⁵⁴² Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 330.

⁵⁴³ Şafîî, *el-Üm*, V, 292.

⁵⁴⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 330.

⁵⁴⁵ Şafîî, *el-Üm*, V, 292; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 127.

Şafilere göre karısına zina isnadında bulunup, bu konuda bir delil getirmeyen ve liân da yapmayan kocaya kazif haddi uygulanır. Sonra tekrar zina isnadında bulunduğu ona had gerekmez. Çünkü had gerektiren kazfın doğru ya da yanlış olma ihtimali vardır. Bu zina isnadının ise doğru olma ihtimali yoktur. Zira had, kazifte bulunulan kadının nesebinden utancı kaldırmak için yapılır ki ilk hadle bu zaten yapılmıştır. İkinci kez had uygulamanın manası yoktur. Fakat kocaya karısına eziyet verdiği için tazir gerekir. Bu şekilde eziyet etmek haram kılınmıştır ve bu taziri düşürmek için liân yapılmaz.⁵⁴⁶

Kocanın liândan çekinmesi durumunda onun üzerine yalnız tazir cezası vacip olabilir. Örneğin kişinin; ehli kitaptan olması, cariye olması, deli veya çocuk olması gibi “ihsan” vasfı bulunmayan karısına zina isnadında bulunması halinde ona tazir cezası verilmesi vacip olur. Kadında yukarıda sayılan eksikliklerden biri olduğunda kocaya tam had vurulmaz, şahitliği reddedilmez. Yine koca, kendisinden taziri kaldırmak için liân yapabilir, çünkü bu bir kazif taziridir.⁵⁴⁷

Şafilere göre kitabî veya buluğa ermemiş küçük veya bir cariye liândan çekinirse onların hükmü hür, Müslüman mükellef bir kadınla aynı değildir. Ehli kitaptan bir kadının liândan çekinmesi durumunda o hükmünü isteyinceye kadar ona had uygulanmaz. Liândan çekinen kadın cariyeysen ona elli sopa vurulur, 6 ay şahitliği kabul edilmez. Şayet liân yaparız derlerse cariye liânla haddi kendisinden düşürür. Küçük liân yapamaz, zira ona had de yoktur. Kendisi onun hakkında hüküm verilmesini arzulamadıkça kitabî liân yapma hususunda zorlanmaz.⁵⁴⁸ Benzer şekilde kadın liân yapmadan önce aklını kaybeder ve tekrar sağlığına kavuşamazsa ona had uygulanmaz, çünkü artık had uygulanan mükellef gibi değildir.⁵⁴⁹

Kocanın liândan çekinmesi durumunda cumhurla Hanefiler arasındaki hüküm ihtilafının kaynağı, “hanıma zina isnadında bulunmanın asıl neticesi liân mı yoksa had mi?” konusundaki farklı görüşleridir.

Hanefiler kişinin kendi karısına zina isnadında bulunmasının asıl neticesi liândır diye hüküm vermişlerdir.⁵⁵⁰ Liân vaciptir, çünkü Allah (c.c.) Nur Suresi’nde “*Kendi hanımlarına zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlar, (kazif cezasından kurtulmak ve de hanımlarından ayrılmak için) doğru söylediklerine dair dört kez Allah adına*

⁵⁴⁶ Nevevî, *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*, XVII, 397.

⁵⁴⁷ Zühaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, VII, 577.

⁵⁴⁸ Şafîi, *el-Üm*, V, 287.

⁵⁴⁹ Şafîi, *el-Üm*, V, 292.

⁵⁵⁰ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, III, 238; Zühaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, VII, 576; Şelebî, *Ahkâmu’l-Üsra fi’l-İslam*, s. 600; Mv. F., “Liân”, XXXV, 256.

yemin ederek ifade verir, şahitlik ederler...”⁵⁵¹ ayetiyle kocanın kazfının gereği olarak liânı zikretmiştir. Yani kendi karısına zina isnadında bulunan ve kendisinden başka şahidi olmayan koca, dört defa Allah’ı şahit tutarak liân yapacaktır. Kişinin kendi karısına zina isnadında bulunmasının neticesi ancak liândır. Eğer kişinin karısına zina isnadında bulunmasının gereği had olsaydı, bir delil olmaksızın düşmezdi. Haddin liânla düşeceği görüşü ise makul değildir. Zira liân yapılırken kocanın karısı için söylediği sözler de zina isnadıdır. Öyleyse zina isnadında bulunmak yine zina isnadında bulunmanın sonucu olan cezayı nasıl düşürür?⁵⁵²

" الَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ
بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ..."

Ayetin *فَشَهَادَةُ* şeklinde devam etmesi, *ف* atıf harfi öncesi ve sonrasını bağladığı için, bahsedilen kazfın hükmünün liân olduğunu gösterir. Öyleyse kim bu halde liânı değil de kazif haddini vacip kılsa bu ayete ters düşmüş olur. Çünkü bu ayet kazif haddi ayetinden daha sonra geldiği için hâstır ve bu ayetle birlikte kazif haddi zina isnadında bulunan kocalar için neshedilmiş olur. Kendi karısına zina isnadında bulunan kişiye vacip olan ceza liândır, koca bundan çekinirse, vekilliğin geçerli olmadığı bir borcunu ödemekten kaçınan borçlunun borcunu ödeyinceye kadar hapsedilmesi gibi o da liân yapıcaya kadar hapsedilir.⁵⁵³

Nitekim Uveymir el-Aclânî’nin eşine zina isnadında bulunmasının ardından Hz. Peygamber (s.a.) onlara liân yaptırarak aralarını ayırmış ve kazif haddinden söz etmemiştir. Hilal b. Ümeyye’nin kazfında de kazif haddi değil liân gerçekleşmiştir.

Hilal b. Ümeyye’nin karısına zina isnadında bulunması olayında Hz. Peygamber’in ona “*Şahit getir yoksa sırtına had (vurulacak)*” demesinin sebebi o sırada henüz liân ayetinin inmemiş olmasıdır. Nitekim liân ayeti bu olay üzerine gelmiştir.⁵⁵⁴

Cumhur ise kişinin kendi karısına zina isnadında bulunmasının asıl neticesinin kazif haddi olduğuna hükmederek, liânın haddi düşürdüğünü savunur.⁵⁵⁵ Zira “*Namuslu hür bir*

⁵⁵¹ Nur 24/6.

⁵⁵² Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 42-43.

⁵⁵³ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5155-5163; Nevevî, *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*, XVII, 389-390; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 576; Mv. F., “Liân”, XXXV, 257.

⁵⁵⁴ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5156-5159.

⁵⁵⁵ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5155; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 42; Mâverdî, *el-Hâvî’l-kebir*, XI, 7-9; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, III, 238; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 40, 48; Mer’a b. Yusuf, *Gayetü’l-Muntehi*, III, 199; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 576; Şelebî, *Ahkâmü’l-Üsra fi’l-İslam*, s. 600; Mv. F., “Liân”, XXXV, 256; el-Makdisî, *Tenkihü’t-Tahkik*, IV, 434-435.

*kadına zina suçlamasında bulunup dört şahit getiremeyen kimseye seksen değnek vurun...*⁵⁵⁶

ayeti âmdır, yabancı bir erkeği de kocayı da kapsar, yani her kazif yapana had uygulanır. Daha sonra gelen liân ayetinde ise kocanın zina suçunu ispat etmek için ihtiyaç duyduğu dört şahit getirmek yerine dört kere yemin etmesi suretiyle kazif haddinden kurtulma yolu açıklanmıştır. Bu yüzden koca, liân yapmaktan çekinirse bu iftiranın asıl neticesi vacip olur ki, o da ancak kazif haddidir.⁵⁵⁷ Liân ayetiyle birlikte eşlerin hükmü yabancılardan ayrılmıştır denilirse, liân ayeti karı-koca hakkında bir ziyadeyi gerektirir, denilir. Liân ayeti bir nesih değildir, çünkü nesih ancak hükümleri birleştirilemeyen ayetlerde olur ki, burada cem' mümkündür. Delil olarak da Hz. Peygamber'in (s.a.) Hilal b. Ümeyye'ye "البينة أو حد في"

"ظهرك" "Delil getir, eğer delil getirmezsen sırtına had vurulur." demesini gösterirler. Hz. Peygamber'in (s.a.) bunu tekrarlayarak söylemesi kocanın kazfinin haddi gerektirdiğine delildir, derler.⁵⁵⁸

Cumhura göre koca, karısına zina isnadında bulunduktan sonra, kendisinden kazif haddini düşürmek için delile sahip olsa da liân yapma hakkını kaybetmez.⁵⁵⁹ Şayet koca delil getirmez, liândan da kaçınırsa haddin bir kısmı uygulandıktan sonra delil getirirse bu ondan kabul edilir.⁵⁶⁰ Aynı şekilde haddin bir kısmı uygulandıktan sonra liân yapmak isterse kabul edilir ve haddin geri kalanı düşer.⁵⁶¹

Koca liânı tamamladığında karısına onun liânı sebebiyle zina cesasını gerekip gerekmeyeceği hususunda görüş farklılığı söz konusudur. İlk görüşü Şafîler, ikincisini Hanefîler savunur.

Şafîler, kocanın liânı, karısına zina cezasını vacip kıldığını ifade etmişlerdir. Çünkü liân kelimelerinde şahitlik sözcüğü bulunmaktadır. Bu şahitlik yeminlerle pekiştirilmiş, lanet ifadesi eklenmiş bir şahitliktir. Üstelik koca, kendi eşinin namusunu yalan söyleyerek lekelemez. Bunun ardından kadın liân yaparak kendisinden zina cezasını kaldırabilir. Zira

⁵⁵⁶ Nur 24/4.

⁵⁵⁷ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 7-9; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 48; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 388-391; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 576; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 369-370; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 600.

⁵⁵⁸ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 7-9.

⁵⁵⁹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 119; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 98; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 50-51; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 391; Şîrbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, III, 381; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 331; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 349.

⁵⁶⁰ Şafî, *el-Üm*, V, 292.

⁵⁶¹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 127.

kadının liân sırasında kullandığı kelimeler de yeminlerle pekiştirilmiş, Allah'ın gazabı ifadesi eklenmiş bir şahitliktir ki Müslüman kadın haram işlemekten de sakınır.⁵⁶²

Hanefilere göre ise kocanın liân yapmasıyla birlikte karısına ceza gerekmez. Zira kişinin kendi lehine olan şahitliği, şüphe ile sabit olan bir hakta bile başkasının aleyhine olarak başlangıçta delil kabul edilmezken, şüphe ile düşen şeylerde delil olması mümkün değildir. Çünkü hasım (davalı- davacı) olmayan bir kişi şahitliğini birden fazla bir şekilde tekrarlasa bile bu yeterli bir delil kabul edilmez. Hasım olan bir kişinin birden fazla şahitliği ise hiç delil olmaz. Öte yandan İmam Şafî (ö. 204/819) “Koca, beraberinde üç şahit bulunduğu halde karısının zina yaptığına dair şahitlik etse kadına ceza gerekmez.” dediği halde kocanın tek başına yaptığı şahitlikle karısına cezayı gerekli görmesi şaşılacak bir durumdur. Kocasının liân yapması durumunda kadın da liân yapmalıdır. Eğer kocası liân yaptığı halde kadın bundan kaçınırsa hapsedilir.⁵⁶³ “*Kendisinden cezayı kaldırır*”⁵⁶⁴ ayetinde kastedilen zina cezası değil haptir.⁵⁶⁵

II. LİÂNI DÜŞÜREN VE HÜKMÜNÜ İPTAL EDEN ŞEYLER

Fıkıh bilginleri kazif haddinin Allah haklarından mı, kul haklarından mı, yoksa her ikisinin karışımı mı olduğu hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Birinci görüş Hanefilerden, ikinci görüş Şafîilerden, üçüncü görüş ise Malîkîlerden gelmiştir.

Hanefîler liânın af ve ibraya⁵⁶⁶, sulhe ihtimali olmadığı kanaatindedirler. Çünkü liân koca açısından kazif haddi yerine, kadın açısından da zina haddi yerine gelmiştir. Bunlarda ise af, ibra ve sulh mümkün değildir. Nitekim kadın zina isnadı sebebiyle davacı olduktan sonra kocasını affetse veya onunla bir mal üzerinde anlaşsa bu muteber olmaz.⁵⁶⁷ Zira kazif haddi kul hakkı değil Allah hakkıdır. Ancak onu talep etmek kul hakkıdır.⁵⁶⁸

⁵⁶² Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5163-5164.

⁵⁶³ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5163; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 43.

⁵⁶⁴ Nur, 24/8.

⁵⁶⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 43.

⁵⁶⁶ İbra: Aklama. Bir kimseyi bir davadan berî kılma, onun hakkında davada ve hak talebinde bulunmaktan vazgeçme.

⁵⁶⁷ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5182-5183; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 9; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 239; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, IV, 189; *el-Fetâvâ'l Hindiyeh*, I, 515; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 329-330.

⁵⁶⁸ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5182-5183; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 9.

Hanefîlerden Ebu Yusuf'a (ö. 182/798) ve Malikîlere göre liân Allah ile kul arasında ortak haklardandır, affi caizdir. Malikîler, liân talebi mahkemeye taşınmadıkça affının mümkün olduğu görüşündedirler.⁵⁶⁹

Şafîîler ise kazif haddinin Allah hakkı değil, kul hakkı olduğunu savunur. Bu sebeple ibrası ve affi sahihtir. Hanefîlere göre eğer kazif haddi kul hakkı olsaydı onu devlet başkanı gerçekleştirmezdi. Nitekim kazifte bulunanın şahitliğini kabul etmeyecek olan ve ona had uygulayacak olan devlet yetkilisidir.⁵⁷⁰ Zira ayette hitap devlet yetkilisinedir.

Şafîîlerde kadın kazif haddini affettiği takdirde de nesebi temizlemek için kocanın liân yapması caizdir, şeklinde bir görüş de vardır.⁵⁷¹

Liân zamanaşımı ile düşmez.⁵⁷² Kendisine kocası tarafından zina isnadında bulunulan kadın o sırada liân talebinde bulunmasa da aradan çok zaman geçtikten sonra bunu yapsa liân yapılır. Zira bu onun hakkıdır. Hak ise zamanaşımı ile düşmez.⁵⁷³

Liânın düşmesi veya onun hükmünün iptal olması ancak şu durumlarda mümkün olabilir:

A. Ehliyetin Ortadan Kalkması

Eşlerden birinin şahitlik ehliyetinin ortadan kalkması durumunda ayrılma sebebi olan liânın hükmü, şahitlik ehliyetini onun şartlarından kabul eden Hanefîlere göre ortadan kalkar. Yani liânın vacip olmasına mani olan her şey, liân vacip olduktan sonra ortaya çıkarsa liânı düşürür. Örneğin; delilik, dinden dönme, dilsiz olma, başka bir insana iftirada bulunma yüzünden kazif haddinin uygulanması gibi bütün durumlarda liân yapma ehliyeti ortadan kalktığı için düşer.⁵⁷⁴

Liânın vacip olmasının ardından onu düşüren her şey o uygulandıktan sonra ortaya çıksa aynı şekilde liânın hükmünü düşürür. Mesela karı kocadan biri liân yapıldıktan sonra delirse ittifakla liânın hükmü kalmaz.⁵⁷⁵

⁵⁶⁹ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 10.

⁵⁷⁰ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5182; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 9-10.

⁵⁷¹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 119; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 382.

⁵⁷² Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 11; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 243; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 587; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 330.

⁵⁷³ İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 587; Meydânî, *el-Lübab*, I, 75; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 330.

⁵⁷⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 243, 248; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 584; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 983-984.

⁵⁷⁵ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 583; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 983-984.

Kocanın karısına zina isnadında bulunmasının ardından kadın irtidat etse, sonra tekrar Müslüman olup eski kocasıyla yeniden evlense, Hanefilere göre artık bu eski zina isnadı sebebiyle kocasından davacı olamaz. Zira kadın irtidat etmekle kocasından kesin bir şekilde ayrılmıştır. Başka bir sebeple kocasından bain olarak ayrılıyorsa da aralarında ceza da liân da olmayacaktı. Bu yüzden irtidat sebebiyle ayrıldıklarında da ceza ve liân olmaz.⁵⁷⁶ Şafîilere göre koca karısına zina isnadında bulunduktan sonra kadın dinden çıksa ve kazfî sebebiyle kocasına had cezası talep etse liân yaparlar ya da had uygulanır, çünkü zina isnadı o ikisi evliyken ortaya çıkmıştır. Zina isnadının ardından irtidat ederek evliliği bitiren taraf koca olsa da durum böyledir, değişmez.⁵⁷⁷ Koca karısıyla bir araya geldikten sonra irtidat eder ve karısı için kazifte bulunursa iddet içerisinde Müslüman olursa liân yaparlar, yine iddet içerisinde liân yaptıktan sonra Müslüman olsa da sahihtir.⁵⁷⁸

Kişi yabancı bir kadına zina isnadında bulunup bu sebeple kendisine kazif cezasının bir kısmı uygulandıktan sonra, kendi karısına zina isnadında bulunursa liân gerekmez. Yabancı kadına yaptığı suçlama sebebiyle olan ceza tamamlanır. Karısına zina isnadında bulunmanın gereği liândır. Kazif cezasının bir kısmının uygulanmış olması onun şahitliğini geçersiz yapmaz. Ancak önce diğer kadına yaptığı zina isnadının gereği olan cezanın tamamlanması gerekir. Önce kazif cezasının uygulanması da Hanefiler açısından şahitlik ehliyetini zedelediği için liânı düşürür.⁵⁷⁹

Kocanın karısına zina isnadında bulunmasının ardından kadın haram bir şekilde başkası ile birlikte olsa ittifakla kazif haddi, dolayısıyla liân düşer. Zira kadın muhsan olmaktan çıkmıştır. Cezalar uygulanmadan önce ortaya çıkan durumlar cezanın sebebiyle birleşmiş gibidir.⁵⁸⁰ Şafîilere göre bu durumda liânın düşmemesinin tek sebebi nesebi reddedilmek istenen çocuktur, bu maksatla liân yapılır.⁵⁸¹

Malikîlere göre koca, çocuğu reddederek karısıyla liân yapıp ayrılır, sonra kadın zina ederse, ardından liânda bulunan koca kendisini yalanlayarak çocuğun nesebinden olduğunu iddia ederse ona kazif haddi yoktur, çünkü kadın zinakâr olmuştur.⁵⁸²

Liân yapan karı koca, bundan sonra asla liân yapamayacak bir hale gelseler ve bu durum o ikisi arasındaki evlilik bağı koptuktan sonra meydana gelse adamın kadınla

⁵⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 57.

⁵⁷⁷ Şafîî, *el-Üm*, V, 295; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 372.

⁵⁷⁸ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 379; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 562.

⁵⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 53.

⁵⁸⁰ Şafîî, *el-Üm*, V, 295; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 55; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 371; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 588; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 582-583.

⁵⁸¹ Şafîî, *el-Üm*, V, 295.

⁵⁸² Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 361.

evlenmesi Ebu Hanife ve Muhammed'e göre caizdir. Şayet bu durum o ikisi arasındaki evlilik sona ermeden meydana gelirse, artık ayrılmazlar. Ebu Yusuf'a göre ise liân yapan karı koca bir daha asla bir araya gelemezler. Ebu Hanife ve Muhammed'e göre liândan sonra karı kocanın hâkim tarafından ayrılarak birbirine haram olması liânın tekrarlanmaması içindir. Karı koca bir daha liân yapamayacak bir duruma geldiğinde ise bu ihtimal ortadan kalkmış olur.⁵⁸³ Liândan sonra ebedi ayrılığı savunan cumhura göre ise karı koca aralarındaki liân hükmen sona erse de evlenemezler.⁵⁸⁴

İki şahit kocanın, karısına zina isnadında bulunduğuna şahitlik eder, koca ise bu suçlamayı yaptığı sırada karısının kâfir ya da cariye olduğunu ifade ederse kocanın sözü kabul edilir. Zira koca, kendisine liânın gerekli olduğunu inkâr etmekte, kadın için şahitlik yapanlar ise liânı iddia etmektedirler. Liân bir çeşit ceza olup, cezalarda da yemin olmadığı için kocaya yemin gerekmez. Kocanın yemin etmesi istenirse, yeminden kaçındığında liân yapılması için istenir. Fakat bu caiz değildir. Kadının hür ve Müslüman olduğu biliniyorsa ve hâkim de bunu biliyorsa, kocanın sözü önemsenmez. Zira kocanın yalan söylediği açıktır. Kadın zina isnadının yapıldığı sırada kendisinin hür ve Müslüman olduğuna, kocası ise o sırada kâfir veya cariye olduğuna delil getirirlerse kadının delili kabul edilir. Zira burada kadın iddia sahibidir. Kadının delili ile liân sabit olmakta, koca liânı reddetmektedir. Bu sebeple kadının delili dikkate alınır. Fakat kocanın şahitleri, kadının şahitlerinin dile getirdiği gibi kadının Müslüman iken daha sonra dinden çıktığına şahitlik ederlerse o zaman kocanın delili kadının delilinden daha önemli olur. Çünkü onun delilindeki ispat anlamı daha güçlüdür.⁵⁸⁵

B. Talak, Fesih Veya Ölümle Kesin Ayrılma

Liânın yalnızca evli eşler arasında olduğu hususunda hemfikir olan fıkıh bilgileri bain talaktan sonra liân konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

⁵⁸³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 58.

⁵⁸⁴ Şafiî, *el-Üm*, V, 291; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 354; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5234; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 245; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 318; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 100-101; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 52-55; Meydânî, *el-Lübab*, I, 77; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 392-393, 395-396; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s.347; Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, s. 122; Şelebî, *Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam*, s. 604; Mv. F., "Liân", XXXV, 260-261; Adevî, Mustafa, *Câmiu Ahkâmi'n-Nisa*, s. 227-228; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 974 -975, 983.

⁵⁸⁵ Şafiî, *el-Üm*, V, 296; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 62.

Koca, karısına zina isnat ettikten sonra onu boşasa veya herhangi bir sebeple nikâhı feshetse veya eşlerden biri ölse Hanefilere göre liân ve had düşer.⁵⁸⁶ Liânın düşmesinin sebebi evliliğin ortadan kalkmasıdır. Çünkü liân olabilmesi için evliliğin varlığı şarttır. Zira liânın yapılma amacı karı kocanın ayrılmasıdır. Onlar ayrıldıktan sonra liân olmaz.⁵⁸⁷

Cumhura göre koca karısına zina isnadında bulunduktan sonra onu bain talakla boşasa arada nesebi reddedilecek bir çocuk olsa da olmasa da liân hakkı vardır.⁵⁸⁸ Bu durumda Cabir b. Zeyd ve Katade gibi bazı âlimlere göre ise kocaya had vurulur.⁵⁸⁹

Malikîler koca karısına kazifte bulunduktan sonra onunla bain talakla ayrılrsa, iddeti sona erse ve kadın başkasıyla evlendikten sonra olsa bile bunu mahkemeye taşırsa o ikisinin liân yapacağı görüşündedirler. Eğer eski koca liândan çekinirse kendisine had uygulanır.⁵⁹⁰

Koca karısına zina isnadında bulunduktan sonra ayrılmayı tercih eden tarafın kadın olmasıyla erkek olması arasında fark yoktur, liân her halukârda düşer.⁵⁹¹

Bütün mezhepler kocanın, karısına zina isnadında bulunduktan sonra ölmesi halinde liân düşeceği, çocuk varsa nesebinin babasından sabit hale geleceği ve karısının da ona varis olacağı görüşündedirler. Eğer koca, liânı tamamlamadan önce ölse de aynı şekildedir. Koca, kendi liânını bitirdikten sonra ve karısı liân yapmadan önce ölse hüküm yine böyledir. Zira hüküm tam olarak yapılmış bir liânla gerçekleşir. Bu konuda fakihler İmam Şafîî dışında müttefiktirler. İmam Şafîî'ye göre ise sadece kocanın liânıyla hüküm gerçekleşir, ayrılık vâki olur. Çocuk varsa nesebi kocadan kesilir. Şayet bundan sonra kadın liânda bulunmazsa kendisine had uygulanması gerekir. Kadın liânı tamamlamadan önce ölse, aynı şekilde liân düşer. İmam Şafîî'ye göre ise kazif çocuğun reddi sebebiyle ise koca liân yapar.⁵⁹² Oysa liân her iki taraftan olmalıdır. Yalnız kocanın liânıyla hüküm sabit olmaz.⁵⁹³

Koca, karısına “üç talakla boşsun ey zinakar kadın” derse kendisine kazif haddi gerekir. Karısını üç talakla boşadıktan sonra ona zina isnadında bulunduğundan liân değil, had

⁵⁸⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 53; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 47; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 588; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 583; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 336-337; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 984.

⁵⁸⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 53; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 243-244; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 47; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 583.

⁵⁸⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 47; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 382; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 336.

⁵⁸⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 47; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 336.

⁵⁹⁰ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 359.

⁵⁹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 58.

⁵⁹² Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 127; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5241; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 49-50; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, VII, 583-584; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 337-338; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 984.

⁵⁹³ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5241; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 49-50; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 337-338; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 984.

vacip olmuştur. Ancak koca “ey zinakar kadın üç talakla boşsun” diyerek yukarıda da ifade edildiği gibi önce zina isnadında bulunur, sonra karısını boşarsa kendisine ceza da liân da gerekmez.⁵⁹⁴ Şafîlilere ve Hanbelîlere göre ise koca, karısına “üç talakla boşsun ey zinakar kadın” derse aralarında nesebinin reddedileceği bir çocuk yoksa liân yapmazlar, kocaya had gerekir. Şayet çocuk varsa liân yaparlar, had düşer. Eğer koca “ey zinakar kadın üç talakla boşsun” derse zina isnadı evli oldukları süre içinde gerçekleştiği için aralarında liân yapılır.⁵⁹⁵ Hanbelîlere göre koca, karısına “Sen boşsun ey zinakâr kadın üç kere” derse liân yaparlar. Çünkü bu durumda koca ayrılık tam olarak gerçekleşmeden zina isnadında bulunmaktadır. Ric’i talaktan sonraki zina isnadına benzer.⁵⁹⁶

C. Kocanın Kendini Yalanlaması Veya Karının Bu İddiayı Tasdik Etmesi

Kocanın karısına isnat ettiği zina konusunda kendisini yalanlaması durumunda artık liân yapılamaz. O kendisine “ben yalancıyım” derken ondan doğrulardan olduğuna dair yemin etmesinin istenmesi mümkün değildir.⁵⁹⁷

Liân yapıldıktan sonra koca kendini yalanlayarak liândan dönerse dört mezhebin ittifakıyla ona kazif haddi uygulanır.⁵⁹⁸ Karısı liân yapmadan önce ya da sonra dönmesi fark etmez, karısının mahkemeden kazif haddi uygulanmasını talep etme hakkı vardır. Zira liân kocanın karısına isnat ettiği zina konusunda onun ihtiyacı olan şahitler konumundadır ve koca liândan dönüp “onun hakkında yalan söyledim” diyerek kendini yalanlamıştır. Ona verilecek ceza da yabancı birine zina isnadında bulunduğu zaman vacip olan hadden daha aşağısı değildir.⁵⁹⁹

Koca karısına zina isnadında bulunduktan sonra kadın, kocasının kendini yalanladığına dair iki şahit getirirse kocaya kazif haddi uygulanır. Zira delil ile sabit olan, ikrar veya bizzat görme ile sabit olma gibidir.⁶⁰⁰

⁵⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 53; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, III, 244; İbn Âbidîn, *Raddi’l-muhtâr*, II, 588.

⁵⁹⁵ Şafîî, *el-Üm*, V, 295; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 47; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, III, 382; Behûtî, *Keşşâfü’l-kınâ’*, IV, 345.

⁵⁹⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 47; Behûtî, *Keşşâfü’l-kınâ’*, IV, 345.

⁵⁹⁷ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 127; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, III, 244; Zühaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, VII, 583; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 390-391; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü’s-Şahsiyye*, s. 346; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü’l-Mer’eti’l-Müslime*, II, 984.

⁵⁹⁸ Sahnûn, *el-Müdevvenetü’l-kübra*, II, 354; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 55; İbn Âbidîn, *Raddi’l-muhtâr*, II, 590; Meydânî, *el-Lübab*, I, 78; Zühaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, VII, 577; Zeydan, *el-Mufassal*, s. 372; Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, s. 119; Şelebî, *Ahkâmü’l-Üsra fi’l-İslam*, s. 600

⁵⁹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 55; Zühaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, VII, 577.

⁶⁰⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 58.

Koca liândan sonra kendini yalanlar ve kadın da kazif haddi talep ederse, koca hastaysa had vurulmaz, ölürse çocuğun nesebi kendisinden sabit olur ve varisi olur.⁶⁰¹

Liânın ardından koca kendini yalanlar, sonra bundan da dönerek karısı için “Onun zina ettiğine dair elimde delilim var” veya liân yaparak kendisi üzerinden kazif haddini düşürmek isterse, bu kabul edilmez. Zira sözünü ettiği delil ve liân onun zina isnadını tahkik içindir, ancak o bundan önce kendisinin yalan söylediğini dile getirerek zina isnadından döndüğü için bunun tersine başka bir söz kabul edilmez.⁶⁰²

Liân yapan koca, henüz karısı liân yapmadan, sözünden dönerek kendini yalanlarsa ona kazif haddi uygulanır ve aile hayatı devam eder, o kadın onun karısı olarak kalır. Ancak koca, karısı da liân yaptıktan sonra kendini yalanlarsa artık o kadın onun karısı olmaktan çıkmıştır.⁶⁰³ Bu durumda kendini yalanladığı için kocaya kazif haddi uygulanır, o artık liâna ehil olmaktan çıkacağı için daha önce yapmış oldukları liânın bir hükmü kalmaz. Artık eski karısıyla yeniden evlenebilir.⁶⁰⁴ Cumhura göre ise eski eşiyile yeniden evlenmesi liânla birlikte aralarında ebedî bir ayrılık gerçekleştiği için mümkün değildir.⁶⁰⁵

Liânda çocuğun nesebini reddeden kişi, liân yaptıktan sonra kendisini ne zaman yalanlarsa, çocuk sağ da olsa ölü de olsa, zengin de olsa fakir de olsa nesebi o adama nisbet edilir.⁶⁰⁶ Zira liân ya yemindir ya da şahitliktir, bunun aksine bir şeyi ikrar ettiğinde, bu ikrarı onun cezası olur ve liânın hükmü düşer. Öte yandan nesep çocuğun hakkıdır, koca ikrar ettiğinde sabit olur. Çocuğun nesebi baba üzerinde kabul edildiğinde, miras da nesebe tabi olduğundan baba ile çocuk birbirlerine varis olurlar.⁶⁰⁷

Caferî mezhebinde koca liândan sonra çocuğun nesebinin kendisinden olduğunu itiraf ederse nesep sabit olur. Ancak çocuk babaya varis olabildiği halde baba oğluna varis olamaz.⁶⁰⁸

Kocanın kendini eşine yaptığı zina isnadı konusunda yalanlaması durumunda olduğu gibi, kadının bu isnadı doğrulaması da liânı düşürür. Zira kadın kocası kendisine zina isnat

⁶⁰¹ Şafîî, *el-Üm*, V, 296.

⁶⁰² Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 577.

⁶⁰³ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 354; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 578.

⁶⁰⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 100; İbn Âbidîn, *Raddi'l-muhtâr*, II, 590; Meydânî, *el-Lübab*, I, 78; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 398; Mv. F., “Liân”, XXXV, 261; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 983.

⁶⁰⁵ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 127; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 100; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 399-400; Muğniyye, *El-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, II, 298.

⁶⁰⁶ Şafîî, *el-Üm*, V, 291; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 354, 361; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 55, 58; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 578; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 401; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s.347.

⁶⁰⁷ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 578.

⁶⁰⁸ Muğniyye, *El-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, II, 298

ettiğinde ya da dünyaya getirdiği çocuğun nesebini reddettiğinde onu doğrularsa artık liân yapılması mümkün değildir. Ancak ona had uygulanmaz.⁶⁰⁹ Çünkü kadın zina konusunda kocasını doğrularak muhsan olmaktan çıkmıştır. Çocuğun nesebi babasının üzerinedir. Zira nesep firaş (evlilik) sebebiyle kocaya aittir. Liân olmaksızın nesep kesilmez. Bu durumda ise karı koca arasında liân uygulama imkânı kalmamıştır.⁶¹⁰

Kocasının kendisine zina isnadında bulunduğu kadın bunu bir kere, iki kere veya üç kere ikrar ederse ona had cezası gerekmez. Zinayı ikrarı sebebiyle had cezası alması için dört ayrı ikrarının olması gerekir. Eğer kocası liân yaptıktan sonra onu doğrularsa artık liân yapmaz. Çünkü liân delil gibidir ancak inkarla birlikte söz konusudur.⁶¹¹

Kocasının zina isnadının ardından, kadın mahkemede kocasına “Doğru söyledin” diyerek onu doğrular, fakat “Ben zina ettim” demezse ve kocasının doğru söylediğini ona hitaben farklı yerlerde dört kere tekrarlarsa, bu kadına zina cezası gerekmez. Zira kadının “Doğru söyledin” ifadesi farklı şekillerde anlaşılmaya müsaittir. Kadın kendisinin zina ettiğini ikrar ederek, söylediği bu sözü açıklamadıkça ona ceza gerekmez. Fakat karı koca arasında liân da yapılmaz. Daha sonra bu kadına zina isnadında bulunan kişiye de ceza uygulanmaz. Çünkü kadının ifadesi zâhiren kocasının kendisine yaptığı zina isnadını doğrular niteliktedir. Bu da onun muhsanlık özelliğini kaybetmesinin sebebidir.⁶¹²

Karı koca liân yaptıktan sonra kadın kendini yalanlarsa Şafiîlere göre ona zina haddi gerekir. Çünkü zina haddi liânla onun üzerinden kalkmıştır ve kendisini yalanladığında geri döner.⁶¹³

Şafiîler, kadın, kocası kendisine zina isnat ettiğinde onu doğrularsa eğer arada çocuk varsa onu reddetmek için liân yapılacağını seslendirmişlerdir. Şayet çocuk yoksa liân yapılmaz.⁶¹⁴

Karısına zina isnadında bulunan koca, karısının kazif haddi talebi üzerine, onun zinayı ikrar ettiğine şahitlik yapan iki şahit getirirse, kendisinden liân düşer. Zira kadının ikrarı ve şahitlerle sabit olan, bizzat görme yoluyla sabit olan gibidir. Kadına da kendisinin zinayı ikrar etmesi halinde olduğu gibi zina cezası yoktur. Çünkü zina cezasının uygulanabilmesi için dört

⁶⁰⁹ Şafiî, *el-Üm*, V, 292; Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5239; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 54-55; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, III, 244; Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, VII, 583; Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 372-373; el-İlvani, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, II, 984.

⁶¹⁰ Şafiî, *el-Üm*, V, 292; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 54-55; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 57.

⁶¹¹ Zeydan, *el-Mufasssal*, s. 332.

⁶¹² Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 62.

⁶¹³ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 127.

⁶¹⁴ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5239; Şafiî, *el-Üm*, V, 292; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, XI, 6.

ayrı yerde zinanın ikrar edilmesi gerekir. Nitekim kadın dört kere ikrarda bulunduktan sonra inkâr ederse ceza uygulanmaz.⁶¹⁵

Şafîlere göre koca karısının zinayı ikrar ettiğine dair iki şahit getirirse kadın ise bunu reddederse her iki tarafa had de liân da yoktur.⁶¹⁶

Bir erkekle iki kadın, adamın karısının zinayı ikrar ettiğine şahitlik etseler, istihsanen liân uygulanmaz. Kıyasa göre ise karı koca liân yaparlar. Zira zina konusunda kadınların şahitlikleri geçerli olmaz. Zinayı ikrar konusunda da kadınların şahitliği geçerli değildir. Fakat Muhammed (r.a.) zina ikrarına şahitlik konusunda istihsan ile hüküm vererek şöyle söylemiştir: Bu konuda amaç bir suçu ispat etmek değil, bir suçu düşürmektir. Suçu düşürmek ise şüphe ile sabit olur. Suçu düşürme konusunda kadınların şahitliği de erkeklerle birlikte kabul edilir. Kadın iffetli birisi ve zina suçlamasından da uzak ise, sonra bunu dava etme liânın yapılmasını isteme hakkına sahiptir.⁶¹⁷

Kocanın iki oğlu, annelerinin zina yaptığına dair ikrarda bulunduğu yönünde şahitlik etseler onların şahitlikleri geçerli olmaz. Zira onlar liânı düşürmek için babalarının lehinde şahitlik etmektedirler. Çocuğun babası lehine şahitliği kabul edilmez.⁶¹⁸ Ancak kadının başka birinden olan iki oğlu bu konuda şahitlik yaparlarsa şahitlikleri geçerli olur.⁶¹⁹

İki kişi, kocanın karısına ve bundan önce ya da bundan sonra kendi eşine zina isnadında bulunduğu farklı cümlelerle şahitlik etseler kadın hakkındaki şahitlikleri geçerli olur. Zira onlar kendileri açısından iddia sahibi, kadın açısından ise şahit olmuş olurlar. Bu şahitliklerini bir cümlede değil de iki farklı cümlede ifade ettiklerinde, bir cümledeki şahitliklerinin geçersiz olması diğerindeki şahitliğin de geçersiz olmasını gerektirmez. Fakat bu ifadenin tamamını tek bir cümlede dile getirirlerse o zaman onların şahitlikleri geçerli olmaz.⁶²⁰

D. Kazif ve Liânın Bir Araya Gelmesi

Liân yapacak kişilerin şahitlik ehliyetini taşıması gerektiğine dair temel yaklaşımın sonuçlarından biri kazif cezası almış birinin liân yapamayacağıdır. Daha önce de geçtiği gibi bu görüşün sahibi Hanefilerdir.

⁶¹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 61; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 51.

⁶¹⁶ Şafî, *el-Üm*, V, 296.

⁶¹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 61-62.

⁶¹⁸ Şafî, *el-Üm*, V, 296; Serahsî, *a.g.e.*, VII, 62.

⁶¹⁹ Şafî, *a.g.e.*, V, 296.

⁶²⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 62.

Bir şahıs, karısından başka bir kadına zina isnadında bulunsa sonra da onunla evlense, bunun ardından evli iken ona tekrar zina isnadında bulunsa, bu kadın her iki kazif sebebiyle mahkemeye gitse, kocaya kazif cezası uygulanır, liân ise düşürülür. Zira bu durumda evlilikten önce erkeğin yaptığı zina isnadı kazif cezasını gerektirir. Evlilikten sonra yaptığı zina isnadı ise liânı gerektirir. Mahkemede iki ceza bir araya geldiğinde, iki cezadan biri ile başlamak diğerini düşürürse böyle yapılarak biri düşürülür. Bu durumda hâkim liân ile başlarsa kazif haddi düşmez. Ancak kazif haddi ile başlarsa, kazif cezası almış birisi karısı ile liân yapmaya ehil olmadığından liân düşer. İşte bu sebeple hâkim öncelikle kazif haddini uygular, liânı düşürür. Şayet kadın önce ilk zina isnadından dolayı dava açarsa kocaya kazif haddi uygulanır. Kazif haddinden sonra diğer zina isnadı sebebiyle dava etse kocaya ceza da liân da gerekmez. Zira ikinci kazif liânı gerektirir ki, adam kazif cezası aldığı için artık liân için ehil değildir. Cezayı gerektirir denilirse ona zaten ceza uygulanmıştır. Fakat kadın, evlilikten sonra olan ikinci kazif sebebiyle kocasını dava etse ve ilk zina isnadını hiç dile getirmese; koca, karısı ile liân yapar. Zira kazif cezası ancak kendisine zina isnadında bulunulan kişinin bunu mahkemeden talep etmesi ile uygulanır. Onun böyle bir talebi olmadığı zaman ilk zina isnadı ikinci zina isnadı açısından hiç olmamış gibi olur. Kadın ikinci kazif sebebiyle dava ettiği için kocası onunla liânlaşır. Liânın ardından kadın ilk zina isnadından dolayı adamı dava ederse ona kazif haddi uygulanır. Zira kazif cezasını talep hakkı, zina isnadının ardından bir süre dava etmemekle ortadan kalkmaz.⁶²¹

Cumhur bu meselede kadının evlendikten sonra her iki zina isnadı sebebiyle kazif haddini birlikte talep etmesi halinde evlilikten önceki ilk kazfi sebebiyle had cezası uygulanacağı, evlilikten sonraki zina isnadı sebebiyle de liân teklif edilip, eğer liândan kaçınırsa had uygulanacağı görüşündedir. Daha önce had cezası almış olması liân yapması için engel değildir.⁶²²

Koca karısına “Ey zinakâr” derse, kadın da buna cevaben “Aksine, o sensin” derse kadına kazif cezası uygulanır, liân düşer. Zira kadın da kocasına zina suçlamasında bulunmuş olur ki bu cezayı gerektirir. İki cezadan biri uygulandığında diğeri düşüyorsa, ilk önce onunla başlanır. Burada da önce kadına kazif cezası uygulamak liânı düşürür.⁶²³

Eğer koca kendi karısına ve yabancı bir kadına veya erkeğe iki ayrı ifadeyle kazifte bulunursa karısıyla liân yapar ya da delil getirirse, yabancı kişi için de delil getirirse haddeden

⁶²¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 52.

⁶²² Şafîî, *el-Üm*, V, 295.

⁶²³ Kuduri, *et-Tecrid*, X, 5249; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 54.

kurtulur.⁶²⁴ Şayet koca, karısının bir erkekle -onun ismini vererek- zina yaptığını söylese, sonra bahsi geçen bu erkek gelip, zina isnadında bulunan kocaya ceza uygulanmasını istese, Hanefîlerde hâkim kocaya kazif cezası uygular. Çünkü bu durumda iki ceza bir araya gelmiştir. Kocaya, adama yaptığı zina isnadı sebebiyle kazif cezası, karısına yaptığı zina isnadı sebebiyle liân gerekir. İşte bu durumda iki ceza bir araya geldiğinde birini uygulamak diğerini düşürüyorsa, öncelikli olarak o ceza uygulanır. Nitekim kazif cezası liânı düşüreceğinden, kocaya kazif cezası uygulanır.⁶²⁵ Malîkîlere göre kazif haddine maruz kalmak liânı düşürmeyeceğinden, kocaya karısının kendisiyle zina yaptığını iddia ettiği şahıs sebebiyle kazif haddi uygulanırken karısıyla da liân yapar. Şayet karısının zina ettiği bu kişinin ismini vermezse ona had uygulanmaz.⁶²⁶ Şafîîlere göre bu durumda kadın da adam da kazifte bulunan kişiye haddin uygulanmasını isteseler bu bir ve aynı kazif olduğu için eğer koca liân yaparsa ona adama yaptığı kazif sebebiyle had vurulmaz. Ancak liân sırasında bu adamın da ismini söylemelidir. Eğer adamın ismini liânda vermezse bazı âlimlere göre had yine düşerken bazılarına göre bu adama yaptığı kazif sebebiyle gereken haddin düşmesi için liânı onun ismini de söyleyerek tekrarlamalıdır.⁶²⁷ Eğer koca liândan çekinirse yalnızca bir kere had vurulur. Şayet kadın ölmüşse ve varisleri had telebinde bulunmamışsa, ya da yaşıyorsa ancak had talebinde bulunmamışsa koca liânda bulunursa hem karısı hem de onun zina yaptığını iddia ettiği adam sebebiyle kendisine gereken had düşer, zira bu tek bir kaziftir.⁶²⁸ Hanbelîlere göre de eğer koca liân yaparsa kazif sırasında adamın ismini söylese de söylemese de had düşer. Şayet liândan kaçınırsa karısının da kazif sırasında ismi geçen adamın da had talep etme hakkı vardır. Bazı Hanbelîlere göre ise kazif sadece kişinin karısı içindir ve ondan başkasının had talep etme hakkı yoktur. Zira Hilal b. Ümeyye karısına Şerik b. Sehma ile zina isnadında bulunmuştur ancak Hz. Peygamber (s.a.) ona had uygulamamıştır.⁶²⁹

Koca, hanımına “Ey zinakâr kadının kızı zinakâr” dese, hem karısına hem de onun annesine zina isnadında bulunmuş olur. Hanefî mezhebinde kocaya karısına zina isnadında bulunduğu için liân, onun annesine zina suçlamasında bulunduğu için de kazif haddi gerekir. Karısı ve onun annesi bunu mahkemeye taşıdıklarında kazif cezası öne alınır. Zira cezanın öne alınması liânı düşürür. Kadının annesi ölmüşse, annesiyle ilgili olarak kadın dava açabilir, çünkü annesinin zinayla suçlanması kendisini de zor durumda bırakır. Bu durumda da kocaya

⁶²⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 72.

⁶²⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 61.

⁶²⁶ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 361.

⁶²⁷ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 127.

⁶²⁸ Şafîî, *el-Üm*, V, 297.

⁶²⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 71.

ceza uygulanır, liân düşer. Burada adamı sadece karısı dava ederse liân yapılır. Sonra annesi de dava ederse had uygulanır.⁶³⁰ Cumhura göre ise kazif haddi uygulanmış kişi de liân yapabileceği için koca, karısının annesi sebebiyle had cezası aldıktan sonra karısına yaptığı kazif sebebiyle liân yapabilir.⁶³¹

⁶³⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 55; Kâsânî, *Bedâ'i 'u 's-sanâi'*, III, 239.

⁶³¹ Şafîî, *el-Üm*, V, 288; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 72; Şirbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, III, 370.

SONUÇ

Kendisinden başka şahidi olmamasına rağmen karısının zina ettiğini veya doğan/doğacak olan çocuğunun zinadan olduğunu iddia eden koca ve bu ithamı kabul etmeyen hanımının hâkim huzurunda özel bir şekilde ve karşılıklı olarak yeminleşmelerinin incelendiği bu çalışmanın sonunda şunlar ifade edilebilir:

1. Fıkıh âlimleri, zina isnadını yalnız taraflar arasında olup biten bir hadise şeklinde değerlendirmemiş, aynı zamanda toplumun temel yapıtaşı olan aile kurumunu sarsıcı dolayısıyla cemiyetin varlığı ve selametiyle ilgili bir problem olarak da görmüşlerdir. Zina ithamı sebebiyle ortaya çıkan utancı kaldırmak, iffetsiz bir koca ya da hanımdan kurtulmak, gayri meşru çocukların nesebini taşıma zorunluluğundan kurtulmak, aile kurumuna yapılan tecavüz sebebiyle kesin bir ayrılışla bir nevi ceza vermek, başkaları hakkında da etkileyici bir ibret, bir engel teşkil etmek gibi maksatlarla liân uygulaması getirilmiştir.

2. Gayrimeşru çocukları aileler arasına sokmaya cesaret eden kadınlar hakkında dinen büyük uyarılar olduğu gibi meşru çocukların neseplerini reddeden erkekler hakkında da çok büyük tehditler vardır. Bu açıdan liân için ihtiyatla hareket etmek gerekir. Zira bazı kazif olayları bir sinirlilik hali, yanlış zan ve ihtiras neticesi olarak meydana gelebilir. Liânda başka hiçbir muamelede görülmeyen dört defa şahitlik ifadesinin bulunması bu sebeptir. Yalan söyleyen koca hakkında Allah'ın lâneti, yine yalan söyleyen kadın hakkında da Allah'ın gazabı davet edilerek her Müslümanın ruhunu titretecek, kendisini yalan yere şahitlikte bulunmaktan sakındıracak bir yeminleşme yoluna gidilir.

3. Liân, Kur'an ve sünnetle sabit kılınmış, icma ile de korunmuştur.

4. Kendisine kazifte bulunulan kadının üzerinden bu utancı kaldırmak amacıyla liân yapabilmesi için zina isnadını yalanlayan muhsan bir kadın olması gerekir. Liânda ihsan kadının iffetli olmasıdır.

5. Liân ancak aralarında nikâh bağı bulunan eşlerden birinin talebi üzerine gerçekleşir.

6. Hanefiler karı kocanın şahitlik ehliyetine sahip olmasını şart koşmuşlardır, çünkü liân kelimeleri onlar açısından şahitliktir. Cumhur bu şarta gerek görmemiştir. Naklî ve akli delilleri güçlü olduğu için cumhurun görüşü tercih edilebilir. Zira liân bir ihtiyacı ortadan kaldırmak için meşru kılınmıştır. Nitekim karısı şahitliğe ehil olmasa bile kocanın, kendisinden olmadığını bildiği bir çocuğun nesebini reddetmeye ihtiyacı vardır. Bu sebeple şahitliğe ehil olmasalar bile insanların ihtiyaçları gereği liânın caiz olması gerekir.

7. Koca, karısının hamileliğinin veya dünyaya getirdiği çocuğun kendisinden olmadığı hususunda kesin kanaat sahibiyse liân talebinde bulunması vaciptir. Ancak kadının zina yaptığına dair geçerli bir delil yoksa kocasının kazfî şüpheye ve fasit bir zanna dayanıyorsa onun liân talep etmesi haramdır. Koca, karısının zina ettiğini görür veya zina ettiği bir şekilde sabit olur, bununla beraber arada bir çocuk bulunmaz veya bulunursa da zinadan hâsıl olduğu anlaşılmaz ise işte bu halde kazif caizdir. Zira bu durumda sessiz kalıp talâka yönelerek hem karısını hem de kendisini lanetleştirmekten uzak tutma imkânı vardır.

8. Liânın hukukî sonuçları; eşlerin had cezalarının düşmesi, aralarındaki evlilik birliğinin sona ermesi -Hanefilere göre talak, cumhura göre fesih sayılır- ve eğer çocuk sebebiyle yapılmışsa onun babayla neseb bağının kesilmesidir. Liânla gerçekleşen ayrılığın bir talâk olduğunu dile getiren Hanefilerin görüşü isabetlidir.

9. Eşlerin liândan çekinmesi durumunda Hanefilere göre hapis, cumhura göre ise had tatbik edilir.

10. Liân, ancak ehliyetin ortadan kalkması, talak, fesih veya ölümle kesin bir ayrılık, ya da kocanın kendisini yalanlaması veya kadının bu iddiayı doğrulaması, kazif ve liânın bir araya gelmesi hallerinde düşer.

11. Liân, isnadın ispatlanamaması halinde bir son çare olmak üzere işletilen bir usuldür. Liânı Hz. Peygamber (s.a.) dönemi ile sınırlandırma şeklinde bazı görüşler bulunmakla birlikte, bir çocuğun nesebini kabul etmemek için İslam'ın sunduğu başka bir çözüm olmadığından, liân her çağda işlevselliğini koruyan bir yapıya sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd (1968), *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, İstanbul 1984.
- Adevî, Mustafâ, *Câmiu Ahkâmi'n-Nisa*, Kahire 1419/1999.
- Ahmed İbrahim Bey, Vasıl Alâeddin Ahmed İbrahim, *Ahkamu'l- Ahvali's-Şahsiyye Fi's-Şeriatî'l İslamiyye ve'l-Kanun*, Daru'l-Cumhuriyyeti's-Sahabe, 2003.
- Ak, Halid Abdurrahman, *Mevsuatü'l-Fıkhi'l-Malikî*, Dimaşk 1993.
- Akgündüz, Ahmet, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyatı*, Diyarbakır 1986.
- Aliyyü'l-Kari, Nuruddin Ebu'l-Hasan Ali b. Sultan el-Herevi el-Kari, *Fethu Babi'l-İnaye bi Şerhi'n-Nukaye*, Beyrut, tsz.
- Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, İstanbul 1996.
- Aydın, M. Akif, "Liân", *DİA*, XXVII, s. 172-173.
- el-Ayni, Bedreddin Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed (855/1451), *Umdetü'l-Kari fi Şerhi Sahihi'l-Buhari*, Beyrut, tsz.
- Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Huseyn b. Ali (458/1065), *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1414/1994.
- Behûtî, Mansûr b. Yunûs b. İdris (1051/1641), *Keşşâfü'l-kınâ' 'an metni'l-İknâ'*, thk.: Beyrut 1417/1997.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1971), *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul 1968.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (256/869), *el-Câmiu's-sahîh*, İstanbul 1981.
- Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Çocuk*, İstanbul 1990.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arafê (1230/1815), *Hâşiyetü't-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*, Beyrut 1417/1996.
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul 2011.
- Dönmez, İbrahim Kafi, "Nesep", *DİA*, XXXII, s. 573-575.
- Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (275/888), *es-Sünen*, İstanbul 1981.
- Ebu Zehra, Muhammed (1974), *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Kahire 2005.
- _____, *el-Cerime ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslami*, Kahire 1976.

- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, İstanbul 2010.
- Fahredden er-Râzî, Muhammed b. Ömer (606/1209), *Mefâtihu'l-ğayb (et-Tefsîru'l-kebir)*, İstanbul, tsz.
- Hillî, Hasan b. Yûsuf b. Ali b. Mutahhar (726), *Muhtef'uş-Şia fî Ahkâmi's-şerîa*, Kum 1423.
- el-Fetâvâ'l Hindiyye fî mezhebi'l imâmi'l-A'zam Ebi Hanîfe*, (nşr. Şeyh Nizam vd.), Diyarbakır, tsz.
- el-Ilvani, Neşve, *Mevsuatü Ahkamü'l-Mer'eti'l-Müslime*, Dımaşk 2006.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin (1252/1836), *Hâşiye Raddi'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr şerh Tenvîri'l-ebşâr*, İstanbul 1307.
- İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed (852/1448), *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Kahire 1301.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said (456/1064), *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, thk.: Abdülgaffâr Süleyman el-Bendârî, Beyrut 1408/1988.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed (620/1223), *el-Muğnî*, Beyrut 1405/1984.
- İbn Mâce, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (275/888), *es-Sünen*, İstanbul 1981.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem (711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, tsz.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrahim (970/1562), *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, Peshawar, tsz.
- İbn Rüşd el-Hafîd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed (595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, İstanbul 1985.
- İbnu'l-Hümâm, Kemalüddîn Muhammed b. Abdulvâhid (861/1456), *Fethu'l-kadîr*, Kahire 1389/1970.
- Karaman, Hayreddin, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul 2008.
- Kâsânî, Ebû Bekir Alâüddîn b. Mes'ûd (587/1191), *Bedâ'i'u's-sanâi' fî tertibi's-şerâ'i'*, Kahire 1328/1910.
- Kudurî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed (468/1362), *Mevsuatü'l-kavaidi'l-fikhiyyeti'l-mukarene / et-Tecrid*, thk.: Ahmed Sirac, Ali Cum'a Muhammed, Kahire 2004.

- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (671/1273), *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, Beyrut 1966.
- el-Makdisî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed Abdülhadi, *Tenkihü't-Tahkik fi Ehadisi't-Ta'lik*, Riyad 2007.
- Mâlik b. Enes (179/795), *el-Muvaatta'*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, Mahmud Muhammed Halil, Beyrut 1998/ 1418.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb (450/1058), *el-Hâvî'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Muavvid-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut 1414/1994.
- Mer'a b. Yusuf (1033/1623), *Gayetü'l-Muntehî fi'l-Cem'i Beyne'l-İkna'i ve'l-Münteha*, Dimeşk 1378.
- Merğînânî, Burhânuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ebû Bekir (593/1197), *el-Hidâye şerh Bidâyeti'l-mübtedî*, Pakistan, 1996.
- Meydânî, Abdülganî el-Ganîmî (1298/1881), *el-Lübab şerhu'l-Kitâb*, İstanbul, tsz.
- Muğniyye, Muhammed Cevad, *el-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Hamse*, Tahran 2004.
- Müslim b. Haccâc, Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyrî (261/874), *el-Câmiu's-sahîh*, İstanbul 1981.
- Mv. F. (el-Mevsû'atü'l-Fıkhîyye), *Vizâratu'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye*, Kuveyt 1416/1995.
- Nevevî, Ebu Zekerîya Muhyiddîn Yahya b. Şeref (676/1277), *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, Dâru'l-fıkr, Beyrut, tsz.
- Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (303/915), *es-Sünen*, İstanbul 1981.
- Rağîb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Huseyn b. Muhammed (502/1108), *el-Müfredât fi ğarîbi'l-Kur'ân*, İstanbul 1986.
- Sahnûn b. Abdisselâm b. Saîd (240/854), *el-Müdevvenetü'l-kübra*, Beyrut 1415/1994.
- Serahsî, Ebu Bekir Muhammed b. Ebû Sehl (483/1090), *el-Mebsût*, Beyrut 1421/2001.
- Schacht, Joseph "Liân", *İslam Ansiklopedisi*, VII, s. 56-58, İstanbul 1957.
- Şafiî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İdris (204/819), *el-Üm*, Beyrut, tsz.
- Şehid-i Sani, *er-Ravzatü'l-Behiyye fi Şerhi Lüma'ti'd-Dimaşkiyye*, Beyrut, tsz. (el-Mektebetü's-Şamile / 3.15)
- Şelebî, Muhammed Mustafa, *Ahkâmü'l-Üsra fi'l-İslam*, Beyrut 1397/1977.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali (1250/1834), *Neylü'l-evtâr Şerhu Munteka'l-Ahbâr*, Şirketi Mektebe, Kahire, tsz.

- Şîrâzî, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf (476/1083), *el-Mühezzeb*, Kahire, tsz.
- Şîrbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb (977/1570), *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni'l-Minhâc*, Kahire 1377/1958.
- Tehanevî, Eşref Ali(1362), *İ'laüs-Sünen*, Beyrut 1418/1997.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Serve (279/892), *es-Sünen*, İstanbul 1981.
- Topaloğlu, Bekir, *İslamda Kadın*, İstanbul 2004.
- Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, İstanbul 2008.
- Yaman, Ahmet ve Halit Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, İstanbul 2012.
- Yıldırım, Enbiya, "Mülâane Ayetlerinin Nüzûl Sebebi", *CÜİFD*, C.5, S.1, Sivas 2001, s. 191-200
- Zeydan, Abdulkerim, *el-Mufassal fi Ahkâmi'l-Mer'e ve'l-Beyti'l-Müslim fi's-Şerî'ati'l-İslâmiyye*, I-XI, Beyrut 1415/1994.
- Zühaylî, Vehbe, *el-Fıkhul-İslâmî ve Edilletuh*, Dımaşk 1405/1985.